

Ново Училище

ГОДИНА II. — КНИЖКА 10.
С. Декември, 1911 година
Варна.

Съдържание

на книжка десета.

	стр.		стр.
1. Д-ръ Т. Йонковъ.		Училищна практика:	
Нитче като педагогъ . . .	577	7. Г. Дочевъ.	
2. Ат. Чешмеджиевъ.		Какъ се готвятъ да зимуватъ рас-	
Развиване творчеството у дѣцата	581	тенията и животниѣ . . .	614
3. Currente Salamo.		8. Г. Дочевъ.	
Методитъ за експериментално из-		Въ послѣдния часъ прѣди колед-	
слѣждане на личността . . .	583	ната ваканция	622
4. И. И.		Училищна хроника.	
Илюстрациитъ на дѣтскитъ книги	592	9. И. П.	
5. И. Стоенчевъ.		Бюджета на Народната Просвѣта	
Рисуването въ основното учи-		въ камарата	625
лище	594	10. Г. П.	
6. И. Ив. Ванковъ		Себастианъ Форъ. „La ruche“—	
Методиката на моралното учение		„Кошерътъ“	635
въ първоначалното училище	604	Съдържание на втора година	638

Съ тази книжка се навършва втората година на списанието.

Всички абонати, които не сж си изплатили абонамента, молиятъ да ни го изпратятъ.

Молиятъ настоятелитъ да се погрижатъ да досъбератъ и ни изпратятъ абонамента.

Списанието е одобрено за учил. библиотеки отъ Министерството на Народ. Просвѣта съ окръжно № 6 отъ 2 януари 1910 г.

НОВО УЧИЛИЩЕ

ГОДИНА II
КН. X.
1911 год.

Д-ръ Т. Йонковъ.

Нитче като педагогъ.*)

Нитче цѣни вродеността твърдѣ високо. Споредъ него, възпитанието и високото образование принадлежатъ изключително на добръ одарения отъ природата човѣкъ. Може и трѣбва да се възпитава само онова, което въ своя зародишъ е достойно и способно за възпитание. Модерното образование не струва нищо, защото иска да лустроса и да прикрие неблагоприятната вроденостъ. Нитче не вѣрва, че може да се възпитава тамъ, където съответнитѣ диспозиции липсватъ. Но ако той признава приоритета на природата, отъ това не слѣдва още, че обезцѣнява изобщо възпитанието. Нитче не отрича възможността за усъвършенствуване на донесенитѣ съ тѣлото диспозиции, тъй като самъ твърди, че човѣкъ подъ съответния режимъ става това, което той въ сжщностъ е. Знайко е, че Нитче прѣкара цѣлъ живогъ, за да създаде нови цѣнности за силнитѣ и здравитѣ. Тия нови цѣнности трѣбваше да отрекатъ отъ основна досегашния моралъ като таквъ, който отговаря на потребноститѣ на слабитѣ и болнавитѣ. При това Нитче не иска да унищожитѣ старитѣ идеали: не, — тѣ трѣбва да сжществуватъ ведно съ новитѣ, макаръ и отдѣлно отъ тѣхъ. Нитчевата интимна мисль е, да се създадатъ диаметрално противоположни условия на сжществуване, при които да бждатъ отгледани двата антипода на човѣчеството — богато и бѣдно одарения човѣкъ.

Нитче говори за вроденостъ въ най-широкия смисль на тая дума. Това високо цѣнене на природата е тѣсно свързано у него съ голѣмото значение, което той отдава на фамилията. Нитче е единъ отъ ония мислители на най-новото врѣме, които съ енергия и умъ изнесоха култа на фамилията. У нашия авторъ тоя култъ е обусловенъ чрезъ слѣднитѣ три момента: уважение къмъ прадѣдитѣ, страхопочитание къмъ брака и любовъ къмъ дѣцата. Тия цѣнности на побѣлялата историческа дрѣвностъ получаватъ особена свѣтлина отъ биологическото становище, което философътъ застъпа въ етиката. Най-забѣлжителното въ Нитчевата метафизика на тия чувства е, че любовта къмъ дѣте се взема за висша цѣнность, на която сжподчинени другитѣ двѣ: любовта къмъ прадѣдитѣ и страхопочитанието къмъ брака. Нитче се грижи за възпитанието на дѣте прѣди

*) Визира се прѣдимно третия периодъ отъ дѣятелността на философа. Тука спадатъ слѣднитѣ съчинения: *Also sprach Zarathustra, Jenseits von Gut und Böse, Zur Genealogie der Moral. Der Wille zur Macht. Der Fall Wagner, N° 19* contra Wagner, *Götzen-Dämmerung. Antichrist* и *Ecce homo*.

то още да се яви на свѣтъ, поради което иска отъ бащата и майката стрѣго да съблюдаватъ извѣстни прѣдварителни условия. Въ това отношение нашиятъ авторъ напomnia Плутарха. Но докато Нитче отъ една страна признава голѣмото биологическо значение на сѣмейството, отъ друга — той намалява неговата морална стойностъ съ своята твърдѣ ниска оцѣнка на жената. Всѣка висока култура, а съ това заедно и всѣко високо възпитание е възможно само при свободното и видно положение на жената въ обществото. Въ своитѣ остри противъ женитѣ, Нитче прѣминава всѣка граница. Ако днешнитѣ жени се стремятъ къмъ политическа и економическа еманципация, защото сж изгубили смисъла на брака, — това сочи на една аномалия въ живота, но не и на единъ природенъ женски недостатъкъ. Фамилията е отъ голѣмо значение за възпитанието, както въ биологично така и въ духовно отношение. Но при моралното възпитание значението на майката прѣвъзхожда извънредно много онова на бащата. Дѣтето принадлежи физически повече на бащата, но духовно — повече на майката, тъй като то до късно търпи нейното влияние. Всички велики личности сж имали прѣимуществено видни майки.

Безъ да се гледа на голѣмото значение, що отдава Нитче на сѣмейството, все пакъ той не иска да повѣри възпитанието на дѣщата изключително въ негови рѣци. Фамилната атмосфера изнѣзва, тя му се струва твърдѣ мека, когато се касае до едно кораво възпитание. Възпитателнитѣ завѣдения на Нитче сж гимназии, където дѣйствуватъ завършени културни хора. Но Нитчевата гимназия нѣма нищо общо съ нашитѣ срѣдни учебни завѣдения: тя напomnia повече гимназията на дрѣвнитѣ грѣци. Както вижда читателтъ, Нитче се явява застъпникъ на едно колективно възпитание. И нека на това мѣсто не замѣлимъ неговото враждебно отношение къмъ всеобщото образование. Ако задължителното обучение разваля писането и мисленето, както твърди Нитче, причината за това лежи изключително въ недостатъчното образование, което се дава на народа. Грижата за народнитѣ училища въ наше врѣме е тъй поставена, че за възпитание и дума не може да става. Училището е принудено да се задоволява само съ вгълпяване на най-елементарнитѣ знания. И не е за чудене слѣдъ всичко това, ако масата избира за прочитъ такива книги, къмъ които я влекатъ нейнитѣ ниски и неразвити интереси. Писатели, които задоволяватъ примитивнитѣ духовни потребности на народа, всѣкога ще се намѣрятъ. При това положение на нѣщата, опасността, която площадната литература носи за културата, ще расте изъ день въ день. Ернстъ Хорнеферъ, единъ отъ най-значителнитѣ ученици на Нитче, корегира възгледитѣ на своя учителъ по въпроса за задължителното образование въ тая смисълъ, че иска едно високо-научно, художествено и културно възпитание за масата чрѣзъ свободни народни академии. И намъ се струва, той прави това съ пълно право. Нитче не доказва, че богато одаренитѣ индивиди, на които принадлежи високото образование, не се срѣщатъ и между долнитѣ слоеве на народа. Напротивъ, при едно повърхностно наблюдение на живота ще се укаже тъкмо противното. И въ

тоя фактъ, именно, лежи най-дълбокото основание за реалния оптимизмъ, съ който ние днеска посрѣщаме голѣмитѣ движения на маситѣ. Сега да се повърнемъ къмъ въпроса, който ни занимава: искаме ли да приложимъ всеобщата култура като сръдство за отглеждане на единъ по-свършенъ човѣшки типъ, трѣбва да създадемъ непрѣменно културни интереси въ широкитѣ кръгове на народа.

Възпитанието трѣбва да започне, споредъ Нитче, съ тѣлото. Тѣлото е основата, върху която по-нататкъ се гради. Прѣди всичко трѣбва да бжде дадено здравето, силното, хубавото тѣло, че тогава да се мисли за духовното развитие. Отъ тая страна погледнатъ, идеалътъ на Нитче напомня тоя на античния свѣтъ и на знаменити педагози като Монтена, Лока, Русо и др. Съ силното подчъртаване на тѣлесното възпитание, Нитче стои на здравето биологично становище, което все повече и повече бива застъпвано въ модерната педагогика.

Свѣтътъ въ края на краищата е за Нитче воля и то „воля за власт“. Съ това свое схващане той се явява прѣдставителъ на догматичния волунтаризмъ. Но той не застъпва оная вкостенѣла форма на волунтаризма, каквато я намираме въ учението на Шопенхауера за интелегигбения характеръ“, и която изключва всѣко възпитание. За Нитче не е все едно, дали силнитѣ инстинкти биватъ чрѣзъ единъ съотвѣтенъ режимъ по-нататкъ развиени, или пъкъ чрѣзъ единъ несъотвѣтенъ режимъ — насочени едни противъ други, спънати въ своето развитие и обезсилени.

Двѣ редици отъ съображения водятъ къмъ опрѣдѣленията на Нитче върху възпитанието на интелекта. Първо: не съществува никаква истина сама за себе си, никаква, тъй да се каже, изкупителна истина, чието постигане да послужи като абсолютна норма на човѣшкитѣ постѣпки. Второ: нашата обективна истина има за мотивъ необходимостта отъ съхранението на рода. Затова най-висшата цѣнность лежи не въ областта на интелекта, но въ тая на волята. Интелектътъ играе подчинена роля и неговото развитие добива своята цѣна въ отношение къмъ волята. Интелектуалното възпитание бива оправдано само доколкото е нужно на дѣловия човѣкъ, доколкото поощрява творческата воля. Идеалътъ на Нитче не е знаещияно творящия човѣкъ. Вземемъ ли подъ внимание факта, дѣто Нитче отдава голѣмо прѣдпочитанне на политехническото образование, то ще разберемъ, че въпросътъ не се отнася само до едно подчъртаване на активния моментъ въ интелектуалното възпитание, но и до единъ опрѣдѣленъ реализмъ. Чрѣзъ реални знания трѣба да се школуватъ духовнитѣ способности. Цѣльта на това школуване не е знанието само за себе си, но умѣнието да се ползувашъ отъ способноститѣ си. Знанията нѣмагъ никаква цѣна, тѣ добиватъ своето значение само като сръдство за възпитание на духовната дѣеспособностъ. Човѣкътъ трѣба да се направи способенъ самъ да издиря истинитѣ, които сж необходими за съществуването на рода и индивида, и самъ да си ги постави като такива. По тоя начинъ Нитче се противопоставя на крайния и догматиченъ интелектуализмъ,

който днесъ напълно е овладѣлъ нашата възпитателна теория и практика. И въ това отношение той е единъ отъ най-смѣлитѣ борци за една голѣма и коренна реформа въ възпитанието на новото врѣме.

Споредъ Нитче, въ етиката, религията и естетиката нѣма общозадължителни истини. И затова задачата на възпитанието въ тия три области е: да създаде у индивида потребностъ отъ идеали, да го направи способенъ да си постави такива, и, най-послѣ да откърми стрѣмежъ у него къмъ осъществяване на тия идеали. Значи, цѣльта на моралното, религиозното и естетическото възпитание при Нитче не е единъ строго опрѣдѣленъ и натрапенъ на волята идеалъ, но една воля, която сама създава идеали.

Ето тъй става ясно, че нитчевата педагогика почива изцѣло върху възпитанието на волята. За оформяване на волята Нитче приема четири фактора: съраждане, страхопочитание, упражнение и дисциплина. При страхопочитанието главна роля играе чувството на срамъ. Нитче наблѣга особно върху механизиранието на прости и сложни постѣпки чрезъ упражнение и върху дисциплината. Дисциплината създава благоприятни условия за по-нататъшното повторение на едни и сѣщи дѣйствия, и съ това способствува за образуването на постоянни волеви насоки. Цѣльта на волевото образование е, споредъ Нитче, възпитаване къмъ заповѣдане и послушание. Тамъ където човѣкъ самъ си поставя идеалитѣ, той е законодатель, заповѣдникъ и творецъ: неговата воля е единичкия мащабъ, наспоредъ който бива всичко мѣрено. Поставилъ ли си е веднажъ човѣкъ идеали, той се прѣобръща въ подчиненъ, въ послушникъ, въ поданикъ, — той става напълно зависимъ отъ поставенитѣ вече цѣли. Тази е най-новата формула на Нитче за свободата.

И за педагогиката на нашето врѣме Нитче е цѣло събитие. Той прѣдставлява надигащата се реакция противъ схващанieto на образователнитѣ завѣдения като изключително научни работилници. Той е на мнѣние, че всѣко образование трѣбва да бѣде прѣди всичко волево възпитание. Въ това отношение Нитче върши за настоящето оная работа, която Монтенъ, Локъ, Русо и др. сж вършили за своето врѣме. Нитче се застъпва за практическото възпитание на младежъта, но не въ смисълъ на едно съобразяване съ долнитѣ и прѣходни нужди на живота. Той схваща възпитанието като една постоянна тенденция къмъ създаване на форми и образи, необходими за индивидуалното и родово прѣвъзмогване. Трудната задача, която Нитче слага на нашата педагогическа практика съ това свое искане е формалното волево възпитание. Цѣльта на едно подобно възпитание е човѣкъ, който може да иска и да дѣйствува, който слѣдователно тепърва ще търси и ще постави своя идеалъ.

Ат. Чешмеджиев.

Развиване творчеството у дѣцата.

Подъ това заглавие билъ четенъ докладъ, прѣдъ закрития въ Брюкселъ I международенъ педагогически конгресъ отъ А. Шредеръ, директоръ на медико-педагогическия институтъ въ Холандия.

Творчеството, говори Шредеръ, е форма на дѣтската дѣятелностъ, която не се появява по-рано отъ третата година.

Биватъ случаи, когато първитѣ проблѣски на творческа дѣятелностъ се проявяватъ прѣзъ 18 до 22-я мѣсецъ, но такива случаи сж рѣдки. Отъ педагогическа точка зрѣние е заблѣзано, че опититѣ за пробуждане творческата дѣятелностъ по-рано, прѣди дѣтето да е подготвено за нея, не водятъ къмъ цѣльта. Балдвинъ се опиталъ да заинтересува своята дѣщеря, която била на 18 мѣсеца, да рисува, но това не му се удало и тя започнала да се наслаждава отъ рисуването едва къмъ 26-я мѣсецъ. Това се обяснява съ факта, че прѣзъ първитѣ двѣ години на живота си дѣтето е всецѣло посвѣтено на запознаване съ близкигѣ до него прѣдмети и на упражненіе въ всѣкаквъ видъ движения. За проявяване на творческата дѣятелностъ сж необходими двѣ условия. Първо — натрупанъ достатъченъ запасъ отъ фактически данни, които трѣбва да бждатъ приведени въ порядъкъ, обективизиране и второ — усвояване на цѣль редъ движения, които дѣтето научава постепенно. Когато тѣзи условия бждатъ достигнати — дѣтето ще може да съединява идеитѣ съ движенията и ще започне да строи, моделира, рисува, плете, шие и т. н.

Пробуждане творческитѣ способности означава важна фаза въ умственото развитие на дѣтето и обично закѣснява у недоразвититѣ дѣца.

Въ педагогическо отношение е твърдѣ важно да се отблѣжатъ стадии или фази на развиване творчеството у дѣцата, на което, за съжаление, малко се обръща внимание. Тѣй като за дѣтското рисуване е писано достатъчно, Шредеръ съсредоточилъ своитѣ наблюдения надъ развиване творчеството у дѣцата при изучаване ржчната работа. Отначало, казва докладчика, дѣтето работи заради удоволствието, което му доставя самата дѣятелностъ, не обръщайки никакво внимание на резултатитѣ отъ своята работа. То строи и отново събаря щомъ довърши постройката. Нефо занимава изключително *процеса на работата* и въ това отношение то е неуморимо. Разрушението му доставя сжщо удоволствие, както и строеніето. То като че ли се наслаждава отъ силитѣ си, чувствавайки се господаръ надъ външния миръ, надъ нѣщата.

Главната форма на свободната ржчна работа се явява *изрѣзването*, работа съ ножици, която може да го занимава по цѣли часове. Ето защо съвършено напраздно е да се боятъ майкитѣ да даватъ въ ржцѣтѣ на дѣцата си ножици. Тѣ сж твърдѣ цѣнна и полѣзна играчка. Изрѣзването доставя на дѣцата въ извѣстна възраст

повече удоволствие, отколкото рисуването, особено, ако то е съединено съ четене и илюстриране на прочетеното. При това, както при рисуването и моделирането, дѣтето малко затруднява техниката на работата. То изрѣзва твърдѣ сложни нѣща, като напр. цѣла група, която е седнала на маса. Обаче, както и при рисуването, кжсчето книга само напомня, символизира дадения обектъ и само авторътъ е въ състояние да опрѣдѣли, какво означава дадения отрѣзъкъ.

На слѣдующата степенъ могатъ да се забѣлжватъ вече нѣкои обективни черти на сходство въ изрѣзките на дѣтето. Последното започва да отбѣлзва въ прѣдметитѣ тѣхнитѣ характерни признаци. Друга особеностъ на този периодъ се явява това, че творчеството на дѣтето се направлява къмъ тѣзи прѣдмети, къмъ които се стреми, които възбуждатъ неговия интересъ: прѣобладаватъ кжщи, животни и хора. Въ това врѣме дѣтето започва да рисува, или да изрѣзва по нѣкакъвъ образецъ. Интересно е да се отбѣлжи, че нѣкои дѣца се специализиратъ въ изрѣзване само на нѣкои видове прѣдмети. Но въобще прѣзъ тази стадия дѣцата малко обрѣщатъ внимание на резултатитѣ отъ своята работа, — цѣльта нѣма за тѣхъ цѣнността.

На слѣдующата, по-висока стадия на развитие творчеството, обратно, на пръвъ планъ изпѣква *резултата*, има извѣстно значение вече *цѣльта на работата*. Работата се явява срѣдство за постигане на цѣльта, а не се цѣни вече сама по себе си. При това дѣтето прѣди всичко се стрѣми да прави *полезни*, нуждни нѣща, каквито сж играчките: кукли, коне, топки, камшици, хвърчила и пр. Инструментитѣ за работа сж твърдѣ прости: игла, ножъ, камъкъ, както у първобитнитѣ хора. Не се затруднява дѣтето и при търсене материялъ за работа. Кутии за папироти, парцали и всѣкакви други ненужни прѣдмети се пущатъ въ ходъ. Дѣвойката е по-малко избобрѣтелна, но и тя шие, крои, плете, приготвява кукла. Това творчество въ областта на полезното производство, или производството на полезни прѣдмети, има такова голѣмо значение при развитието на дѣцата, каквото е имало при развитието на първобитнитѣ народи. Твърдѣ важно е да се отбѣлжи този прѣходъ въ живота на дѣтето, когато цѣльта на работата започне да придобива за него самостоятелна цѣнностъ и взема връхъ надъ играта. По този пжтъ сериозното влиза вече въ живота на дѣтето; селскитѣ дѣца иматъ въ това отношение прѣимущество надъ другитѣ дѣца.

Знанието на тѣзи стадии въ развитие творчеството у дѣцата е извънредно важно за правилната постановка на обучението по ржчна работа въ училището и дома. Съзнавайки значението на ржчната работа въ възпитанието въобще, трѣбва да не се забравя, че творчеството у дѣцата се проявява различно въ разнитѣ възрасти и програмитѣ на ржчната работа не трѣбва да се отрупватъ съ технически трудности, а съ степенята на развитието и интереса на дѣцата. Така напр. започватъ обикновено да работятъ прѣдмети отъ картонъ и послѣ прѣминаватъ къмъ работене съ дърво, когато се знае, че работенето съ дърво може да заинтересува дѣтето по-

вече, много по-рано, отколкото издѣлията отъ картонъ. Сжщо не трѣбва да се каратъ дѣцата да работятъ полезни издѣлия въ това врѣме, когато ги интересуватъ само играчките. Шредеръ посочва въ своето дѣтство съ какво удоволствие той, даже безъ да се обучава на рѣчна работа, се е занимавалъ съ изработването прѣзъ училищната вѣзраст на разни полезни прѣдмети, напр. кутии за моливи, полички за книги и т. н. Въ домътъ и училището се прѣдставятъ много сучаи, когато дѣтето може да прояви своето творчество, като изработва какви да е полезни нѣща.

Другъ моментъ въ развитие творческата дѣятелность у дѣтето се явява, когато внася въ произведенията на своя трудъ вече *естетическия* елементъ. Този елементъ се явява въ двѣ форми: стремежъ къмъ украсяване на нѣщата и въ създаване на красиви прѣдмети. Дѣтето не се задоволява вече съ полезнитъ прѣдмети, то се стреми къмъ изработване не само на полезни но и художествени нѣща. То украсява своитъ произведения и се погрижва за отдѣляне на детайлитъ, на което по-рано не е обръщало внимание. Прѣзъ това врѣме то копира отъ добри образци и придава на своята работа завършеность. Момчето се стреми къмъ усвояване на технически навици, които ще подобрятъ неговата работа. То се любува на своитъ произведения и трепери надъ тѣхъ. Сега се явяватъ на сцената работи мозаични, плетени, боядисани и пр. Трѣбва да се забѣлжи, че може да се наблюдаватъ и по-голѣми индивидуални различия въ рѣчната работа на разнитъ дѣца, тъй като не всички иматъ еднакви способности, но всички дѣца минаватъ прѣзъ сжщитъ тѣзи стадии на развитие, което има важно значение при занятията съ педагогическата рѣчна работа. Наблюдения надъ дѣца, които сами работятъ свободно рѣчна работа, показватъ, че тукъ по-малко отъ всѣкога, трѣбва да има мѣсто обичайната школна схоластика. Нужно е, казва Шредеръ, да се слѣди крачка по крачка развитието на дѣтето и да се *прѣдостави пълна свободъ на неговитъ способности*, колкото и малки да сж тѣ.

Currente Calamo.

Методитъ за експериментално изслѣждане на личността.

Новото врѣме съ право може да се нарече врѣме на изобилини и резултатни педагогични изслѣждания. Като никога до сега, въ областта на възпитанието и обучението се създаватъ много стройни и строго научни теории, които като разсвѣтляватъ педагогичната практика, вървятъ рѣка за рѣка съ нея по пътя на обновата и реформитъ въ образователното дѣло на всички народи. Ни-

кога досега не е имало такова единодушие и сплотеностъ между педагогичната практика и теория. Едно врѣме се пишеха повече педагогични утопии безъ огледъ нуждитъ на живота, а днесъ се влиза въ самия животъ, изнамирагъ се най-разнообразни методи да се изучи този животъ, за да се усили на ширъ и дълбина неговото развитие. Днешното реалистично врѣме наложи свои печатъ и въ областта на образованието, като най-важенъ дѣлъ въ духовната култура на човѣчеството. Сжщо такъвъ стремежъ — да се изнамерятъ методи за изслѣждане на личността отъ чисто педагогични съображения—се яви отъ прѣди 20—30 години и днесъ вече дава доста изобилни резултати. Капиталното съчинение на *Ернстъ Мойманъ* (което излиза вече и въ български прѣводъ) — „Лекции по експериментална педагогика“ — въ което сж събрани най-важнитѣ методи на изслѣждане и много опити въ тази насока, даде нова сила на теоретици и практики педагози да започнатъ една по-интензивна и по-результатна работа въ дѣлото на възпитанието и обучението. Съ своята критична свѣтлина *Мойманъ* накара експериментаторитѣ психолози и педагози наново да подхвърлятъ на изучаване и провѣрка открититѣ до сега методи чрѣзъ лабораторна работа, отъ което сжщо имаме вече цѣнни резултати, както даване на по-точни и грижливо изпитани методи, тъй и една по-точна тѣхна класификация.

Особено въ това отношение обръща внимание работата на *сътрудницитѣ на С. Петербургската лаборатория по експериментална педагогическа психология*. Покрай многото свои изслѣдания, прѣзъ 1908 год., тѣ издадоха едно много важно ръководство — „Методитѣ за експериментално изслѣждане на личността“, въ което сж събрани почти всички най-нови методи и въ което е посочено какъ да се използватъ тѣ.

Имайки прѣдъ видъ, че успѣха на опититѣ зависи главно отъ метода и опитността на експериментатора, тѣ, въ своята работа, 1. свършено сж упростили разнитѣ методи, „безъ да се изискватъ нѣкои особено сложни апарати, които сж недостъпни за лица, нѣмачи възможностъ да работятъ въ психологически лаборатории“ и 2. обръщатъ вниманието на експериментатора-психологъ върху слѣдитѣ условия при опита:

а. *Обстановката на опита*. Индивидуалнитѣ особености могатъ да се забѣлжватъ само когато опититѣ се повторятъ нѣколко пѣти при еднакви условия. Като първо отъ тѣзи условия е (стр. 6 и 7) *самиятъ експериментаторъ*. При всѣки опитъ той трѣбва еднакво да се държи: да говори едно и сжщо отъ по-рано обмислено и приготвено, и да повтаря точно тъй всѣки послѣдующъ опитъ — съ еднаква скоростъ и еднакъвъ тонъ. Послѣдното е особено важно: всѣко изражение на каквото и да било чувство (радостъ, гнѣвъ, нетърпение, досада и др. т.) може силно да се отрази върху резултата на опита. Затова, при публикуване на резултатитѣ, трѣбва точно да се опише какъ се е държалъ експериментаторътъ прѣзъ врѣме на опита. Това сжщото трѣбва да се каже и за изслѣжданото лице. При масовитѣ изслѣдания, разбира се, не е въз-

можно подробно да се опише състоянието на изслѣдванитѣ, особено на непривикналитѣ да се самонаблюдаватъ. Обаче, сѣ пакъ, и туй общо е цѣнно за добрия психологъ.

Като *второ* условие е *врѣмето и мѣстото* на опита. Различаватъ се опититѣ направени въ училището и дома, сутринъ и вечеръ, ващото тѣ сж извършени при съвършено различни условия.

Не по-малко важно е и *третото* условие — *даване подробни свѣдѣния* за изпитваното лице. Тукъ трѣбва да се укаже възрастта и занятieto на лицето. Ако то се занимава съ смѣтководство, трѣбва да се има прѣдъ видъ при метода на Крепелина съ аритметичнитѣ дѣйствия; ако свири на пиано — при изслѣждане скоростта въ движенията на прѣститѣ и т. н. Тѣй сжщо важно е да се съобщи за здравето (нормално ли е, или не е) на изпитвания, за неговото настроение, степенъ на умора, количеството и качеството на работата въ физичния трудъ, умствената работа, хода и др. п.), които прѣдшествуватъ опита. Тѣй сжщо да се каже за неговия сънъ и хранене, защото тѣ влияятъ върху здравето му; както и туй, дали опита е извършенъ прѣди или слѣдъ яденето, и дали прѣзъ туй врѣме не сж станали нѣкои силни промѣни въ режима на храносмилането. Най-послѣ, всѣкога трѣбва да се отбѣлѣзватъ началото и края на опита.

Като *четвърто* сжщо тѣй важно отъ тѣзи условия е — *при произвеждането на опита и при обработката на неговитѣ резултати експериментаторътъ трѣбва да бѣде обективенъ и безпристрастенъ* (стр. 8). Това условие често се нарушава. Често експериментаторътъ, като желае да получи искания резултатъ, неволно въушава извѣстни мисли на изслѣжданото лице и самъ се подава на самовнушение, като боядисва съ туй и резултатитѣ на опита.

б. *Начинитѣ на изслѣждане*. Първо условие тукъ е, *шото тѣзи начини да сж по възможностъ най-прости*. Тѣ не трѣбва да искатъ отъ изпитваното лице особени знания, или особенъ навикъ. Второ условие е, *шото всѣки методъ да бѣде приспособенъ за опрѣдѣлени страни на личността*. На практика туй условие мжно се осществява, защото проявитѣ на душевния животъ сж тѣй тѣсно свързани помежду, че мжно е да се изолирва едно душевно явление отъ другитѣ. Въ такъвъ случай, достатъчно е поне това душевно явление чрѣзъ метода да изпъкне на пръвъ планъ, или най-силно да бѣде освѣтлено. А понеже индивидуалнитѣ особности най-силно се забѣлѣзватъ повече въ висшитѣ психични прѣживѣвания, кржжокътъ прѣпорччва и методитѣ да бждатъ насочени въ туй отношение.

Въ класификацията на методитѣ кржжокътъ се придържа въ общеприетитѣ психологически отдѣли. Така, тѣ приказватъ за методи, чрѣзъ които се изслѣдватъ възприятията, методи за изслѣждане асоциациитѣ на прѣдставитѣ, метода за изслѣждане на паметта и т. н.

Прѣди да изложатъ разнитѣ методи, тѣ даватъ — *образецъ за държане протоколъ при опита*. Той е:

1. Име, фамилия и отечество на изслѣдания.

2. Възраст.
 3. Обикновеното занятие.
 4. Здравето му въ деня на опита.
 5. Настроението му.
 6. Колко часа е работилъ до опита: а) умствена и б) физична работа.
 7. Сънътъ въ прѣдната нощъ.
 8. Храненето. Промѣната въ режима на храненето.
 9. Обстановката на опита.
 10. Врѣме на опита: начало и край.
- Първитѣ три въпроси се задаватъ въ началото на всички опити, а останалитѣ — прѣзъ всѣки опитъ.
- А ето и самата класификация:

I.

Методи за изслѣдване на възприятіята.

Въ възприятіята се забѣлѣзватъ много силно индивидуалнитѣ разлики. Затова, тѣхното изслѣдване е много плодотворно. При изслѣдването имъ, трѣбва да се обръща внимание главно на тѣхната острота, изобилие и богатство, както и на точността имъ. Едно и сѣщо впечатление може да бѣде различно възприето отъ разнитѣ лица. Това е въ зависимостъ отъ душевния багажъ на личността и отъ гледището, отъ което се излиза при туй възприятие.

Тукъ се прилагатъ нѣколко методи: 1. за изслѣдване остротата и тѣнкостьта на зрителнитѣ възприятія и на способността за различаване на най-слабитѣ отѣнѣци на цвѣтоветѣ, 2. за изслѣдване на зрителнитѣ възприятія въобще и на окомѣра, 3. за изслѣдване на двигателно-осѣзателнитѣ възприятія, 4. за тѣнкостьта на слуховитѣ възприятія, 5. за скоростъта на възприятіята. 6. за опрѣдѣляне на туй, което влияе върху възприятieto, 7. за изясняване на индивидуалнитѣ особености при изобилието и точността на възприятіята, 8. за изслѣдване точността на възприятіята, т. е. самата наблюдателностъ на индивида и 9. за по-дълбокъ анализъ на възприятіята и изяснение влиянието на чувствата, настроенията, привичнитѣ сжждения и пр. върху възприятieto.

II.

Методи за изслѣдване асоциациитѣ на прѣдставитѣ.

Тукъ трѣбва да се обръща внимание върху количеството на асоциациитѣ; забѣлѣзва се тѣхното изобилие или бѣдность, т. е. много ли мисли, образи, възпоминания извиква дадено впечатление въ изпитвания и колко широкъ е неговия кръгъ прѣдстави. Изобилието на асоциациитѣ се обуславя отъ бързото имъ възникване. Индивидуалнитѣ разлики по отношение бързото възникване на асоци-

ациитѣ сж много голѣми. Тукъ влияятъ: 1. характера на възбудителя на асоциациитѣ — казаната дума отъ експериментатора, 2. характера на самата асоциация. Тѣй сжщо тѣ (разликитѣ) сж голѣми и относно *характера*, качеството, на асоциациитѣ. Тѣй, различаватъ зрителни, слухови, вкусови, обонятелни, топлини, осязателни и емоционални асоциации. Или: външни и вътрѣшни, словесни и реални. Въ разнитѣ лица прѣобладаватъ разни типове асоциации.

Методитѣ, които се прилагатъ тукъ сж: 1. за опрѣдѣляне както изобилюието на асоциациитѣ и бързината на тѣхното възникване, тѣй и за изяснение характера на прѣобладающитѣ въ съзнанието образи и влечения, 2. за изслѣдване характера на асоциациитѣ, 3. за изслѣдване оригиналността на асоциациитѣ и 5. за по-сложно изслѣдване характера на асоциациитѣ и пр.

III.

Методи за изслѣдване на паметта.

Отдавна е забѣлѣзана нееднаквата способностъ на хората да запомнятъ впечатленията. Едни повече помнятъ виденото, други — чуто и т. н. Лабораторнитѣ изслѣдвания сжщо изясниха нѣколко типове паметъ: числова, словесна, зрителна, слухова и т. н. Тукъ е интересно да се изучатъ тѣзи разни типове, силата на паметта въ разнитѣ лица, както и влиянието на безсъзнателнитѣ впечатления, склонността къмъ рационални начини на запомняне и пр. при процеса на запомнянето.

За тѣзи цѣли се прилагатъ слѣднитѣ методи: 1. за опрѣдѣляне каква паметъ има изслѣдваното лице, 2. за изучване на зрителната паметъ, особено у дѣцата, 3. за опрѣдѣляне въобще на типовеѣ паметъ, 4. за изслѣдване паметта върху отдѣлни тонове и тѣхни съчетания, 5. за опрѣдѣляне коефициента на запомнянето на числа, 6. за опрѣдѣляне способността къмъ запомняне на геометрични фигури, 7. за изпитване паметта на фрази (отдѣлни изречения, откъслещи съ описателенъ характеръ, откъслещи отъ житейски характеръ, фрази съ отвлечено съдържание, откъслещи, които трудно се разбиратъ безъ свръзката имъ съ прѣдидушето, стихотворни откъслещи отъ разенъ характеръ и др.), 8. за изслѣдване скоростта на заучването и силата на съхранението на паметта, 9. за изяснение влиянието на безсъзнателнитѣ впечатления върху процеса на възпроизвеждането на прѣдставитѣ.

IV.

Метода за изслѣдването на мисленето.

Да се мисли, както казва Хеддингъ, ще рече да се сравнява, т. е. да се намира различieto и сходството. Всѣко сжждение е установяване на извѣстно отношение между двѣ понятия, прѣдмети, явления, или отдѣлни страни на тѣзи явления. Върху туй сж основани и разнитѣ методи за изслѣдване на сжжденията; единъ отъ тѣхъ е

метода на Бине и Симонъ. Той също има методи за изучаване способността за съставяне на силогизми у децата. Трети методъ — за изследване способността къмъ абстракция, — предлага Мойманъ. Щернъ пъкъ — за степента на увъреностъ или неръшителностъ, съ която разнитъ хора изказватъ своитъ сждения.

V.

Методи за изследване на въображението.

Има два вида въображения: *възпроизводяще* (у децата, напр.) и *комбинираще*, или творческо. При изследване на възпроизводящото, интересно е да се изясни, дали възпроизводимитъ образи се явяватъ ясни и живи, или тъмни и блѣди, и съ каква лекостъ възникватъ разнитъ образи.

Творческото въображение, което е една най-висша форма отъ психичния животъ на човѣка и което малко се подава на изследване, се характеризира съ стремежа да се измѣнятъ прѣдишнитъ комбинации и да се установятъ нови редове и групи прѣдстави. То се проявява въ разни форми: въ механична изобрѣтателностъ, въ практическата дѣйностъ, въ областта на научното мислене, въ форма на художествено, поетическо творчество и т. н. Изброенитъ по-долу методи иматъ прѣдъ видъ главно туй въображение. Тѣ сж: 1. за изследване на възпроизводящото въображение, 2. за изследване способността на въображение, 3. за изследване на творческото въображение (фантазията) има нѣколко начина: а. изпитваниятъ самъ да завърши наченатия разказъ, б. съставяне на фрази отъ дадени думи, в. съчиняване чрѣзъ задаване на тема, чрѣзъ показване на картина, г. психологиченъ анализъ на дѣтскитъ съчинения и др. п.

VI.

Методи за изследване на движенията.

Изучаването на движенията е много важно при анализа на душевнитъ прѣживѣвания въ индивида. То дава възможностъ до известна степенъ да се запознаемъ съ особеноститъ на неговата волева областъ, която малко се подава на експериментално изследване. Голяма е ролята на движенията въ душевния животъ: безъ движение на сътивнитъ органи — нѣма възприятия; безъ двигателни усѣщания и прѣдстави — нѣма усѣщания и прѣдстави за всичкитъ чувства и за волята. При изучаване на движенията трѣбва да се обръща внимание върху тѣхната скоростъ, координираностъ и отношението между обикновения и максималния имъ темпъ.

Тукъ се прилагатъ слѣднитъ методи: 1. за изпитване бързината на движенията, 2. за изследване способността за координирани движения и др.

не устѣща горчевина, както му внушава експериментатора, трѣбва да му се сипе малко разтворъ отъ хининъ, за да не излѣзе съ убѣждението, че сж го излѣгали.

Тукъ се практикуватъ слѣднитѣ методи: 1. за изяснение до колко изслѣдванитѣ се подава въ своитѣ дѣйствия подъ внушението на привычкитѣ, 2. методътъ на Бине за опрѣдѣляне податливостта къмъ косвено внушение¹⁾, 3. за изслѣждане въобще на податливостта къмъ внушение: при вкусовитѣ, обонятелни и осязателнитѣ устѣщания и др.

VIII.

Методи за изслѣждане на вниманието.

Тѣзи методи иматъ прѣдъ видъ главно активното внимание. Пасивното пъкъ внимание, споредъ самитѣ условия на експеримента, е невъзможно да се изслѣдва, макаръ че при опита въ изслѣдванитѣ често се наблюдава прѣходъ отъ активно къмъ пасивно, слѣдствие възникването на интересъ къмъ работата у тѣхъ.

Най-очевидиющъ признакъ въобще на вниманието е чувството на напръжение, което става по-силно при активното внимание.

За изслѣждане напръжението на вниманието при зрителнитѣ възприятия се прѣпорѣчватъ опититѣ съ *таблицитѣ на А. Н. Бернцайнъ*; за двигателното внимание — метода на Бине съ *поставяне на точки*; за ширината на вниманието — метода на Бине съ *мислено притуряне по единица къмъ редъ дадени числа*. За изслѣждане способността къмъ отвлечено или раздвоено внимание сжщо има разни методи, както и за изслѣждане развитието на произволното внимание и способността за съпротивление на сложилитѣ се привычки.

IX.

Методи за измѣрване работоспособността и умората.

Изучването на умствената работоспособность и умора има голямо практическо значение. То еднакво интересува и психолози, и педагози, и лѣкари-хигиенисти и даже родители, които се страхуватъ отъ прѣумората на своитѣ дѣца въ училището. Съ този въпросъ най-много сж се занимавали *Крепелинъ, Мосо, Бине, Анри, Грисбахъ, Кемзисъ, Лобзинъ, Васкидъ* и мн. други. Тѣ доказаха сжществуването на разни типове работоспособность и изясниха сравнителното достоинство на разнитѣ методи, чрѣзъ които се изучава умствената умора.

Тѣзи методи се дѣлятъ на двѣ: 1. *посрѣдни* или *физиологични* и *непосрѣдни* или *психологични*. Споредъ първия видъ методи

¹⁾ *Нечаевъ* — „Трудове по експерим. педаг. психологии“. Вып. 2, 1902 г.

²⁾ *A. Binet* — „La suggestibilité.“ Paris. 1900

измѣрватъ мускулната сила прѣди и слѣдъ работата (чрѣзъ динамометъръ, ергографъ и др.), усѣтливостъта на кожата (съ пергеля на Вебера, естезиометра на Грисбахъ и др.), остротата на сѣтивата и др. п. Споредъ втория видъ методи—измѣрватъ умствената умора чрѣзъ наблюдение надъ измѣненіята въ самата умствена работа. За тази цѣль, дава се на изслѣжданото лице извѣстна лека работа за извѣстно врѣме и се наблюдава какъ се отразява умората отъ работата върху характера на самата работа, както и какъ се измѣнява работоспособността въ количествено и качествено отношение.

За изслѣждане на умствената умора по втория начинъ сж работили *Генфнеръ*, *Сикореки*, *Крепелинъ* и др. чрѣзъ задаване на диктовки, рѣшаване задачи и пр.

Изслѣждането характера на работоспособността има голѣмо значение и при изучаване индивидуалнитѣ особености на личността. Важно е да се знае, напр., при оцѣнка на резултатитѣ, къмъ кой отъ двата типа работоспособность принадлежи и изслѣжданата личностъ: къмъ постепенно усиляващитѣ се, или къмъ постепенно изморяващитѣ се.

Изучаването на работоспособността съ помощта на мускулната умора може да се извърши съ ергографа на Мосо, а сжщо така и съ динамометра, естезиометра и др. за измѣрване на кожната усѣтливостъ.

Отъ психологичнитѣ методи интересенъ е този на Крепелинъ съ проститѣ аритметични задачи, а тѣй сжщо и този на А. П. Нечаевъ съ запомняне на редове числа.

Х.

Методи за изслѣждане скоростъта на психичнитѣ процеси.

Понеже скоростъта на течението на психичния животъ въобще се явява една отъ най-сжщественитѣ характерни черти на индивидуалността, голѣмо значение има изучаването бързината на реакциитѣ и психичнитѣ процеси въобще. Но тѣзи експерименти се извършватъ прѣдимно въ психологическитѣ лаборатории при помощта на такива точни апарати, като хроноскопа на Хипъ и др. А за опрѣдѣляне на психичния темпъ, т. е. на естествената скоростъ, съ която се извършватъ разнитѣ душевни процеси, Щернъ и Лай прѣдлагатъ метода съ чукане на тактове при извършване на прѣдложената работа.

За по-голѣма ясность и използване на тѣзи методи у насъ, азъ ще изложа въ една идна статия сжщността на по-главнитѣ отъ тѣхъ, а за сега, задоволявамъ се само да обърна вниманието на читателитѣ на „Ново училище“ къмъ цѣлното ръководство „Методы экспериментальнаго изслѣдованія личности“, ¹⁾ составлено сотрудниками С.-Петербургской лаборатории экспериментальной педагогической психологии. Ц. 50 к.

¹⁾ Скоро ще излязе и въ български прѣводъ.

И. Н.

Илюстрациитѣ на дѣтскитѣ книги.*)

Въпроситѣ за художествено възпитание не сж избѣгнали участьта на всички съврѣмени нови течения; за кжсо врѣме тѣ добиха характеръ на мода. Тая нова буря въ областята на възпитанието, като че почва да уморява педагози и родители. Движението захваща да затихва, специалнитѣ журналы исчезватъ единъ сѣдѣ другъ. Разбира се, исчезва само рекламния, повърхностенъ шумъ, а задъ това остава и расте великата и неразгадана проблема на своеобразнитѣ интереси и творчески сили у дѣтето.

Илюстрацията заема видно мѣсто въ изкуството. Специално илюстрацията за дѣца е едно мощно срдѣство за художествено възпитание. Другадѣ тоя въпросъ има своята история. У насъ той почти не сществува като изключимъ започнатото отъ нѣколко години у насъ дѣтско списание „Картинна галерия“. Илюстрациитѣ въ другитѣ наши дѣтски списания и явилитѣ се въ послѣдни години такива въ учебницитѣ читанки сж слабъ опитъ въ това отношение. Да прослѣдимъ историята на тоя отъ сщественно значение въпросъ не е тукъ нашата цѣль. Това ще сторимъ другъ пжтъ. Ще дадемъ сега само бѣгло изложени, условията, на които трѣбва да отговарятъ илюстрациитѣ за дѣца.

Илюстрацията като че не е свободно творчество, а е свързана съ текста; тя трѣбва да *отразява послѣдния*. Но тази подчиненостъ напълно зависи отъ силата на художника. Достатъчно е да прѣгледаме редъ самобитни илюстрации, за да се убѣдимъ, че текстътъ свързва само у оногова, у когото нѣма въображение, който не туря външния и своя вътрѣшенъ миръ въ услуга на едни принадлежащи само нему образи. Разбира се такива свободни илюстрации сж рѣдки въ изкуството. Още много отдавна художници отъ втора и третя ржка и най-послѣ просто занаятчий сж завладѣли тоя източникъ на лека стока и сж упростили задачата на илюстрацията до просто приложение на думата въ рисунка. Такова приложение въ сщностъ не е друго освѣнъ повторение, прѣразказване съ свои думи чуждото — и затова обикновено не внася нищо ново, не оживява думитѣ, не разкрива недоизказаното, не дава храна, а най-често по-лошо отъ това — разваля думата, подъ която дѣтето разбира нѣщо чисто, възвишено, въ което влага свое съдържание. Лошата или банална илюстрация отнима у дѣтето илюзията, подсладената картинка извежда поривистото дѣтско чувство до степенъ на благовъзпитаностъ. Колко поучително даватъ дѣтскитѣ четения съ гласъ на илюстрираната книга. Дѣцата слушатъ внимателно, бързо привеждатъ думитѣ въ образи. Но ако въ тази минута имъ покажемъ относящата се тукъ илюстрация, то много често можемъ да видимъ

*) Тия бѣлѣжки взлпчаме изъ статията на Оршански, въ сп. „Р. Школа“ кн. 10 т. г.

голъмо разочарование. Такива наблюдения, правени систематически и свързани съ общата характеристика на дадени дѣца, могат да дадат материялъ за изяснение на това, що дѣйствително е нужно, какво дѣцата искагъ отъ илюстрациите. Подобни наблюдения се водятъ отдавна отъ педагозите по отношение съдържанието на книгите за дѣца. Но за илюстрациите на дѣтските книги до послѣдно време нищо аналогично не е правено. Само откакъ се е появилъ интереса къмъ дѣтските рисунки, възникна съзнание за необходимостта и възможността отъ такава работа. Въ единъ отъ конгресите за художествено възпитание е билъ четенъ докладъ и за илюстрираните книги. Ето що извличаме по интересующия ни въпросъ: „Ние сме длъжни да си изяснимъ, какво положение ние, избиращите трѣбва да заемемъ по отношение на това, що ни се прѣдлага; какви изисквания да прѣдвяваме къмъ формата и боята, въ които се явява книжното изкуство. Тѣй като дѣтето вижда всичко характерно и тѣй като то изисква характерностъ и въ картините, то ние трѣбва да се загрижимъ, щото да спасимъ и запазимъ въ него това желание. Много родители гледатъ на художниците, стремящи се къмъ характерностъ въ изкуството, съ извѣстно етическо смущение. Но какво друго прѣдставлява изкуството на тия художници, ако не силно поддържаваще, работяще съ ярки краски, рѣзко характеризирующе, добръ наблюдаваще и добръ отразяваще изкуство? Дѣтето не вижда тѣй силно прѣувеличенията както ние, то въ извѣстна степенъ се нуждае отъ тѣхъ, за да разбере онова, що му е нужно да разбира. Но разумниятъ възпитателъ ще се отнесе съзнателно както къмъ формата, тѣй и къмъ боите. Изобщо тия послѣдните трѣбва сжщо да бждатъ характерни, ярки; полутонови отенѣци, всевъзможни тънки смѣсици на боите сж непригодни за малкото дѣте. Вънъ отъ това, че тѣ му сж недостъпни вслѣдствие недостатъчния опитъ отъ възприятия, но тѣ му и прѣчатъ да схваща, що му е нужно. Ето защо за книжки съ картинки само въ много рѣдки случаи сж пригодни репродукции отъ музейни картини и други произведения, не създадени за печатъ съ изключение само на тия случаи, когато специфичната маниера на художника съотвѣтствува на изложените тукъ изисквания. Отъ тия съображения ние виждаме, че само съвършеното изкуство, стремяще се съзнателно да се справи съ тия нѣща, може да сполучи да създаде надлежната дѣтска книга съ картинки. Прѣди всичко трѣбва да бжде взета въ внимание индивидуалността на дѣтето и неговата възраст. Нѣкои дѣца се нуждаятъ отъ храна за своята фантазия, за други може да бжде полезно да отвлечемъ тѣхъ много възбуденъ духъ отъ областта на фантастическото въ реалната дѣйствителностъ. Когато занимаватъ такива съображения, трѣбва да слѣдва сериозно обмисления съвѣтъ: „Само настоящето, истинско изкуство е пригодно за дѣцата; специфично дѣтско изкуство не съществува, изкуство нагласено само за дѣца, трѣбва да доставя наслаждения и на възрастния; изкуство, което се струва „дѣтско“ и не хубаво на възрастния, не е изкуство и трѣбва да бжде отхвърлено и за дѣтето“. Първиятъ въпросъ за картинката трѣбва да бжде:

художествена ли е тя? Щомъ е такава, тя е пригодна, ако само нейното съдържание или начинъ на рисуване не стоятъ много далечъ отъ кръга на дѣтскитѣ понятия. Ако пъкъ картинки съ ясно изразенъ половъ отенъкъ въ съдържанието и да сж непригодни за дѣца, то отъ друга страна не трѣбва всѣкога да гледаме съ прѣдубѣждение при избора имъ. Не трѣбва винаги безъ всѣкакви разсждения да изключваме голотата; напротивъ — възпитателътъ, могшиятъ възпитателъ, облегнатъ на своята опитна ръка, ще намѣри тукъ добро срѣдство, за да запази въ дѣтето половата дѣвственостъ и наивностъ. Много важно е, щото избиращиятъ да обърне внимание на това, щото очертанията на картинкитѣ да бждатъ рѣзки и боитѣ ярки, да не сж лишени тѣ отъ характерностъ, да не сж блѣди, дотегливи, безсилни. Рѣдко биватъ пригодни тия картинки, на които боитѣ сж съ неопрѣдѣлени тонове, или сж съ твърдѣ много различни бои, разположени въ безпорядкъ една до друга. Най-добри въ възпитателно отношение сж чиститѣ сини, червена и зелена бои, които добритѣ художници умѣятъ да отдѣлятъ една отъ друга; тѣ трѣбва да бждатъ разположени наредъ въ голѣмитѣ плоскости и ограничени съ рѣзки контури.

Съдържанието на картината трѣбва да прѣдава бодра, мъжествена и душевна красота; модната красота не трѣбва да има мѣсто тукъ.

Картинката достига цѣлтъ, когато изобразява нѣщо характерно, когато тя диша величие и сила, когато възбужда и развива съ силата на краскитѣ, когато дава мека симфония на краски, когато съ своята красота, възпитава въ разбиране на красотата и когато тя по естетически пътъ възбужда стремление къмъ възвишеното. Ще прибавимъ още, че трѣбва да се придава значение и на хубавата външност на книгата, хубавата хартия, красивия шрифтъ и чистъ печатъ.

Н. Стоенчевъ.

Рисуването въ основното училище.

Всѣки учителъ, който е миналъ прѣзъ тритѣ стадии на нашиятѣ училища, основното, прогимназията и гимназията, ако си припомни за прѣподадената материя по рисуване въ тѣхъ, ще схване положението на така нареченото старо рисуване, стария методъ по този прѣдметъ.

Много пѣти съмъ слушалъ основни и класни учители да говорятъ, нѣкакъ съ насмѣшка, за едноврѣмешното рисуване въ училищата. Това тѣ говорятъ, като слушатъ за новитѣ вѣяния по метода на този прѣдметъ, а още повече, като виждатъ и резултатитѣ отъ него. Всѣко старо, овехтѣло е обречено на подобни нападки; това се върши отъ една страна за да може и послѣдниятъ привърженикъ на старото да се отърси отъ него и отъ друга —, къмъ

новото да се заработи съ по-голям жаръ. У насъ взема участие въ това отношение и трети елементъ—модата.

Като малка държава съ 34 годишенъ свободенъ животъ ние не можахме да минемъ прѣзъ онази еволюция въ просвѣтата, направена отъ народи съ вѣковенъ свободенъ животъ. Искани да се равнимъ съ таквизъ държави, естествено, често пѣти нѣма да чакаме еволюционното си развитие, а ще скачаме, за да ги стигнемъ. Въ това скачане често пѣти падаме на по-долно стѣпало, връщаме се по-назадъ. Тогазъ се явява смѣшение на езицитѣ, нито старото остава, нито новото се създава.

Въ таквизъ положение е изпадналъ методътъ и материалътъ, който трѣбва да се прѣмине по прѣдмета рисуване. Старото рисуване, дѣйствително не даваше задоволителни резултати, но косто даваше, даваше го системно. Сръчностъ, развитие на око то се култивираха по единъ строго опрѣдѣленъ пѣтъ. Освѣтъ това, материята така бѣше нагодена, щото нейната връзка никждѣ не се нарушаваше. Почваше се отъ съвсѣмъ прости елементи, отъ точката, поставена въ различни положения и образуващитѣ се по тоя начинъ разни геометрически фигури. Въ връзка съ тия фигури се взимаше, на първо врѣме, правата линия. Комбинация отъ точки и линии образуваха разни геометрически стилизирани орнаменти.

Съ таквизъ доста сложнички орнаменти, по нѣкога изпълнени съ цвѣтно мастило, се завършваше курса по рисуване въ основното училище. Материята по рисуване въ прогимназиитѣ не оставаше на произволъ; така подготвени ученицитѣ, започваха отъ тамъ, отъ гдѣто сж завършили въ основното училище.

Прѣдложитѣ на Андела и др. автори бѣха нагодени, тъй щото ученикътъ никаква мжка не чувствуваше при работенieto имъ, тѣ бѣха като продължение на по-първата работа. Мотивитѣ на стилизацията въ тия орнаменти съ ония, работени въ първоначалното училище, бѣха почти еднакви само, че тукъ влизаше като новъ елементъ полагане съ основни бои. Съ полагането на бои работата въ класоветѣ се оживяваше и подслаждаше, ученицитѣ край техниката добиваха и чистота въ работата. Като изключение, нѣкои учители даваха литографирани пейзажи, части отъ човѣшкото тѣло, животни и др., имащи тоже извѣстна връзка съ ония рисунки, работени въ основното училище.

Въ гимназиитѣ системно се изучаваше конструктивната перспектива, снимане вѣрна (прецизна) контура и свѣтло-сѣннитѣ. Конструктивната перспектива се изучаваше като се чертаяха всички геометрически правилни тѣла съ строгото прилагане на перспективнитѣ закони, сжщеврѣменно се изучаваха и правилата за осѣняването. Въ послѣднитѣ години се прилагаше осѣняването на практика и то само върху гипсови орнаменти (тѣла), въ тѣхъ най-добри може да се видятъ свѣтло-сѣннитѣ. Най-послѣ съ бюстове, статуи и групи се завършваше курса на общото образование по рисуване въ общообразователнитѣ ни училища.

Както се вижда, тукъ има една планомерностъ, една строга

системност неотклоняваща се отъ начертания пътъ, именно постигането на цѣльта, поставена въ програмата на училищата. Развитие на околото да схваща вѣрно частитѣ на прѣдмета; развитие на ржката, да прѣдава точно тия части на прѣдмета върху книга въ видѣ на рисунка и привикване къмъ чистота, сж главнитѣ точки въ тази цѣль.

Съ работенето по горния начинъ се постигаше до нѣкъдѣ тази цѣль; обаче това не бѣше задоволително, а още повече за сегашния ученикъ, който сравнително се различава отъ тогавашния, растящъ въ други врѣмена и въ друга епоха.

Спрѣхъ се да обясня стария методъ, главно за да се види, какъ системно се работеше и какъ материалътъ по рисуване бѣ свързанъ въ разнитѣ училища, а не както е съ новия начинъ, прѣдлаганъ отъ нѣкои новатори, необръщащи внимание на връзката въ материята, която се взема въ класоветѣ.

Г. Шишмановъ бѣ първиятъ, който даде пълна свобода на учителството да прави експерименти съ разнитѣ начини на прѣподаване, а въ нѣкои прѣдмети даже и свобода на изборъ въ материяла. Между послѣднитѣ прѣдмети попадна и рисуването. Щастливъ се считаше Г. Ш., че въ негово врѣме се случваше това промѣнение и то личеше отъ държането му прѣдъ разнитѣ конференции, устройени отъ него за сжщата цѣль. Спомнямъ си като говореше на една конференция, че е отворилъ вратата, желѣзната врата на овехтѣлата просвѣта, за да влѣзне новото, жизнерадостното, което стоплюва сърцата, згрява душата. Кое то казваше, направи го. На учителството се развързаха ржцѣтъ, но то биде тикнато въ тъмнота, безъ да му се даде направление, безъ директива, като се остави на собственитѣ си сили. Учителството, подготвено по рисуване по старата метода, не можа да даде онова, което се иска отъ новата, защото тукъ иска наблюдателностъ, копиране на природата и сглобяване на прѣдметитѣ, вълнуващи душата, като ги изобразяваме на книга чрѣзъ рисунки. Изобщо учителството не бѣше подготвено за новитѣ методи по рисуване, затова виждаме и оная галиматия отъ прилагането имъ. Отворенитѣ врата отъ Г. Ш. наново трѣбваше да се позатворятъ, до като се подготвятъ условия за вирение на новото.

Не ще да е безинтересно, прѣди да пристѣпя къмъ онова, което ще дамъ на основното учителство относително прѣдмета рисуване, да опиша на кратко какво дадох новаторитѣ на сжщото учителство.

Новото въ областта по рисуването въ училищата, се прѣнесе главно отъ учителитѣ педагогисти слѣдвали въ странство. Онова, което сж узнали отъ тамъ, поискаха точно да приложатъ и у насъ. Нѣкои отъ тѣхъ (Д-ръ Гиневъ) се помъжиха да избератъ срѣденъ пътъ, но и това не даде резултатъ.

Започнаха отварянето на курсове по рисуване за основнитѣ учители. И тукъ работата удари о камъкъ. Курсъ съ 1—2 реферата и работене практическа работа (рисуване) отъ 2—3 дена не допринесе нищо на учителството, защото казаното въ рефератитѣ го има въ методикитѣ и педагог. списания, а работенето само 2—3

дена е да си отбѣлжватъ учителитѣ въ тетрадкитѣ нови фигурки, служащи за материялъ при прѣподаването имъ — старото рисуване съ новъ етикетъ. Така уредени тия курсове не принасятъ почти никаква полза. Разбирамъ курсъ отъ мѣсець-два съ практически характеръ, да се даде на учителството сръчностъ и техника, нѣща, които се минаватъ въ сегашния курсъ на сръднитѣ ни училища. Тукъ основното учителство е най-слабо относително прилагането на новитѣ методи по рисуване. Не може да се мисли за успѣшно прѣподаване, до като учителя не знае да рисува ония прѣдмети, влизаци като елементи при извѣстна материя обработвана въ класъ. Затова не остава друго, освѣнъ учителството да иска подобни курсове, за да си набави ония познания, които му сж нужни и безъ които не може пристъпна нито крачка напредъ.

Имамъ на ржка нѣкои упжтвания за основнитѣ учители стѣкмени отъ хора, сиящи се да освѣтлятъ новитѣ начини на рисуването. Теоретикътъ на новиятъ методъ по този прѣдметъ въ сп. „Учитель“ ето какъ опрѣдѣля цѣльта на рисуването: „тя (цѣльта) на рисуването не може да бжде друга, освѣнъ да развие и упражни ржката“. Това, ако не е заблуда, то най-малкото е връщане назадъ къмъ старото. Каква услуга тогазъ принасяме на учителството? Никаква. Напротивъ, така ние се въртимъ все на едно мѣсто, като се кичимъ съ голѣми имена, че вършимъ голѣми работи, безъ да вливаме съдържание въ новото.

Да се говори за изразна способностъ, прѣдставно рисуване, характеризирно рисуване и да си поставяме сжщата оная цѣль, както тая при която на рисуването се гледаше като на копирно сръдство, ми се чини, че така изказваме нашата босота, и просто кърпимъ вехтъ материялъ съ нови конци.

Така е когато рѣшаватъ единъ въпросъ хора, които не сж го проучили добрѣ, не сж го прѣживѣли, а само привеждатъ и комбиниратъ отдѣлни хубаво изказани мисли. Когато сжщинското рисуване трѣбва да бжде прѣдставно рисуване, изразъ на подражанията и споменитѣ на пространствената фантазия; когато трѣбва да прѣдаваме най-характерното, което за индивида се прѣдставя за най-типично, противно на механическото копиране, изпѣкваще като паметно рисуване съ прѣдставянето на прѣдмети, наблюдавани въ други моменти; когато рисувалното обучение отглежда и култивира изразната способностъ, — тогазъ развитието на ржката и окото не ще бжде цѣль, а ще е само сръдство за постигане на цѣльта.

Изобщо прѣдмета рисуване служи, като сръдство за постигане главната цѣль що прѣслѣдватъ училищата ни. Съ него педагога-учителъ си служи да култивира една нишка на бждация гражданинъ; да развие вжтрѣшнитѣ чувства до таквазъ степенъ, щото да се получи едно общо развитие, нужно за всѣкнго. Погледнато частно, прѣдмета си има своя цѣль за постигане, въ такъвъ случай на помощъ се явяватъ сръдствата. При горнитѣ изисквания на модерното (новото) училище, цѣльта на рисуването не може да бжде друга, освѣнъ тази: *душевната проява и нейния изразъ, изказани въ*

ясна, точна и категорична рисунка. Срѣдствата за получаване на тази цѣль сж обработено око и ржка. Съ упражненията служащи за развитие на ржката и окото косвено се доближаваме до главното, до цѣльта.

Умѣнието да прѣдаваме вѣрно формитѣ на прѣдметитѣ, трѣбва да върви паралелно съ повдигането на ония душевни вълнения, обладающа дѣтето и всичко това да може да се прѣдаде чрѣзъ рисунка. Подбудата, упражнението на окото и ржката, пространствената фантизия ще служатъ като главни срѣдства за постигане на цѣльта.

Щомъ така се поставя цѣльта на прѣдмета рисуване, за да може успѣшно да се постигне, трѣбва планомѣрна работа, работа която ще култивира похватността — техниката отъ една страна и да възвиши душевния миръ на дѣтето, т. е. да го приближи къмъ идеала — отъ друга.

До сега почти никой новаторъ не ни е далъ система въ работата, една планомѣрна реформа въ обучението по рисуване въ всички общообразователни училища. Съ каквито и нови иѣща да се обогати учителътъ щомъ нѣма планъ и система въ работата си, всичката му енергия отива по вѣтърътъ. Нарочно приведохъ отъ начало стария методъ за да се види ясно, какъ системно се е работило сравнително съ сегашния методъ. Много отъ учителитѣ се разтичватъ да търсятъ материалъ за рисуване при влизането въ часъ; често зематъ нѣкой страненъ прѣдметъ отъ учит. стая, но по-жалко впечатление прави, когато учителътъ експериментира копирането на нѣкой прочетенъ урокъ. Ще приведа примѣръ, за да се види до кждѣ може да доведе копирането на подобни уроци. Д. Хр. прѣпоръчва по паметно рисуване въ трето отдѣление, между другия материалъ, и формата на сърпа. Кажѣ, ще вземемъ единъ сърпъ, ще го покажемъ на ученицитѣ, ще бесѣдваме за значението му, формата му, частитѣ му и послѣ ще го махнемъ (скриемъ ли?). Ученицитѣ рисуватъ сърпа както сж го запомнили въ този моментъ (това се прѣпоръчва за паметно рисуване!). Учителитѣ се стремятъ да приложатъ точно това, което се пише за прѣподаването на този урокъ. Тѣмъ не е изяснено каква е свръзката между миналия и настоящия урокъ и какъвъ ще бжде урока за напредъ. Друго, прѣдмета непосредствено се наблюдава отъ ученицитѣ, само за минутка крие се (че защо ли?) и се рисува онова, което се е наблюдавало. Рисуването по този начинъ не е по паметъ, а тъкмо по натура. Каква полза ще се извлѣче отъ така прѣдложенъ урокъ? Никаква. Рисуването така е безсистемно, прѣдлага се за едно, изляза друго; учителството се обърква и се чуди що да прави. Има ли нужда да споменувамъ за типичнитѣ форми, които минаха за новостъ, а нѣкждѣ сж още на мода? (силуетитѣ на Б. Д.) Нѣма нужда, защото самото учителство, което ги приложи на практика, видѣ шаблонността въ тѣхъ и ги изпроводи на бунището. Подражателитѣ на тъй криво схванатия методъ на Шарелмана и до сега още стоятъ на позициитѣ си. Учителътъ можелъ и да не знае да рисува, защото самитѣ уче-

нищи ще корегиратъ онова, което се сочи като недостатъкъ въ рисунката имъ и че учителя не трѣбва да се мѣси въ работата на ученика, защото, намѣси ли се, нѣма свободно рисуване.

Възможно е едни отъ тия учители да съзиратъ оная тънка нишка, прокарана въ урока на Шарелмана по рисуване, напечатанъ въ сп. „Училищна практика“, будящъ минали прѣдстави на ученицитѣ си, но тѣ грѣшатъ като взематъ този частенъ (едениченъ) случай и го прѣвръщатъ въ система. На други учители, просто отъ незнание да рисуватъ, се вижда, че така ще е добръ и си казватъ: нѣма рисуване отъ страна на учителя, щомъ той знае добръ да обяснява и подвежда; тогава успѣха ще бѣде добъръ.

Ония новатори, които се провикватъ ученицитѣ да рисуватъ каквото желаятъ и по какъвто начинъ искатъ, не допринасятъ нищо; напротивъ тѣ всѣватъ бъркотия въ обучението по рисуване. Че дѣцата обичатъ да рисуватъ разни сцени изъ живота и най-вече изъ тѣхния дѣтски животъ, това никой не отрича. Обаче оставени сами на себе дѣцата нѣма да отидатъ по-надалечъ отъ онова, което знаятъ първоначално. Дѣйствително, ученикътъ ще изобрази на книга прѣдставленията съ свои дѣтски рисунки, обаче тѣзи образи сж едностраниви и задоволяватъ само него. А рисунката не трѣбва да задоволява само одного, но трѣбва да прѣдставлява онова общо, което задоволява всѣки разбиращъ красивото. А то значи, да се намѣри и да се нарисува онова, което да способствува за изказване на мислитѣ чрѣзъ рисунка, и въ сжщото врѣме да има и индивидуаленъ отпечатъкъ. Много новатори не взематъ това подъ внимание; едни изтъкватъ само първото а други — само второто.

* * *

Когато писахъ за рисуването въ прогимназиитѣ*) дадохъ единъ планъ на материята, която трѣбва да се мине въ третѣ класа. Сжщото ще направя сега за основното училище.

Всѣки учитель, който иска да работи за постигане на горѣописаната цѣль по рисуване, прѣди всичко трѣбва да разпрѣдѣли така материята, щото прѣзъ четиретѣхъ отдѣления да прѣмине ония части, съ които ученика ще оперира, за да искаже мислитѣ си чрѣзъ рисунка.

По естествознание, което се изучава въ основното училище, прогимназиитѣ и гимназиитѣ, се взема една и сжща материя въ различни обеми, обработена по различни начини; сжщото нѣщо трѣбва да става и съ материята по рисуване. Рисуването на стомна въ отдѣленията става на паметъ и въ натура, като се рисува оная стомна, която ученицитѣ наблюдаватъ. Сжщата стомна се рисува и въ прогимназията отъ натура като се полагатъ основнитѣ бои и обща свѣтло-сѣнка. Въ гимназията пъкъ се опрѣдѣля по-чувствително контурата, полагатъ се бонтѣ съ всичкитѣ имъ нюанси, изобщо извършва се една завършена художническа работа. Слѣдователно, рисуването на стомната става отъ първата до абитуриентитѣ. Щомъ е така, учительтъ трѣбва да си нареди материята, тъй щото едноформенитѣ

*) Гл. „Ново Училище“, г. I, кн. X. „Рисуването въ прогимназиитѣ“.

прѣдмети да съставляватъ единъ отдѣлъ, сѣщо така както еднороднитѣ животни при естествознанието. По тоя начинъ ще се почва отъ прѣдмети съ по-лесни форми и ще се върви къмъ по-мѣжнитѣ. Така групиранъ материалътъ ще се минава споредъ това, дали ученика е въ първитѣ отдѣления или въ послѣднитѣ. Въ първитѣ години обучението ще се води по паметъ, а въ послѣднитѣ отъ натура. Като вѣнсъцъ на тия два вида рисуване ще стои илюстративното.

Паметно рисуване.

При изучаването природата въ всичкитѣ прояви най-цѣлѣсъобразно е да се почне съ изучаването на формитѣ и на цвѣтоветѣ, като се ползуваме отъ ония знания, които дѣтето е придобило несъзнателно отъ раждането си до като стѣпи въ училището. Отъ тамъ подета работата ще се развие до онова съвършенство, нужно за приспособление на плана, стѣкменъ прѣди да се влѣзне въ класната стая.

До като е съвсѣмъ малко дѣтето дращи и всѣка негова драсканица съставлява изразъ на неговото вътрѣшно вълнение, означаваща неговата мисль, неговата фантазия. Отъ изслѣдванията на дѣтскитѣ рисунки сѣ дошли до заключение, че никога дѣтето не рисува отдѣлни прѣдмети, напротивъ, рисува цѣли събития и то таквизъ съ движащи се прѣдмети.

Въ това направление то отива до крайности, като се стрѣми да прѣдаде чрѣзъ рисунка нѣща невидими, напр. погледа рисува съ лжчъ; на танцуващитѣ краката рисува заедно съ дирята, съ криви линии и пр., изобщо дѣтето самѣ си намира начини да рисува по паметъ съ ония оскѣдни технически познания, придобити само отъ драскания. Възпроизвеждането на таквизъ рисунки ни най-малко не съставлява за него трудностъ; каквото му се прѣдстави въ неговата жива фантазия, веднага бива изобразено, колкото пжти и да пожелае това. Всѣка негова рисунка се промѣня почти всѣкидневно, а това измѣнение, ние трѣбва да използваме и да го систематизираме. Когато заговоримъ за нѣкой прѣдметъ, у дѣтето веднага изпѣква прѣдставата за неговитѣ форми, особно ако прѣдмета му е близко познатъ. Тукъ учителътъ ще избира таквизъ прѣдмети, които сѣ най-близки до самото дѣте. Прѣподадениятъ урокъ въ градско училище за сѣрпа съвсѣмъ не отговаря за случая, защото едвали половината отъ ученицитѣ сѣ запознати съ функцията на сѣрпа, мнозина едвали сѣ виждали нѣкога подобенъ инструментъ.

Има прѣдмети, които сѣ общоупотрѣбѣеми отъ всички хора напр. стомна, столъ, ламба, корито, мѣдникъ, ножъ, ножици, домашенъ добитѣкъ и др. и тѣ трѣбва да се взематъ най-напрѣдъ като образци на паметно рисуване. Примѣръ: искаме да упражнимъ рисуването на стомна. Бесѣда. Дѣцата си спомнятъ за тѣхната стомна и си я рисуватъ. Едно ще я нарисува съ дрѣжка, друго безъ таквазъ; едно съ щипка, друго безъ —; рисуватъ я така както сѣ я видѣли. И съ другитѣ прѣдмети се постѣпва така, когато се рисува по паметъ.

Въ бесѣдата си, както по-послѣ и въ корекцията, учителѣтъ обръща най-вече вниманието на ученицитѣ върху оня прѣдметъ, който е избранъ за цѣль на урока. Ще гледа така да свърже единъ урокъ съ други, та да има една послѣдователностъ. Намира прѣдмети приблизително съ еднакви форми и ги минава послѣдователно.

При почването на упражнението учителѣтъ, нито рисува на таблата, нито показва какъ трѣбва да се нарисува прѣдмета по-лесно, защото прѣди всичко, дѣтето никога нѣма да нарисува само стомната; то ще нарисува цѣль сюжета изъ службата ѝ, всѣко ще я постави въ различни положения. Ако нарисуваме прѣдварително стомната на таблата, ученицитѣ ще копиратъ слѣпо и така ще се изгуби значението на паметното рисуване за свободното.

Слѣдъ свършването на упражнението, учителѣтъ прѣгледжа работитѣ и ако забѣлжи обща грѣшка, показва я общо на цѣлия класъ. Корекцията е само въ общитѣ форми. При стомната, трупътъ (торакса) не може да бжде по-малкъ отъ шийката, или шийката не може да бжде крива както и торакса. Стомнитѣ се работятъ на стругъ и при малко изкривяване глината пада и стомната не може да се формува. Такива общи грѣшки учителѣтъ ще корегира, за да се получи правилна стомна, безъ да се докосва до индивидуалнитѣ особености на сжщата, отбѣлжани отъ всѣки ученикъ. Така се рисува стомната по паметъ и това можемъ да нарѣчемъ паметно рисуване.

По сжщия начинъ се работи, когато се дойде да се рисуватъ домашни птици, животни, околната природа и др.

Добрѣ е въ първо отдѣление отъ начало да се избиратъ сюжети съ прѣдмети, имащи прѣдимно криви линии. Кривитѣ линии по-лесно се рисуватъ и грѣшкитѣ направени съ тѣхъ по не се забѣлжватъ. Отъ второ отдѣление нататъкъ могатъ да се взематъ сюжети съ прѣдмети, имащи и прави линии. Въ това отношение всѣки отъ практика ще съумѣе да избере и да разпрѣдѣли материялтъ за да има успѣхъ.

Рисуване отъ натура.

Когато се забѣлжи, че ученицитѣ умѣятъ сносно да рисуватъ общитѣ форми на прѣдмети и когато започнатъ най-сетѣ да рисуватъ по паметъ прѣдмети въ класната стая, естествено е че сме се приближили до рисуването отъ натура, т. е. дошло е врѣме да развиваме наблюдателността на ученика. Да се рисува отъ натура значи, както се вижда прѣдмета така да се нарисува. Рисунката трѣбва да бжде подобие на самия прѣдметъ; частитѣ на прѣдмета съ съотвѣтственитѣ части на рисунката да съставляватъ пропорция.

Ученицитѣ отъ трето отдѣление започватъ да наблюдаватъ прѣдметитѣ и да ги рисуватъ както ги виждатъ, затова и отъ тамъ се почва рисуването отъ натура. Итукъ, както при паметното рисуване, трѣбва да

се избиратъ прѣдмети съ по-лека едновидна форма и да се отива къмъ по-сложнитѣ.

При бесѣдата, която може да се направи въ по-първия частъ, се даватъ обяснения отъ учителятъ, какъ по-лесно може да се нарисува прѣдмета. Това е доста важно, защото улеснява ученика въ работата му и му се показва пжтъ къмъ по-лесно работене. Рисуването на единъ прѣдметъ може да се започне отъ разни мѣста; естествено е че отъ каквѣто е по-лесно и могатъ да се получатъ най-добри резултати, отъ тамъ ще прѣпоръчваме да се започне.

Въ прѣдварителнитѣ обяснения ще се запознаятъ ученицитѣ и съ „визирането“, което имъ е потребно да нанасятъ една частъ на прѣдмета на друга и да спазватъ това отношение и въ рисункитѣ си.

Рисува се бравда. Бесѣдата на първо мѣсто; слѣдъ това обясняване какъ по-скоро и по-вѣрно ще я нарисуваме. Ще се вгледаме въ отношенията между размѣритѣ на топоришката и бравдата и ще визираме за да провѣримъ истиността на тѣзи отношения. Дръжката и желѣзната частъ се скициратъ отъ учителя така, че да се означатъ само направлението на частитѣ, линиитѣ, служачи за блокиране на рисунката, на разполовящи и пр., които слѣдъ обясненията се изтриватъ. Почва се упражнението. Учителятъ наблюдава. Ако се правятъ общи грѣшки, показватъ се на всички; при частни грѣшки, поправятъ се отдѣлнитѣ ученици. Ако нѣкой работи съвсѣмъ незадоволително учителятъ сѣда на мѣстото му и съ нѣколко линии навѣрля общата форма на прѣдмета и оставя ученика да работи понататъкъ.

Какво трѣбва да се прави, слѣдъ свършването на упражнението? Практиката на всѣки учителъ ще му покаже дали той ще рисува прѣдмета, или ученицитѣ ще излизатъ да го рисуватъ на таблата, или ще се сравняватъ тѣхнитѣ рисунки, или най-сетнѣ ще се окачатъ на стѣната хубавитѣ рисунки. Нека всѣки учителъ търси начини, какъ да изтъкне онова, което ще възбуди въ дѣтето интересъ къмъ по-хубава и по-вѣрна работа.

Едностранчиво ще е да се каже, че най-добро сръдство за изглаждане недостатѣцитѣ е рисуването на прѣдмета отъ страна на учителя на таблата. Дѣйствително работата на учителя ще служи много пжти като обектъ, къмъ който ще се обръщатъ ученицитѣ, но има и много други сръдства, къмъ които добрия учителъ трѣбва да прибѣгва.

Илюстративно рисуване.

Казахъ по-рано, че като вѣнецъ на паметното и на натуралното рисуване стои илюстративното. Това рисуване става, както и натуралното въ видъ на композиране. Когато рисуваме прѣдметитѣ по паметъ или отъ натура, ние обръщаме вниманието на ученика върху единъ прѣдметъ и искаме неговото точно нарисуване или копиране. Съ това ние възбуждаме прѣдставата и развиваме наблюдението чрѣзъ

ржката и окото. Чръзъ илюстративното рисуване пъкъ ще се развиватъ онѣзи душевни нишки и вътрѣшни потребности и чувства, които се стрѣмятъ да се изразятъ въ конкретни образи, въ езика на художника. За да не бжде работенето въ това направление безразборно, ще дамъ планъ на дѣйствиe, който ще даде възможность на всѣки учителъ да използва въ системна форма това толкова важно рисуване.

При илюстративното рисуване, освѣнъ отдѣлнитѣ прѣдмети, които се рисуватъ по паметъ или натура, взема участие и пейзажа въ разнитѣ негови форми и видове.

Прѣди да се почне илюстрирането на разказъ, приказка, събитие и пр. трѣбва да се мине рисуването на отдѣлнитѣ видове пейзажи. Най-напрѣдъ се рисува въ срѣдата на листа рамка, за да привикне ученика да постави рисунката въ прилична форма въ срѣдата на листа. Дѣцата винаги рисуватъ по краищата на листа и така свиватъ рисунката въ нѣкое къше на листа.

Слѣдующия пжтъ ученицитѣ се извеждатъ да видятъ какъ се образува хоризонта, особено ако имаме прѣдъ себе си равнина и далечни планини. Хоризонтътъ се рисува въ рамката така, че да я раздѣля на двѣ части: небо и земя. Слѣдъ това се нанасятъ основнитѣ бои за небото и земята. Третия частъ се наблюдаватъ различни планини, далечни и близки и се прави сравнение на контурнитѣ линии и на боитѣ имъ. Сетиъ се отдѣлятъ планинскитѣ вериги и се полагатъ тоноветѣ. Четвъртия частъ се наблюдаватъ близки и далечни дървета, като се сравняватъ по форма и по боя (перспективнитѣ закони се обясняватъ практически). Слѣдъ това се прибавятъ двата вида дървета. Въ пети, шести и пр. часове се наблюдаватъ отдѣлнитѣ части на пейзажа, като: рѣка, пжтъ, алея, блата, ниви, лозя и др. и всичко се притурва послѣдователно, до гдѣто се получи, неуспѣтно пълень красивъ пейзажъ.

Така упражнени, ученицитѣ вече лесно ще могатъ да илюстриратъ разкази, въ които ще фигуриратъ нѣкои пейзажи. Разбира се илюстрацията ще излѣзе сполучлива, ако сж рисувани и останалитѣ прѣдмети.

Умѣнието на учителя да си разпрѣдѣли материяла така, штоо отдѣлнитѣ прѣдмети, влизащи като елементи при илюстрирането да се взиматъ послѣдователно и въ добра връзка, ще накара ученицитѣ да проявятъ заинтересованость и да очакватъ съ нетърпение часътъ по рисуване, въ който ще свържатъ миналата си работа съ бждащата. И слѣдствие на това и за учителя часътъ по рисуване нѣма да бжде вече часъ на додѣйность и мжа.

Ясно е, че съ помощта на придобитата техника, ние ще въздигнемъ и ще обогатимъ полѣтътъ на дѣтската мисль и ще я подтикнемъ къмъ по-идеалното.

Резюме:

1. Старото рисуване се водѣше по опрѣдѣлена система и до нѣкждѣ постигаше своята цѣль — развитие на окото и ржката.
2. Въ Шишманово врѣме се даде пълна свобода за нова дѣй-

ностъ въ областта на новитѣ вѣяния въ методиката по рисуване, безъ обаче да имаше създадени условия за това.

3. Новаторитѣ оставиха учителството на кръстопътъ.

4. Цѣльта на рисуването е: душевната подбуда и нейното изразяване въ ясна, точна и категорична рисунка, а негови срѣдства сж: ржката, окото и пространствената фантазия.

5. Учителтъ трѣбва да знае да рисува и да има планъ и система за всички отдѣления.

6. Рисуването трѣбва да бѣде паметно и натурално, а като вѣнецъ на тѣзи се явява илюстративното рисуване.

Н. Йв. Ванковъ

Методиката на моралното учение въ първоначалното училище¹⁾

Почти не се е подигалъ у насъ въпросъ, дали моралното обучение е излишно или не. Въобще малко е говорено за значението на този учебенъ прѣдметъ; още по-малко е говорено за методиката на прѣподаването му. Моралтъ у насъ се прѣподава макаръ и свързанъ съ други учебни прѣдмети. Ако нѣкога педагогическия печатъ е заговорвалъ за моралното обучение, това е било само до толкова, до колкото това обучение е било свързано съ прѣдметитѣ, при които се прѣподава — законъ божи, прѣдметно обучение и читанката.

Нека прѣди всичко видимъ значението и задачата, които си поставя моралното обучение.

Противниците за вѣвеждането моралното обучение привеждатъ този аргументъ: всѣки има съвѣсть; тя ржководи нашитѣ дѣйствия. Питаме, каква е тая съвѣсть? При това нимá съвѣстьта не е склонна къмъ облагородяване, къмъ изтъняване? Освѣнтъ това дѣтето трѣбва да се прѣдразположи къмъ по-виши форми на морална дѣйность. А това изисква да изостримъ погледа му, да му изяснимъ общественитѣ отношения. Дѣтето идентифицира моралното дѣйствие съ самия фактъ. То харесва това, което е полезно за него. Въ тази посока — да се корени това схващане у дѣтето — обучението по моралъ може да направи много нѣщо. Моралното обучение има и друга задача — да ни приучи да бждемъ господари на нашата си склонность къмъ едно или друго дѣйствие, да правимъ изборъ между дѣйствията, да се въздържаме отъ едно или друго. Моралното обучение има своята специална задача да въз-

¹⁾ За тази стадия е използвана Методиката на Х. Ишперъ (часть II Н. Jstliners, Unterrichtslehre, 2 Band, — по прѣвода на г. Йв. Кръстевъ.

дѣйствува отъ морално гледище на душата. На дѣтето даваме познания по всичко видимо и осѣзаемо; ние трѣбва да му дадемъ познания и по онази частъ на думата, която обгръща моралността, или както Форстеръ казва за тази материя: „географията на сърцето, физиката на пороцитѣ и страститѣ, динамиката на самовладанието, медицината на обноснитѣ съ хората“.

Слѣдователно на моралното обучение прѣстои да открие на ученика погледа къмъ по-висшитѣ форми и мотиви на моралното въ живота, а съ това да го прѣдразположи къмъ подигане собственитѣ негови морални сили.

Моралното обучение ще има да се бори и съ закоренѣли обичаи, които трѣбва да бждатъ захвърлени.

* *

Противъ прѣподаването на морала даватъ слѣдното възражение. Моралътъ не може да се учи. Не е достагъчно да даваме само морални идеи. Прѣувеличено е да се върва въ голѣмата сила на моралното обучение: често чистата идея остава безплодна. Безъ участието на чувството и безъ дѣйствието, моралнитѣ идеи си оставатъ голи думи. Можемъ да научимъ ученицитѣ на много правила, ала въ живота си тѣ да не се ръководятъ отъ тѣхъ. Щомъ моралътъ се прѣподава, той взема характеръ на наука. Ала чрѣзъ моралното не се гони само усвояване знание (въ този случай правоучителни правила), но и — да стане това знание ръководенъ принципъ въ дѣлата на дѣцата. Въ този случай е потрѣбно да се прѣдизвика *чувството*, както и да се *упражняватъ* ученицитѣ въ прилагане на усвоенитѣ правила, за да се създаде съотвѣтенъ *навикъ*, който да стане отличителна чѣрта на *характера* — една крайна цѣль на моралното обучение.

Работа на методиката е да посочи срѣдствата.

Обучението по моралъ не трѣбва да носи недостатъцитѣ на катехизисното обучение — сухостъта, а трѣбва да му се даде душа, като се прѣдизвика силата на чувството. Само съ голото проповѣждане на моралъ нищо не се постига. Дѣтето трѣбва да се *заинтересува*. Какъ може да се възбуди въ него интересъ? Това може да стане по два начина: 1. Като посочваме участъта на другото и 2. Като възбуждаме собственитѣ му прѣживѣвания. При всѣки примѣръ изъ другитѣ, трѣбва да се възбудятъ съотвѣтнитѣ прѣживѣвания у дѣтето. Само въ този случай може да се използватъ най-добри тѣзи примѣри, които искаме да правимъ обектъ на дѣския интересъ. Съ това и на обучението по моралъ може да се даде душа и да се добиятъ резултати. По този начинъ покрай знанието, прѣдизвикваме и чувството.

Подбератъ ли се примѣритѣ изъ самия животъ, дѣтето само намира връзкитѣ имъ съ съотвѣтнитѣ си прѣживѣвания и тогава то може да се направи по-склонно да слѣдва тѣзи примѣри. Ние разказваме на ученицитѣ, че Иванчо не слушалъ майка си; че послѣдната постоянно му говорила да не ходи босъ когато е студено,

или да не пие студена вода, когато е изморенъ и потенъ; че Иванчо не послушалъ майка си; че той пилъ студена вода уморенъ и потенъ; че той се разболялъ, лежалъ дълго и едва билъ спасенъ отъ смъртъ. Този примѣръ възбужда въ всѣки ученикъ съответни прѣживѣвания. Всѣки мислено се поставя въ положението на Иванча, изпитва неговитѣ страдания, дава правота на майчинитѣ съвети и рѣшава да ги слѣдва. Или Иванчо е скѣсалъ книгата на своя другаръ. Послѣдниятъ се лишилъ отъ възможността да си учи уроцитѣ. Той заплакалъ. При този примѣръ всѣки ученикъ си спомня за онѣзи свои прѣживѣвания, при които той е билъ пострадавший. Тукъ ученицитѣ изпитватъ сжщитѣ чувства, които изпитва другаря на Иванча и които тѣ сж изпитвали по-рано, като пострадавши.

* * *

Примѣрътъ е едно отъ срѣдствата, които учителятъ трѣбва да употреби при обучението по мораль. Най-добри примѣри сж тѣзи, които учителятъ взема непосредствено изъ живота, изъ близката срѣда на ученика: изъ сѣмейството, училището, сѣсѣдитѣ, улицата, града и пр. Съ такива примѣри *ще изостримъ погледа на дѣтето да схваща моралнитѣ отношения въ околната срѣда*. Нека си спомнимъ само какъвъ богатъ материалъ отъ примѣри ни дава училището: немирни ученици по улицата, въ частъ и въ училищния дворъ, случаи на подсказване, лъжа, кражба, неуслужливостъ, непослушность къмъ учителя, незнание на урокъ, неподготвени задачи и пр.

Наредъ съ примѣритѣ, взети изъ непосредствената срѣда, можемъ да използваме примѣритѣ, които ни даватъ другитѣ науки. Ето примѣри изъ историята. Животътъ на *Левски* е пълень съ поучения за търпение, куражъ, постоянство, енергия, спокойствие на духа въ опасни минути; Гърция и Римъ, както и робството ни подъ Турция ни даватъ случаи да се отвръщаме отъ робството, да обичаме свободата, да се отнасяме къмъ своитѣ близки като съ равни и пр. и пр. Географията: голѣмъ трудъ е проявилъ човѣкъ додѣ завладѣе земята; прокарване на тунели, канали, желѣзници ни поучава за трудъ, постоянство, благодарение. Естествознанието: мравкитѣ и пчелитѣ сж образецъ на трудолюбие; унищожаваме ли птицитѣ, нанасяме врѣда на самитѣ насъ—сѣтитѣ и пр. и пр. И законъ божии ни дава примѣри: животътъ на Исуса е пълень съ поучения.

Ние можемъ да използваме приказкитѣ — народни и изкуствени — пълни съ примѣри и поука.

* * *

Примѣритѣ трѣбва да се изясняватъ съ *картини*.¹⁾ Нашитѣ училища използватъ това срѣдство. Почти всички четива въ нашитѣ читанки за първоначалнитѣ училища сж илюстрирани. Съ съот-

¹⁾ Въ „Учителски Вѣстникъ“ отъ 15 май т. г. се съобщава, че въ Япония картинитѣ се употребяватъ при моралното обучение.

вѣтни картини сж илюстрирани и учебниците за моралъ въ френскитѣ училища. Нека приведемъ тукъ нѣкои отъ илюстрациитѣ изъ учебничето на Pierre Laloi¹⁾. Разказътъ „бащата на Жака“ е илюстриранъ съ картината: бащата се покачилъ на покрива на строяща се къща за да я покрива. Той цѣль день работи за да храни своето сѣмейство. Разказътъ „майката на Жака“ е илюстрирана съ тази картина: Жакъ е на легло, а майка му, угрижена за него се навела надъ главата му. Отъ тѣзи два разказа се извлича поука: дѣца, надъ главата му. Отъ тѣзи два разказа се извлича поука: дѣца, слушайте родителитѣ си; тѣ мислятъ вашето добро; тѣ ви хранятъ и прочие. Друга картина: дѣдото хваналъ за ръка внучето си и въ хубавъ день го води на разходка. Разказътъ за кучето и котката е илюстриранъ съ съответна картина на съдържанието му: куче и котка се биятъ; до тѣхъ братъ и сестра вършатъ сжщото. Поуката „не лъжете“ е прѣдставена съ разказа за лъжливото овчарче, илюстриранъ съответно и пр.

Не само при разкази, но и въ учебници, гдѣто се излага материята по моралъ има съответни картини. Ето примѣри изъ учебниците на Burdeau и М. А. Mézières. Поуката „трѣбва да слушаме родителитѣ си“ е илюстрирана съ тази картина: майка подава кошницата на сина си и го праща по покупка; синътъ снелъ смирено шапката, слуша съ внимание, повиновенне и почитъ майка си. Друга картина илюстрира слѣдната материя: всѣки трѣбва да работи; безъ трудъ не може да се живѣе; всѣки има своя работа; работата на всички е полезна за обществото. Картина е слѣдната: гради се къща; единъ зида стѣни съ тухли, други прѣнася тухлитѣ, трети дига тежки камъне и пр. Друга картина: майка нѣжно прѣгърнала своето пеленаче и мило го гледа. Картината, съ която се дава поуката да обичаме и почитаме дѣтето, както родителитѣ си прѣдставлява слѣдното: въ стаята е дѣдото, а около него е цѣлото сѣмейство — синове, снаха, внучета. Всички го слушатъ съ респектъ. Гибелниятъ резултатъ отъ страстнитѣ азартни игри е прѣдставенъ съ слѣдната картина: кръчма; около масата насѣдали трима; въ сжщото врѣме тѣ пиятъ спиртни питиета. Прѣдставенъ е момента, въ който жената е дошла да търси своя мъжъ — играчъ и пияница. Той е единъ отъ играчитѣ. Обърналъ се къмъ нея съ свирѣпъ погледъ и съ свити юмруци, готовъ да се нахвърля върху нея.

Би трѣбвало между другитѣ пособия, да се приготвятъ голѣми стѣнни картини за морално обучение.

* * *

Най-послѣ между срѣдствата трѣбва да посочимъ на възпитанието *чръзъ дѣла*, важно слѣдъ примѣра. Училището може да направи много въ това отношение. Прѣди всичко примѣрътъ на учителя: неговата етика, неговото чувство и вкусъ, благородство, порядкъ прѣминаватъ въ цѣлия класъ. По-малко *прѣдписания*, а винаги *образецъ*; по-малко *говорене*, ала винаги *привикване*. И *привикването*

¹⁾ L'année préparatoire d'instruction morale et civique.

трѣбва да се използва най-много и въ всички случаи, които може да даде училището. А тѣзи случаи не сж малко. Научимъ ли ученицитѣ на *редъ* въ училището, ще ги приучимъ на редъ и вънъ отъ него. Нека слѣдимъ ученицитѣ винаги да оставятъ на мѣсто и на врѣме книгитѣ си, дрѣхитѣ си, тетрадки, галоши, винаги да идватъ чисти, срѣсани. Нека слѣдимъ за *чистотата* — да си чистятъ нокти, да си миятъ рѣцѣ и лице, да пазятъ чистота по пода на учебната стая и пр. Да свикватъ на *точностъ* при изпълнение на длъжността си въ училището. Това ще създаде *склонностъ* за точност и въ длъжноститѣ имъ къмъ родители и други лица. Нека слѣдимъ да не *повръждатъ* училищната покщнина; отъ това и склонностъ да пазятъ чуждото и пр.

Училището има случаи, дѣто може да упражни дѣцата въ морални постѣпки. И такива случаи не трѣбва да се изпусчатъ, защото моралността се учи най-добрѣ чрѣзъ упражнения. Може, на примѣръ, да се образува дружество отъ ученици за подпомагане бѣдни ученици, или дружество за покровителствуване полезнитѣ птички и пр. Тукъ въ училището могатъ ученицитѣ да научатъ много чърти на вѣжливостъ! видове поздрави, държане при разни случаи и пр. И тѣзи упражнения не трѣбва да се смѣтатъ за дрсировка. Тукъ има едно съзнателно и мотивирано постѣпване.

* * *

Изложенитѣ мисли въ настоящата статия по методиката на моралното обучение — ще изяснимъ съ нѣколко *проби*. Въ тѣхъ ще приложимъ посоченитѣ методични принципи. Прѣди всичко учителътъ трѣбва да познава материята, и особно да опрѣдѣли, въ каква форма ще я прѣдаде на ученицитѣ. При прѣподаването на материята трѣбва да се възбудятъ съотвѣтни *прѣживѣвания* у ученицитѣ. А възбуждането имъ зависи отъ *примѣритѣ*, които учителътъ избира за обектъ на дѣтското внимание. Ако материята позволява, трѣбва да се изпуска *привикването*, упражнението. По този начинъ за усвояване поукиѣ по моралъ взематъ участие: *разумътъ* съ обикновени размишления, които мотивиратъ правилото; *чувството* съ възбуждане съотвѣтнитѣ прѣживѣвания; и *волята* чрѣзъ възможни упражнения.

* * *

Чистота (проба).

(за III и IV отдѣления)

И. Сумртѣшевъ прѣгледъ. Дѣца! често азъ ви прѣглеждамъ за чистота. Покажете си рѣцѣтѣ! прострете ги на чина! Да видимъ чисти ли сж? ще прѣглеждамъ и косата ви. *Иване!* твоитѣ рѣцѣ сж нечисти; ти често идешъ тукъ съ изцапани рѣцѣ. И вчера ти напомнихъ това. Сега вече прошка нѣма. Вземи си книгитѣ и си иди у васъ. Измий си рѣцѣтѣ съ вода и сапунъ и тогава ела въ училището. Ще съобщишъ на родителитѣ си, защо твоя учитель

те праща въ дома. Другъ пжтъ да не се явявашъ тѣй нечистъ. *Димитре!* твоята коса е лошо срѣсана. Пръвъ пжтъ виждамъ това у тебе. Ржцѣтъ ти сж чисти. И лицето ти е добръ измито. Не забравяй, че трѣбва да рѣшишъ косата си всѣка сутринь! Ако ти нѣмашъ желание да си рѣшишъ косата, острижи я низко! *Петъръ* забравилъ да си омие лицето; гурелитъ му сж по очитѣ; около устата си е изцапанъ отъ вечерята. Той дошелъ въ училището както станалъ отъ сънь. И ржцѣтъ му сж изцапани. За пръвъ пжтъ го виждамъ тѣй нечистъ. Вѣроятно, той е станалъ късно, и за да не закъснѣе, бързо се е измъкналъ изъ кжщи; не се е обадилъ на майка си; не е сварилъ да се умие; инѣкъ майка му не би го пустила такъвъ. Нека самъ той разкаже, защо е дошелъ такъвъ. А! *Христо* пкъ не си изрѣзалъ ногтетѣ; тѣ сж тѣй голѣми и пълни съ нечистотия. И другъ пжтъ съмъ те виждалъ съ голѣми ногте. Лицето и ржцѣтъ му сж измити; и косата му е срѣсана. Утрѣ те искамъ да дойдешъ съ изрѣзани ногте. Ако още единъ пжтъ те намѣря такъвъ, ще те изпратя изъ училището. *Стефанъ* се е измилъ добръ. И косата му е срѣсана. Това е добръ. Той почна вече да се носи чисто. Ала днесъ виждамъ крачолитѣ на гащитѣ му изцапани съ калъ. Нека той излѣзе прѣдъ васъ. Погледнете го! Снощи имаше дъждъ. Той ще е игралъ до късно. Тази сутринь е станалъ и не се е погрижилъ да се почисти. Никой отъ васъ не ще хареса постжпката му. *Никола* обува пантофитѣ си на босъ кракъ. Сега врѣмето е още топло. Ала азъ виждамъ нечиститѣ му крака. Тѣ сж потънали въ прахъ. Прахътъ вече е образувалъ корѣ. Ако той е сѣ тѣй небрѣженъ къмъ краката си, тѣ ще се напукатъ; може да се явятъ и рани; могатъ да му отекатъ и краката. Отъ *Савата* съмъ бивалъ всѣкога доволенъ. Той е сиракъ, безъ баща; помага на майка си, ала винаги намира врѣме да се измива и да си почиства дрехитѣ Азъ държа много за чистотата. Вие знаете това.

II. *Чистотата на тѣлото.* Защо държа толкова много за чистотата на лице, крака, ржцѣ, коса? Какъ мислите вие? съ ржцѣ пипаме разни прѣдмети. Ние се често цапаме. Съ сжщитѣ ржцѣ чупимъ хлѣбъ, кжсаме го на зальци, които туряме въ уста. Нечиститѣ ржцѣ оцапватъ хлѣба, който ядемъ. По този начинъ можемъ да прѣнесемъ въ тѣлото си опасна заразителна болестъ. Ако не си миемъ лицето, държимъ нечисто очитѣ си, ушитѣ си и цѣлата кожа по лицето какво може да стане? Отъ нечистотия кожата се поврѣжда; сжщо очитѣ и ушитѣ могатъ да се поболѣятъ. Ако не се мие и рѣши косата често, ще завѣди гадъ — въшки. Колко е неприятно да гледате нечисто лице! Прѣди нѣколко деня вашъ другаръ съгледа въшка на съсѣда си. Колко много се засрами послѣдния! А неговитѣ съсѣди се отстраниха отъ него далечъ. Защо сториха тѣ това? И този, който ходи босъ, и този, който носи чорапи и пантофи, трѣбва винаги да миятъ краката си и то често. Цѣлото тѣло трѣбва да се държи чисто. Ако нѣмате възможность да ходите на баня, кжпете се въ кжщи, а лѣтъ въ рѣката.

III. *Чистота на дрехитѣ.* Защо е необходима тя? Ако тѣ сж изцапани, ще изцапатъ и тѣлото. Прахътъ, който пада по тѣхъ, прониква до кожата. Или при движение го изтръсваме и дишаме. По-лесно се изхажватъ дрехи, които се държатъ нечисто. Трѣбва да ги пазимъ, за да не вкарваме родителитѣ си въ повече разноски. Съ нечисти дрехи се прѣнасятъ и болести. По дрехитѣ хората се посрѣщатъ. Всѣки избѣгва нечистия.

IV. *Чистотѣ на учениковитѣ помръбѣ:* книги, плочи, тетрадки, писалки. Тѣ се цапатъ отъ нечиститѣ рѣцѣ, или като ги пазимъ въ нечисто мѣсто.

V. *Чистота въ училищната стая.* Какво би станало по пода, ако всѣки отъ Васъ дерѣше книжки и ги захвърляше, кждѣто завърне? Или като се храни, захвърляше остатѣцитѣ отъ храната по пода, подъ чиноветѣ, задъ черната дѣска и пр.? Или изливаше мастило, вода и др.? Или не си изтъргваше обувката добръ о стѣргалката, та нанасяше калъ въ стаята? Цѣль день всички вие ще се движите по този нечистъ подъ; ще се дига голѣмъ прахъ, който вие ще гьтате; ще пада прахъ и по дрехитѣ ви; ще гледате боклучевъ подъ. Това не е прилично. За това има въ вашата стая плювалникъ за плюене; има сандѣче за боклукъ; има стѣргалка за обувки; затова азъ не позволявамъ да се храните въ стаята и да хвърляте по пода боклукъ.

VI. *Чистота въ дома,* на двора, по улицата, въ крѣчмата, хотела.

VII. *Размишление.* Дѣца! вие сте виждали болни хора, които сж боледували по-дълго врѣме. Едни отъ тѣхъ лесно се сърдятъ, а други ставатъ по-малко рѣшителни. Здраво ли е тѣлото, здрава е и душата. Въ болно и слабо тѣло душата не е бодра.

Боленъ човѣкъ не може прави услуги другиму. Често той е товаръ на другитѣ. Ако се е разболялъ по своя вина, всѣки има право да го мѣмри. Ако се е разболялъ отъ нечистотия, всѣки се отвръщава отъ него. Такива нечисти хора приличатъ на животнитѣ, които се ваятъ изъ калѣта; такива хора се приближаватъ до дивацитѣ, които се отличаватъ съ своята нечистота.

Чистотата има и друго значение. По нея хората иматъ добро мнѣние за този, който я пазѣ. Тя дава основание да мислимъ, че той е внимателенъ къмъ себе си. Ето защо и вие не одобрявате този, който е нечистъ. Вие го отбѣгвате, особно, ако по неговитѣ дрехи, или по несрѣсаната му коса, съгледате гадъ.

Нечистотата е главната причина на човѣшкитѣ болести. Хора, които се държатъ нечисто най-лесно се разболяватъ. Епидемиитѣ върлуватъ изъ нечиститѣ махали, села, градове.

VIII. *Поуката.* Каква е нашата длѣжностъ къмъ себе си, досѣжно чистотата? — Да пазимъ чисто лице, рѣцѣ, крака, коса и цѣлото тѣло; да рѣшимъ и миемъ често косата си; да чистимъ обувкитѣ си и да изтръсваме и изчеткваме често дрехитѣ си; сутринъ слѣдъ ставане да се измиваме и да си прѣглеждаме дрехитѣ прѣди да трѣгнемъ за училище. — Въ училището трѣбва да пазимъ още

по-голяма чистота, понеже идатъ много ученици, които лесно могатъ да нанесатъ боклукъ и да прѣнесатъ заразителна болестъ. — Да пазимъ чисти и прѣдметитѣ, съ които си служимъ, както да не забравяме за чистотата на всѣкъждѣ, кждѣто ходимъ. — Чистотата се пази още по-строга на публични мѣста: улица, площадь, хотелъ, кръчма и пр.

IV. *Извлечение изъ инструкцията* за управлението на първоначалнитѣ училища.

X. *Извлечение изъ наказателния законъ* чл. чл. 492, 506. 511.

Наказва се съ глоба до 50 лв. този, който изхвърля, или изсипи нѣщо на улицата или друго мѣсто, дѣто ходятъ постоянно хора, та оцапа или поврѣди нѣкого; същото наказание се налага и на този, който изхвърля лешове и други мръсотии по улицата, или на друго публично мѣсто.

Съ запиране до една седмица, или съ глоба до 25 лв. се наказва този, който умърси кладенецъ, изворъ или друго мѣсто, или сждъ, отдѣто се черпи вода за пиене.

Наказватъ се съ глоба до 300 лева съдържатели на гостилница кръчма, ханъ и други подобни заведения, дѣто ходи публиката, ако не държатъ нужната чистота.

* * *

Нека направимъ рецензия на горнята проба.

Излизаме отъ *примѣри*, взети изъ най-близката срѣда на ученицитѣ — изъ училищния животъ. Примѣритѣ, които взехме за изходна точка, се използватъ въ *сѣкия моментъ*, въ който сж констатирани фактитѣ. За едни ученици тѣзи факти сж примѣри, а за други — *собствени прѣживѣвания*. Вземитѣ примѣри *будятъ съотвѣтни прѣживѣвания* въ всички ученици. Ученикътъ Иванъ съ нечиститѣ рѣци, който се праща въ дома да се измие, е *примѣръ* за другитѣ ученици т. е. *обектъ* на тѣхното внимание, на тѣхния интересъ. Самиятъ фактъ („за Ивана“) е собствена прѣживѣлка (на Ивана). Той изпитва срамъ. Въ сѣщото врѣме този фактъ възбужда въ другитѣ ученици съотвѣтни прѣживѣвания: всѣки отъ тѣхъ като ученикъ е забѣлѣзанъ въ едно или въ друго отношение нечистъ. Той си спомня това и се прѣнася въ положението на Ивана. А Иванъ, заедно съ другитѣ, се поставя въ сѣщото положение спрѣмо Никола; послѣдниятъ спрѣмо Петра и т. н. Въ сѣщото врѣме Ивана изпращатъ да се изчисти въ кѣщи. Той изпитва нови чувства. Ние слѣдимъ и за чистотата въ училището: напимѣръ, всѣки, който се е закашлялъ трѣбва да плюе въ плювалника и пр. Това сж факти на *упражнения*. Слѣдъ поуката се посочва *инструкцията*. Отъ нея се прочитатъ тѣзи параграфи, които засѣгатъ материята. Ученицитѣ виждатъ, че моралнитѣ закони сж въ съгласие съ писанитѣ (инструкцията). Ученицитѣ се запознаватъ и съ съотвѣтнитѣ членове на наказателния законъ. Това е друго срѣдство за да се затвърдятъ моралнитѣ закони и да видятъ тѣхнитѣ съотвѣтни писани закони,

които ще изпитватъ на гърба си като граждани на тази страна. По-край *нагледното* посочване на нечиститѣ ученици, тукъ би могли да се използватъ съответни картини, напримѣръ: пъпчиво лице, оранени крака, резултатъ на нечисто държане; нечиста улица, или нечисто село на диваци; одърпанъ и нечистъ уличенъ скитникъ и пр.

* * *

Дадениятъ образецъ — *чистота* — се основава прѣдимно на *непогрѣдственитѣ* (собственитѣ) прѣживѣвания на ученицитѣ. Отъ такива ние можемъ да излѣземъ и когато искаме да прѣподадемъ за „нашитѣ длѣжности къмъ родителитѣ“: тѣмъ длѣжимъ *любовъ, признателностъ, почитание, послушностъ*. Всѣки ученикъ, подведенъ отъ учителя, ще разкаже случки изъ своя животъ, които мотивиратъ слѣднитѣ поучения: на родителитѣ си длѣжимъ любовъ, признателностъ и почитъ; тѣмъ трѣбва да бждемъ послушни и да имъ помагаме.¹⁾ И по сжиятъ начинъ (като „чистотата“) ще бжде разработена тази лекция за III и IV отдѣления. Тукъ ще дадемъ проба на лекция за I и II отдѣления, която засѣга нѣкои отъ длѣжноститѣ къмъ нашитѣ родители. Излиза се отъ разказъ.

Бащата на Жака.²⁾

Зимъ на 6 и половина часа майката на Жака е на кракъ. Тя запалва огнецъ и туря гърнето на огнището, за да стопли чорбицата, останала отъ вечеръта. Къмъ 7 часа бащата на Жака трѣгва на работа. Той е дюлгеринъ: покрива здания.

Една сутринъ, когато отивалъ на работа, като дигналъ на рамо дисагитѣ, въ които носилъ орджията, чукътъ падналъ, произвелъ шумъ, и... Жакъ се събудилъ.

Той се разпищялъ.

— Не плаши се, миличкѣ, казалъ бащата, това е баща ти, който отива на работа. И бащата на Жака се повърналъ да прѣгърне дѣтето. Слѣдъ това си излѣзълъ.

— Мамо, дѣ отива татко? попиталъ Жакъ майка си.

— На работа, отговорила тя.

— Е, какво пъкъ ще работи той?

— Ще се качи по дълга стълба върху покрива на една кѣща и тамъ ще нарежда керемиди.

— Не ще ли бжде тамъ студено на татка?

— Той ще се топли синко, като работи, като чука съ своя чукъ.

— Щомъ е толкова студено, защо ли не остане въ кѣщи? запитало дѣтето майка си.

— Мило дѣте, ако той останѣше въ кѣщи, щѣше да бжде още по-студено отколкото е върху покрива, дѣто отива да се качи.

¹⁾ Чети материялтѣ, досѣжно длѣжноститѣ къмъ нашитѣ родители, печатанъ въ сп. „Педагогически Прѣгледъ“, год. 1911. кн. IV и V.

²⁾ Изъ „L'année préparatoire d'instruction morale“ Pierre Laloï.

Ние нѣмаме други пари, освѣнъ тѣзи, които баща ти печели като работи. А безъ пари не бихме имали вжглища да се стоплимъ. Безъ паритѣ на твоя баща не би ималъ ти и тази завивка, подъ която ти искашъ още да останешъ.

И майката покани Жака да стане, защото врѣме бѣше вече да отива на училище. Прѣди да трѣгне, тя му даде закуска.

— Хайде, Жакъ, закуси, за да растешъ.

Жакъ яде съ апетитъ. Той поиска още една чения съ супа. Той искаше да расте бързо, за да работи тѣй много, както работѣше и баща му.

Майката на Жака.¹⁾

Жакъ страдаше отъ шарка. Струваше му се, че го хаятъ хиляди бълхи. Той кашлѣше и плачеше. Той имаше и трѣска. Майка му, щомъ бѣ съгледала, че Жакъ е неразположенъ, затече се да вика лѣкарь. Последниятъ ободряваше Жаковата майка тѣй: „малкиятъ Жакъ ще пази диета; той ще пие топълъ чаецъ, ще се топли подъ завивката и въ осемъ деня ще оздрави. Но трѣбва да бдите надъ малкия Жакъ, да му давате чаецъ редовно и да го пазите да не се отвиѣ и се простуди“.

Всѣка нощъ, щомъ Жакъ отвори очи, вижда майка си, бдяща надъ него, да тегли завивката, която той отблѣсналъ, и да му говори умилно:

Хайде, миличкѣ, слушай майка си, та да оздравяшъ по-скоро.

И наистина, малкия Жакъ оздравя, защото отъ умора и грижи за него майка му бѣ сама се поболяла: очитѣ ѝ сж зачервени отъ безсъница, а главата и кръста ѝ сж като откъснати. Оздравя той твърдѣ бързо и обича той твърдѣ силно тази, която прѣзъ дългитѣ нощи не напушаше неговото легло.

Всѣки разказъ се разработва отдѣлно. Отъ първия се извлича прѣдимно нашата длѣжностъ къмъ *баща ни*, който се труди, за да прѣхрани своето сѣмейство, а отъ втория — прѣдимно нашата длѣжностъ къмъ майката. Слѣдъ двата разказа се взема слѣдната поука:

Обичайте родителитѣ си, които се трудятъ, за да ви отхранятъ!

Обичайте майка си, която се грижи за васъ, когато сте малки и когато сте болни!

Обичайте еднакво силно, както баща си, така и майка си!

* * *

И къмъ този урокъ ще дадемъ нѣколко бѣлѣжки, за да посочимъ приложението на методичнитѣ принципи. И въ дадения случай *се* излиза отъ *примѣръ*, именно Жакъ и неговитѣ родители. Подбранъ ли е този примѣръ, за да възбуди съотвѣтнитѣ *прѣживѣвания* въ ученицитѣ? Безъ тѣзи прѣживѣвания моралътъ въ дадения

¹⁾ Пакъ нѣ тамъ.

случай ще бжде усвоенъ прѣдимно като сухо правило. Трѣбва ученицитѣ да се прѣнесатъ въ положението на Жака, който вижда грижитѣ на своитѣ родители, заради чиито грижи той става тѣмъ привързанъ. Всѣко 7—8 годишно дѣте е изпадало въ положението на Жака. И даденитѣ примѣри сж напълно аналогични на тѣзи случаи, при които всѣки ученикъ е билъ боленъ и е билъ подъ голѣмитѣ грижи на майка си. Сжщо всѣки ученикъ наблюдава всѣкидневенъ труда, който бащата полага за подържане на сѣмейството.

Вмѣсто разказа „бащата на Жака“, учительтъ може да излѣзе изъ сѣмейното положение на единъ, или нѣколко ученици на сжщото отдѣление, особно за тѣзи бащи, които съ голѣмъ трудъ изкарватъ своята прѣхрана. Вмѣсто разказа „майката на Жака“, или другъ подобенъ разказъ, учительтъ може да излѣзе отъ другъ по-непосрѣдственъ примѣръ: да използва току-що завърналия се въ училището ученикъ, който е пролежалъ отъ тежка и продължителна болестъ подъ голѣмитѣ грижи на майка си.

За I и II отдѣления трѣбва да се дава *най-близката* поука, свързана съ дадения примѣръ, избранъ за обектъ на дѣтския интересъ.

Примѣрътъ, даденъ въ форма на разказъ, трѣбва да се обработи *прѣдизвито* за моралната поука. Той се усвоява, до колкото ще се усвои и използва за тази поука. Езиковата страна е второстепенна. Нека се помни, че часа по моралъ, не е часъ по читанка, нито по прѣдметно обучение.

Училищна практика.

Г. Дочевъ

Какъ се готвятъ да зимуватъ растенията и животнитѣ.¹⁾

(Скици изъ практиката ми по естествознание въ III отдѣление).

I. Излети и наблюдения.

Този въпросъ ние проучваме по малко почти прѣзъ цѣлата есенъ. Първата ни работа бѣше да си съберемъ *нагледни*, да наблюдаваме самитѣ растения и животни що вършатъ прѣзъ есенъта за да посрѣщнатъ зимата; слѣдващата ни работа слѣдъ това бѣше въ училището, да си изяснимъ и систематизираме наблюдаваното, за да бжде то за насъ дѣйствително, а не повърхностно познание.

Тази есенъ бѣше особно благоприятна за нашата задача. Множество разходки и излети правихме ние изъ околността на нашето градче.

Прѣзъ единъ хубавъ октомврийски день ходихме въ Сръбня гора. Възкахихме се най-напрѣдъ на една височинка и разгледахме

¹⁾ Идеята за тази си работа взехъ отъ Е. Walter, лайпцигски учитель. Всичко е прѣживяно отъ менъ и отдѣлението ми. Г. П

красивата наша родина. Тука събрахме материялът за обучението си по родинознание. Слѣдъ това литнахме изъ Сръдня гора. Първото нѣщо, което ни направи силно впечатление бѣха хубавитѣ краски по листата на дърветата. Дѣцата почнаха да се качватъ по дърветата, други да ги навеждатъ и да си кършатъ клончета съ все по-хубаво нашарени есенни листа. Помогнахъ имъ и азъ въ тази работа и скоро всѣки отъ насъ имаше по единъ разкошенъ букетъ отъ разношарени есенни листа. Едно дѣте извика, че намѣрило жълди. Всички искаха да иматъ и литнаха при извикалото другарче. Бързо почнаха да се качватъ нѣкои на дръвчето да бератъ. Други съ нетърпение се обърнаха къмъ мене да ме молятъ да имъ откъсна жълди. Скоро се убѣдихме всички, че нѣма защо да се страхуватъ, че не ще си намѣрятъ жълди и че нѣма защо да се молятъ никому да имъ бере: по-надолу видѣхме, че всички джбове сж окичени съ жълди, че има множество паднали по земята и че само съ едно полюлѣване на джба закапватъ жълдитѣ му като дъждъ. Напълнихме си джебове съ жълди.

Слѣдъ малко бѣхме на полянка до едно горско поточе. Припекохме се на хубавото есенно слънце и си поприказвахме. Спомнихме си, че се намираме на една полянка въ Сръдня гора, която се намира на югъ отъ нашето градче. Спомнихме си, че сега е есень, а ние сме дошли толкова далечъ отъ града. Не всѣкога есеньта е тъй топла, като сегашната. Други години прѣзъ октомврий е имало дъждове, мъгли, даже и снѣгъ. Но макаръ да е така топло и ясно, всичко около ни говори, че не е вече лѣто, а есень, и че скоро ще дойде зимата. Слънцето е отишло много на югъ и не може тъй силно да грѣе надъ главитѣ ни, както лѣтосъ. Деньтъ стана малкъ; ей сега бѣше 12 часа, като трѣгвахме отъ града, а слънцето за малко врѣме е кривнало къмъ залѣзъ. Макаръ и сега да е топло, надвечеръ става студено, затова си носимъ палта. Нощемъ става пѣкъ много студено. Обърнахме се къмъ гората. Каква красива злато-червеникава дрешка ѝ е направила есеньта! Но не за дълго ще се перигората съ тази си красива дрешка: отъ най-малко подрусване на дървото, листата му се разтреперватъ и съ треперяне кржгообразно падатъ на земята. Направихме опитъ и така оголихме много дървета. Но и безъ нашето трѣскане листата едно по едно си капятъ. Най-много ще ги събори вѣтъртъ. Цѣлата гора ще почернѣе, земята ѝ пѣкъ ще се покрие отъ листата съ дебела топла завивка за прѣзъ лютата зима. Не се чува птича пѣсенъ изъ гората. Кждѣ ли сж поинитѣ птичета? — Отишли сж изъ топлитѣ мѣста.

Прѣзъ други хубавъ октомврийски день ходихме въ близката до града ни курия, въ която има вѣковни брѣстови и джбови дървета. И тука забѣлѣзахме сжщото: листата капятъ и дърветата оголѣватъ. По дънеритѣ на дърветата, особно между пукнатинитѣ на кората, забѣлѣзахме множество мухи и комари. Идваме до тѣхъ — не бѣгатъ; удряме ги — пакъ не бѣгатъ. Убѣдихме се, че като носували, тѣ замръзнали и умрѣли. Като поразгледахме по-добрѣ изъ цѣпнатинитѣ и хралупитѣ на дърветата ние забѣлѣзахме множество

дребни сѣменца, множество пашкули и какавидки. Това трѣбва да сж сѣмена, пашкули и какавиди отъ разнитѣ насѣкоми. Тѣ, значи сж се приготвили за другата година да иматъ поколѣния и тѣй измиратъ. На едно мѣсто имаше торище. По него съгледяхме множество глави, крила и крака отъ разни бръмбари. Значи и тѣ измиратъ прѣзъ есенята, и тѣ не ще могатъ да понесатъ зимата.

Прѣзъ други топълъ октомврийски день ходихме изъ овощнитѣ градини, изъ държавния овощарски разсадникъ и изъ нивята около града. Видѣхме, че всички плодове отъ овощнитѣ дръвчета сж отдавна обрани. Нѣкои дръвчета, като орѣхитѣ и зимнитѣ сливи сж съвсѣмъ голи и почернѣли. Други, като кестенитѣ, вишнитѣ и пр. иматъ още по малко листа, които постепенно опахватъ. По зимнитѣ сливи се забѣлѣзватъ тукъ-тамъ гнѣзда на насѣкоми. Разтворихме нѣкои и намѣрихме вѣтрѣ дребни яйца. Отъ тѣхъ напролѣтъ ще се излюпятъ дребни гжсеници, които ще почнатъ да унищожаватъ новитѣ листа на дръвчетата. Добритѣ стопани трѣбва съ врѣме да прѣмахватъ тѣзи неприятели на овощнитѣ си градини. По нивята е всичко отдавна дигнато. Тукъ-тамъ сѣменца. Идватъ врабцитѣ да се прѣхранватъ съ тѣхъ. Намѣрихме множество миши дупки. Нѣкои нивя сж цѣли разорани отъ лакомитѣ полски мишки. Намѣрихме и много къртичини. Хубава храна има и за къртицитѣ. По полето нѣма вече цвѣнали цвѣта — лютата слана ги попарила и изгорила. Увѣхнали и пожълѣли сж стеблата и листата на трѣвитѣ и буренитѣ. И тѣ измиратъ малко по малко.

Дадохъ и домашни задачи на ученицитѣ си: 1) да разгледатъ тѣхната овощна градина и да видятъ, какъ и тя се готви за зима; 2) да разгледатъ тѣхната цвѣтна градинка и да видятъ, какъ и тя се готви за зимата; 3) да наблюдаватъ, какъ домашнитѣ имъ приготвятъ саксийнитѣ цвѣта за зимата; 4) да наблюдаватъ, какъ хората приготвятъ зимнина за домашнитѣ животни; 5) да наблюдаватъ найсетнѣ, какъ мухитѣ се готвятъ да зимуватъ.

II. Обяснение и систематизиране наблюдаваното.

Първи часъ. Какъ се готвятъ да зимуватъ растенията.

— Дѣца, сега ще учимъ, какъ се готвятъ да прѣзимуватъ растенията. Ние ходихме на много мѣста да наблюдаваме това: изъ гората, изъ градини и изъ полето. Разкажете, какво забѣлѣзахме!

— Ние ходихме най-напрѣдъ въ Срѣдня гора. Цѣлата гора бѣше въ красиво есенно облекло. Листата на всички дървета бѣха изгубили лѣтошния си зеленъ цвѣтъ. Сега тѣ бѣха боядисани съ хубави бои: жълта, червена, портокалена, сива, жълтозеленикава. Като полюлемъ дървото, листата му почватъ кржгообразно да капятъ. Плодчетата на горскитѣ дървета бѣха узрѣли. И тѣ леко капятъ отъ дърветата. Земята подъ дърветата е завита съ дебелъ пластъ шума и разни сѣмена и плодове. Като вървимъ изъ гората се произвежда голѣмъ шумъ.

— Ние наблюдавахме и много овощни градини. Плодоветъ имъ бѣха обрани. Нѣкои овощни дръвчета бѣха вече съвършено оголѣли, други пъкъ тогава оголѣваха.

— По полето нѣма вече цвѣнали цвѣтя. Сланата ги попари и тѣ извѣхнаха. Стърчатъ още сухи стебла и листа. По стеблата висятъ и множество плодчета, пълни съ сѣменца. Щомъ човѣкъ, или нѣкое животно настѣпи нѣкое плодче, то се пука и сѣменцата му се прѣскаатъ по земята.

— Сжщото е съ цвѣтната градина у дома. Повечето цвѣтя извѣхнаха отъ сланата. Още цвѣтятъ само хризантемитѣ. Мамини събраха узрѣли сѣменца отъ извѣхналитѣ цвѣтя за догодина. На саксиитѣ съ цвѣналитѣ хризантеми, ружи, карамфили, пожари и др. туриха нова прѣстъ и ги скриха на топло въ зимника и въ коридора.

— Кое е първото нѣщо, което забѣлѣзваме по растенията, щомъ настѣпи есенята?

— То е пожълтяването и капенето на листата имъ.

— Извадете си и разгледайте по едно есенно листо! Кажете какво забѣлѣзвате по него!

— Боядисано е съ разни есенни бои. То е сухо, безсочно. Значи то не се храни вече; не работи, умира.

— Каква е работата на листата лѣтно врѣме?

— Тѣ служатъ на дървото за стомахъ и за дробове. Съ тѣхъ дървото диша и си смилва храната.

— Дали не ще трѣбватъ листа на дърветата и прѣзъ зимата? Какъ ще живѣятъ тѣ безъ тѣхъ?

— Прѣзъ зимата дърветата не се хранятъ. Тѣ не смучатъ сокъ изъ земята. Прѣзъ зимата земята замръзва, замръзватъ и коренитѣ на дървото и не могатъ да смучатъ сокъ за стеблото. Значи прѣзъ зимата дървото не се храни и не диша, затова нѣма нужда отъ листа и тѣ увѣхватъ и капятъ. Капналитѣ листа образуватъ дебела завивка, която топли коренитѣ на дървото и падналитѣ сѣмена въ земята.

— Ами не се ли наранява дървото, като му капятъ листатата?

— Не се наранява. Прѣди да капне листото, тамъ дѣто е заловена дръжката му за клончето, се образува кожица, та клончето не оголѣва и не се поврѣжда.

— Извадете си кестеневитѣ клончета! Разгледайте, какви замѣстници си оставятъ листата слѣдъ умирането!

— Дѣто е заловена дръжката на листа за клончето има малка пжпчица.

— Разтворете и разгледайте една пжпчица!

— Вжтрѣ има зеленина. Това трѣбва да сж зелени листца. Тѣ сж обвити съ много сухи и пепеляви листца.

— Какво ли прѣдставляватъ тѣзи пжпчици?

— Тѣ сж настѣдници, замѣстници на умирашитѣ листа. Тѣ ще прѣкаратъ зимата и щомъ се пукне топлата пролѣтъ, ще се разпукнатъ и отъ тѣхъ ще излѣзатъ нови клончета, листа и цвѣтове.

— Какъ сж запазени тѣ отъ лошата зима?

— Пжпчицитѣ на дърветата сж запазени много добръ отъ студо-

ветѣ на лошата зима. Тѣ сж овити съ много сухи листа, които нѣма да пропустнатъ студъ и влага до нѣжнитѣ листца вжтрѣ.

— Така подготвени дърветата, какво става съ тѣхъ,

— Тѣ ще заспятъ зименъ сънь, отъ който ще се пробудятъ на пролѣтъ, кога грѣйне топло слънце и стопли земята.

Общо схващане. Разкажете сега какъ се приготвятъ да зимуватъ дърветата!

— Прѣзъ лѣтото узрѣватъ плодоветѣ на дърветата. На есень хората обиратъ часть отъ плодоветѣ на овощнитѣ дръвчета. Друга часть отъ тѣхъ пада по земята. А всички плодчета на дивитѣ дървета падатъ по земята, за да изникнатъ отъ тѣхъ идната година нови дръвчета. Земята изстива. Коренитѣ на дърветата замръзватъ и прѣставатъ да смучатъ сокъ и хранятъ дървото. Листата на дърветата нѣматъ вече работа, тѣ пожълтѣватъ, опусталѣватъ и изкапватъ. Тѣ оставятъ свои замѣстници, малки пжпчици, хубаво запазени отъ влага и студъ съ множество сухи листца. Дърветата оголѣватъ, почерняватъ, заспиватъ зименъ сънь и чакатъ топла пролѣтъ да ги събуди за новъ животъ.

Втори часъ. Да видимъ сега, какъ се приготвятъ за зимата трѣвитѣ и цвѣтята. Разкажете, какво сте наблюдавали!

— Трѣвитѣ въ полето сж изсъхнали. Листата и стеблата имъ сж измрѣли.

— Сжщо е съ цвѣтята. И тѣхнитѣ листа и стебла изсъхватъ.

— Какъ ще прѣкаратъ тѣ зимата?

— Нѣкои нѣма никакъ да каратъ зима, като напр. шибоятъ и много трѣви. Тѣ изсъхватъ съвършено, заедно съ кореня. Но затова пжкъ тѣ оставятъ много сѣмена. Хората събиратъ сѣмената на такива цвѣта и на пролѣтъ ги посѣватъ. Сѣмената на трѣвитѣ пжкъ се прѣсватъ отъ вѣтъра, животнитѣ и хората на разни мѣста по земята, тамъ прѣкарватъ подъ снѣга на топличко лютата зима, напролѣтъ поникватъ и растението наново заживѣва. Други растения иматъ въ земята коренище. (Разгледваме го). По коренището има малки пжпчици. Отъ тѣхъ напролѣтъ ще изникнатъ нови стебла и растението пакъ ще заживѣе. Трети растения пжкъ иматъ луковичка, като кокичето. Въ срѣдата на луковичката има малка пжпчица, отъ която напролѣтъ растението ще се развие и наново ще заживѣе. За да прѣкара добръ лютата зима, тази нѣжна пжпчица е много добръ защитена: тя е обвита отъ страни съ множество дебели и сочни листа, най-отгорѣ съ сухи листа, които не пущатъ студъ и влага, а отдолу съ дебело дъно.

— Ами саксийнитѣ цвѣта какъ прѣкарватъ зимата?

— За тѣхъ се грижатъ хората. Тѣ прѣкарватъ най-добръ лютата зима, защото хората имъ даватъ голѣми удобства. Тѣ съвсѣмъ малко почувствуватъ, че доаждва върла зима. Прѣзъ цѣлата година тѣ си живѣятъ и цвѣтятъ. Наесень хората имъ промѣнятъ прѣстѣта, турятъ имъ нова прѣстѣ, за да иматъ достатъчно храна за прѣзъ зимата. Слѣдъ това ги прѣмѣстватъ на топло и свѣтло мѣсто: въ

стаята за живѣне, въ салона или зимника. Прѣзъ цѣлата зима ги нагледватъ и поливатъ. Тѣ сж галени дѣца.

Общо схващане. Разкажете, какъ се готвятъ за зимата трѣвитѣ и цвѣтята!

— Отъ есенната слана листата и стеблата на трѣвитѣ и цвѣтята изсѣхватъ. Нѣкои прѣкарватъ лютата зима скрити изъ разпрѣснатитѣ си по земята сѣменца, други въ пжпчицитѣ на коренищата си, трети въ пжпчицитѣ на луковичкитѣ си. Най-щастливи сж саксийнитѣ цвѣта: тѣ почти не усѣщатъ зимата, тѣмъ хората правятъ удобства, каквито сж имали и прѣзъ лѣтото.

Вдълбочаване въ фактитѣ. Какъ прѣкарватъ растенията зимата?

— Въ зименъ сѣнь?

— Защо не живѣятъ и плодятъ и прѣзъ зимата?

— *Защото нѣматъ нужнитѣ условия за това: нѣма топло слънце, което имъ дава топлина и свѣтлина. А безъ топлина и свѣтлина растенията не могатъ да се хранятъ, развиватъ и плодятъ, безъ топлина и свѣтлина, тѣ не могатъ да живѣятъ.*

— Какво правимъ ние прѣзъ врѣме на сѣня си?

— Прѣзъ врѣме на сѣня ние си отпочиваме и събираме нови сили за прѣзъ идния день.

— Какво ще кажете тогава за зимния сѣнь на растенията?

— *И растенията прѣзъ врѣме на зимния си сѣнь, почиватъ и събиратъ сили за новия си животъ, който ще почне щомъ се пукне топла пролѣтъ.*

III. Общо схващане и разказване на всичко изучено.

Трети часъ. 2. Какъ се готвятъ да зимуватъ животнитѣ.

— Сега пѣкъ ще говоримъ, какъ се готвятъ да зимуватъ животнитѣ. Да почнемъ съ най-малкитѣ, съ насѣкомитѣ. Разкажете каквото сте забѣлѣзали при тѣхъ!

— Много насѣкоми измиратъ, особено най-дребнитѣ. Пеперуди отдавна не се виждатъ вече. Нѣма комаритѣ и дребнитѣ мушици, които толкова много ни безпокояха прѣзъ лѣтото. Тукъ-тамъ се забѣлѣзватъ още мухи. Тѣ се криятъ изъ нашитѣ жилища, търсятъ топлинѣ стаи. По обѣдъ, щомъ грѣйне слънце, тѣ излизатъ малко навънъ да се поразходятъ, но надвечерь, щомъ изстине, тѣ бързатъ пакъ да се скриятъ въ топлата стая. И колкото да ги пждимъ изъ стаята, тѣзи неприятни, неканени гости не бѣгатъ: знаятъ че вънъ ги чака смъртъ, та прѣдпочитатъ на топло да бждатъ избити. Вечерь, щомъ изгасимъ ламбата да си лѣгаме, тѣ сж вече кацнали по мѣстата си: по тавана, пердетата на прозорциитѣ, по окаченитѣ дрехи, по огледалото, по четника и пр. Сутринъ, щомъ се събудимъ и погледнемъ — таванътъ почернѣлъ отъ мухи. Доближимъ ли се до тѣхъ да ги биемъ — повечето не мърдатъ, вдървили се

отъ студа. Но щомъ позапалимъ печката, веднага се съживяватъ и се разшаватъ. Не дълго ще трае тѣхниятъ животъ. Скоро ще измратъ почти всички и ще останатъ вдървени нѣкъдѣ само нѣкои, които сж намѣрили топло и скрито мѣсто и ще чакатъ пролѣтъ.

— Защо измиратъ повечето насѣкоми?

— Първо, защото нѣма вече храна за тѣхъ. Много отъ тѣхъ се хранѣха съ цвѣтенъ прашецъ и зелени листа. Сега нѣма нито зелени листа, нито пѣкъ цвѣтенъ прашецъ. Второ, защото не могатъ да изтрайватъ на студа. Повечето отъ тѣхъ сж малки, нѣжни и щомъ стане студено замръзватъ. При първия есененъ студъ тѣ избѣгватъ и се скриватъ изъ пукнатинитъ на дърветата, изъ стайтѣ и др. запазени мѣста, но като свие по-големъ студъ тѣ тамъ измиратъ. Само нѣкои рѣдки щастливци могатъ да прѣзимуватъ, ако сж си намѣрили нѣкоя топла хралупа, или сж се сгушили въ нѣкоя топла стая. Тамъ тѣ спятъ зименъ сънь.

— Ами по този начинъ не ще ли изчезнатъ всички насѣкоми?

— Не. Прѣзъ идната пролѣтъ тѣ пакъ ще се развѣдятъ. Тѣзи, които сж успѣли да се скриятъ на топло мѣсто, ще се събудятъ на пролѣтъ, ще снесатъ яйца и ще се развѣдятъ нови насѣкоми. Но и тѣзи, които измиратъ прѣзъ есенъта и тѣ се грижатъ да не изчезне тѣхния родъ. Още въ края на лѣтото женскитѣ избиратъ нѣкое запазено мѣсто и тамъ снисатъ множество яйца, отъ които на пролѣтъ се излюпватъ малки. Такива яйца ние видѣхме много подъ кората и въ цѣпнатинитѣ на дърветата. Видѣхме какъ по овошнитѣ дръвчета пеперудитѣ си направили гнѣзда и вжтрѣ сж снесли множество яйца. На пролѣтъ, щомъ се стопли врѣмето, отъ тѣзи яйца ще се излюпятъ малки гжсенички, които ще почнатъ лакомо да ядатъ току-що развилитѣ се листца на дърветата.

— Значи и насѣкомитѣ се подсигуряватъ добръ за идущата година, прѣди да ги умъртви зимата.

— Какво правятъ птицитѣ?

— Много отъ птицитѣ се хранятъ съ насѣкоми. Щомъ измратъ значи насѣкомитѣ, изгубва се частъ отъ храната имъ. Други пѣкъ птици се хранятъ съ разни сѣменца. Прѣзъ зимата се изгубва и тази частъ отъ храната имъ. Трети отъ тѣхъ се хранятъ съ змии, гущери, жаби, червеи и пр. И тѣхната храна се изгубва прѣзъ зимата. Най-сетнѣ повечето отъ птицитѣ сж малки, нѣжни и не могатъ да търпятъ лютитѣ студове. Затова тѣ прѣлитатъ въ топлиѣ страни да прѣкаратъ лошата зима. Тѣзи птици сж прѣлетни птици. Такива сж: славейчето, чучулисгата, лѣстовичката, щъркелтъ, кукувицата, пжтпѣлъкътъ, жеравитѣ и пр.

— Кога прѣлитатъ и какъ прѣлитатъ?

— Тѣ прѣлитатъ въ различни врѣмена, въ края на лѣтото и прѣзъ есенъта. Славейчето не усѣтихме кога си отиде. Лѣстовицитѣ и щъркелитѣ си отидоха прѣзъ септемврий. Тѣ прѣлитатъ повечето нощемъ, за да не ги нападатъ неприятели. Тѣ трѣбава да чакатъ кога има добро врѣме и вѣтъртъ да е въ посока на пжтя

имъ, за да не се уморяватъ при хвѣркането и да стигнатъ по-скоро другото си отечество.

— Какво ще правятъ въ топлитѣ мѣста?

— Тамъ ще живѣятъ както тука и ще си отвѣдятъ малки. Напролѣтъ ще дойдатъ тука съ малкитѣ си.

— Какъ се приготвятъ за зимата тѣзи птици, които оставатъ при насъ?

— Тѣ си правятъ топло гнѣздо, кждѣто да се криятъ прѣзъ лошитѣ студове. Вработенцето напр. си прави зимното гнѣздо близо до коминитѣ и до тржбитѣ на печкитѣ, за да му е топло. Перушината имъ израства по-гъста, за да имъ топли по-добрѣ. Много отъ малкитѣ измиратъ, особно щомъ се случи зла зима.

Общо схващане. Какъ се готвятъ да прѣкаратъ птицитѣ зимата?

— Понеже се свършва храната на повечето отъ тѣхъ и понеже повечето сж малки и нѣжни, много отъ тѣхъ прѣлитатъ да прѣкаратъ зимата въ топлитѣ страни. Които останатъ при насъ, правятъ си топло гнѣздо и имъ израства гъста перушина.

Разказване: Какъ се готвятъ да прѣкаратъ зимата насѣкомитѣ и птицитѣ.

Четвърти часъ. Какъ се готвятъ да прѣкаратъ зимата другитѣ животни.

— Сега ще поговоримъ, какъ се готвятъ да прѣкаратъ зимата другитѣ животни. Спомнете си за тѣзи, които сме учили!

— Най-напрѣдъ учихме за домашнитѣ животни: кучето, котката, домашния добитѣкъ и пр. Тѣзи животни не се грижатъ за зимата. Но пѣкъ хората се грижатъ за тѣхъ. За домашния добитѣкъ стопанитѣ приготвятъ топълъ оборъ и много храна.

— Сетнѣ учихме за полски животни. Едни отъ тѣхъ напушатъ прѣзъ есенъта лѣтнитѣ си жилища и търсятъ топли зимни жилища. Такива сж полскитѣ мишки и невѣстулкитѣ. Храната на полскитѣ мишки се свършва есенъ и повечето отъ тѣхъ избѣгватъ хемъ за храна, хемъ на топло изъ селскитѣ зимници и си правятъ гнѣзда подъ хамбаритѣ и изъ зидоветѣ. Невѣстулкитѣ пѣкъ ходятъ слѣдъ тѣхъ. Лалугерѣтъ си издѣлбава прѣзъ есенъта по-дълбока и широка дупка и си набира храна за цѣла зима. Ако не му стигне храната, той заспива зименъ сънь. Къртицата си изравя по-дълбока къртичина и тамъ спи. Зайчето намира нѣкоя хралупа и се свива прѣзъ голѣмитѣ студове. Нему израства и по-гъста козина да го топли. Мецата сжщо се свива на топло и дълго спи. Само вълкѣтъ и лисицата цѣла зима ходятъ. Но когато падне голѣмъ снѣгъ и за тѣхъ наставатъ тежки гладни дни. Ежѣтъ се свива на кълбо и заспива зименъ сънь.

Животнитѣ въ блатата, зимитѣ и жабитѣ, сжщо заспиватъ дълбокъ зименъ сънь: нито ядатъ, нито се мърдатъ, само едва забѣлзано дишатъ.

Схващане. Всички животни се готвятъ за зимата. Насѣкомитѣ бързатъ да снесатъ яйца за идната година, или да се свратъ въ нѣ-

кое топло мѣсто, дѣто въ сѣнь да прѣкаратъ лошитѣ студове. Храната на повечето птици се свършва. Тѣ не могатъ да търпятъ и голѣмия студъ. Затова голѣма частъ отъ птицитѣ прѣлитатъ въ топлитѣ мѣста. Тѣзи, които оставатъ при насъ си правятъ топло зимно жилище. Пораства имъ гѣста перушина. За домашнитѣ животни се грижатъ хората. Тѣ имъ приготвятъ много храна и топло жилище. Полскитѣ и горски животни си намиратъ сѣщо топли зимни жилища, нѣкои си приготвятъ и храна за прѣзъ зимата, други заспиватъ зименъ сѣнь. Почти на всички израства по-гѣста козина. Блатнитѣ животни се смразяватъ и заспиватъ зименъ сѣнь.

Вдълбочаване въ фактитѣ. Какво научихме досега за растенията и животнитѣ прѣзъ зимата?

— Пожълтѣха и изкапаха листата на дърветата. Трѣвитѣ по полето сѣщо пожълтѣха и изсѣхнаха. Есенниятъ студъ умъртви брѣмбаритѣ, комаритѣ и мухитѣ. Много птици прѣлетѣха въ топлитѣ страни. Множество полски и горски животни се изпокриха дълбоко въ земята и изъ хралупитѣ и заспаха дълбоко зименъ сѣнь. Онѣмѣха и погрознѣха полето и гората.

Прѣзъ есента и зимата царува смъртта вредъ въ природата.

— Но дали тази смъртъ е вѣчна?

— Не. Тази смъртъ е врѣменна. Намѣсто всѣки падналь листь, по дърветата има малки пжпчици, отъ които на пролѣтъ ще се развиятъ нови клончета, листа и цѣтлове. Прѣди да изсѣхнатъ, трѣвитѣ и цѣвтята прѣснаха изъ полето множество сѣменца, отъ които на пролѣтъ ще се развѣдятъ много растения. Насѣкомитѣ снесоха множество яйца, отъ които ще се развѣдятъ многобройни нови поколѣния. Скрѣбътъ за отечеството ще накара на пролѣтъ прѣлетнитѣ птици пакъ да си дойдатъ при насъ. Щомъ се стопли врѣмето, ще се събудятъ и ще заживѣятъ пакъ заспалитѣ сега зименъ сѣнь растения и животни.

Зимната смъртъ на природата е кратка, тя е като единъ сѣнь. Съ пукването на пролѣтъта природата ще се събуди за новъ животъ.

Г. Дочевъ.

Въ послѣдния часъ прѣди коледната ваканция.

(Заустяване стихотворение въ второ отдѣление).

Дѣца, дойде най-сетнѣ коледната ваканция!

Още единъ часъ ни остава да прѣкараме заедно и ще се раздѣлимъ за цѣли 18 дѣня. Колко веселия и радости ще имате прѣзъ тѣзи дни. Колко радостни празници ще прѣкарате прѣзъ тази дълга ваканция! Кои сж тѣзи празници. — Коледа, Сурваки, Богоявление

Ивановъ день. Весело е по Коледа. Вредъ у насъ ще измиятъ и изчистятъ. Ще постелятъ новитъ килими, ще измажатъ стѣнитъ, ще свѣтнатъ кжщата. Прѣди Коледа, ще си заколятъ хората свинетъ, ще ги изчистятъ, измиятъ и приготвятъ за празника. Рано още въ тъмнина, ще забиятъ по Коледа черковнитъ камбани. Дълго ще биятъ тѣ да извѣстятъ на хората, че иде вече Коледа, да отидатъ всички въ черква да я посрѣщнатъ. Всички се прѣмѣнятъ въ новитъ си дрехи и весели отиватъ въ черква. Слѣдъ отпускъ всички бързатъ за дома. Тамъ гори вече голѣмъ огнь, нарѣзватъ месо отъ прасето, пекатъ и ядатъ сладкитъ мръвки. Слѣдъ това трѣгватъ по гости у роднини и познати. Най-много се радватъ дѣцата, защото всѣкъдѣ ги милватъ, даватъ имъ подарѣци и пари. Весело е по Коледа!

Слѣдъ Коледа ще дойде Нова година. Довършватъ се вече днитъ на сегашната стара година; отъ първи януарий ще почне новата година. Тя ще дойде срѣщу Сурваки, тъкмо въ 12 часа въ полунощ. Съ голѣмо нетѣрпение очакватъ всички хора да изкаратъ старата година и да доживѣятъ да си честитатъ нова година. До-хажда най-сетѣй деньтъ прѣдъ Сурваки. Всички бързатъ въ кжщи да направятъ баница, сладкъ млинъ. Купуватъ отъ пазаря подарѣци за дѣцата. Вечерята се събиратъ близки роднини по нѣколко сѣмейства да посрѣщнатъ наедно новата година. Изядатъ сладкитъ ястия и баницитъ, почватъ нѣкои да свирятъ, други да пѣятъ, залавятъ хоро и играятъ дълго врѣме. Наближава полунощ. Всички почватъ да поглеждатъ часовницитъ си. Съ четире очи чакатъ да тропне новата година. Най-послѣ голѣмата и малката стрѣлки на часовницитъ се събиратъ, стѣнниятъ часовникъ почва да дрѣнка, всички се оживѣватъ и радостно завикватъ: „Честита нова година“. Всѣки си подава ржката на близкия, сърдечно се поздравляватъ и си пожелаватъ щастие за новата година.

Заскачватъ и дѣцата. Тичатъ бързо да си взематъ сурвакницитъ. Още прѣди два дни тѣ сж ги нагласили, накичили сж ги съ плюскюлча и парички и сж ги оставили забити въ градината, за да бждатъ весели. Бързо се втурватъ при родителитъ си и почватъ да ги удрятъ съ дрѣнвицата по гърба и да имъ пожелаватъ здраве, дълтъгъ животъ и много имотъ.

Вредъ почва да се чува: щастлива, весела, плодна нова година.

Дѣцата почватъ да получаватъ подарѣци и пари заради добритъ пожелания за новата година. Най-много подарѣци получило вашето другарче Борисчо, защото той украсилъ най-добрѣ своята сурвакница — съ разноцвѣтни плюскюлча, съ бѣли пуканици и я завилъ на вѣнци — и най-вече. защото изказвалъ много хубави пожелания. Ето какво казвалъ той, като сурвакалъ:

Сурва година.

Днесъ ви всички поздравлявамъ
И всички щасте пожелavamъ

За новата година,
 Весела година
 Нека Богъ ви здраве дава,
 Нека всичко умножава!
 Сурва година!
 Весела година!
 Некъ се ражда грозде, жито,
 Некъ е всичко здраво, сито!
 Сурва година!
 Весела година!
 Нека всички да добруватъ,
 Нека вредъ се пѣсни чуватъ!
 Сурва година!
 Весела година!

Хубаво ли стихотворение избралъ Борисчо? — Да, той избралъ много хубаво стихотворение. И ние искаме да научиме това стихотворение, та да го казваме, кога сурвакаме таткови за Нова година. Обръщамъ таблата.

Ето, дѣца, стихотворението на Борисча. Слушайте да ви го прочета! — Прочитамъ го 2—3 пѣти, като показвамъ дѣ чета; дѣцата гледатъ и слушатъ.

Да го прочете сега нѣкой отъ васъ! Други! Други!

Да прочете сега нѣкой само първото куплетче!

Какво иска да каже Борисчо съ тѣзи думи. — Съ тѣхъ той поздравилъ родителитѣ си и роднинитѣ си за Нова година. Той пожелалъ съ тѣхъ на всички да бждатъ щастливи прѣзъ новата година — да бждатъ все добрѣ, да имъ се случва прѣзъ нея така, както тѣ желаятъ, да се изпълнятъ прѣзъ нея добритѣ имъ желания. Да бжде весела новата година.

Прочетете второто куплетче. Какво иска да каже съ него Борисчо? — Да имъ дава Богъ здраве прѣзъ новата година, да не се поболѣватъ, а ако се поболѣятъ скоро пакъ да оздравѣятъ. Здравето е най-голѣмото богатство на човѣка. Всичко, което иматъ сега да се умножи, да стане повече: да иматъ повече имоти, повече пари.

Прочетете третото куплетче! Какво иска да каже съ него Борисчо. — Новата година да бжде много плодородна. Да родятъ много лозята. Да има много грозде за ядене, да има за петмезъ, за шира и за вино. Да родятъ много нивята, да си напълнятъ хората хамбаритѣ съ жито. Да има много храна и за хората и за добитѣка. Всички да бждатъ здрави и сити — да нѣма гладни хора и животни.

Прочетете четвъртото куплетче! Какво иска да каже съ него Борисчо? — Да сж добрѣ всички хора, да нѣма прѣзъ новата година много нещастие, бѣди, сиромашия. Да нѣма страдания, жалби, плачове, — вредъ да се чуватъ пѣсни и смѣхове. Да бжде весела и щастлива новата година за всички хора по свѣта!

Прочетете сега цѣлото стихотворение! Пакъ го прочетете! Прѣпишете си го сега въ тетрадитѣ!

Всѣки ще го прочете прѣзъ ваканцията у тѣхъ и ще се научи да го декламира тъй, както го четохме и декламирахме тука. Но когато го декламирайте гледайте да ви не чува никой. За пръвъ пѣтъ ще го издекламирайте хубаво прѣдъ всички у васъ по Нова година. Вижте тогава, колко ще се зарадватъ и ще ви обикнатъ вашитѣ родители, дѣто толкозъ хубаво ще имъ пожелае за новата година!

Училищна хроника.

Бюджета на народната просвѣта въ камарата.

Рѣчитѣ на м-ра на финанситѣ г. Т. Тодоровъ, г. г. В. П. Георгиевъ, С. Чилингировъ, Добриновичъ, Н. Мушановъ, Н. Апостоловъ и на м-ра на нар. просвѣта г. С. Бобчевъ.

Както трѣбваше и да се очаква, бюджетътъ на нар. просвѣта тази година възбуди оживени дебати. Изборитѣ за Нар. Събрание станаха едва прѣди 3 мѣсеца. По врѣме на агитациитѣ мнозина отъ народнитѣ прѣдставители по едни или други съображения трѣбвало е да зематъ позиции по училищнитѣ въпроси; мнозина сж срѣщнали въ прѣдизборната си борба подкрѣпата или опозицията на учителството. Даденитѣ ангажименти, добититѣ впечатления и настроения по този случай сж още толкова прѣсни, че не е чудно да слушаме сега, когато става обсъждането на бюджета на просвѣтата, единъ оживенъ споръ, едно надпрѣвзрване даже, всѣка партия съ компетентнитѣ си и некомпетентни прѣдставители по въпроса, да излиза и заявява онова, което мисли и иска да се върши по просвѣтата. Отъ друга страна бюджетътъ на просвѣтата тази година достигна цифрата 25 мил. л. Голѣмината на тази цифра сама налага на прѣдставителството да се справи съ въпроса, за какво тя служи. Естествено е, че гражданството изобщо и частно учителството могатъ да бждатъ само доволни отъ този живъ интересъ на нар. прѣдставителство къмъ бюджета и политиката на м-то на просвѣтата. Наистина будниятъ гражданинъ не може отъ друга страна да си не зададе тутакси въпроса, защо такъвъ живъ интересъ народното ни прѣдставителство не проявява и къмъ другъ не по-важенъ отдѣлъ отъ бюджета на държавата, оня на военното м-во, защо то тъй се не интересува отъ политиката на това послѣдното. Ето, размѣрътъ на военния бюджетъ е двойно по-голѣмъ отъ просвѣтния, независимо отъ грамадитѣ извънредни кредити, които камарата постоянно отпуска за войската, ето, има толкова много да се желае по „порядкитѣ“ въ войската! Но за това нека отговарятъ самитѣ нар. прѣдставители. Ний, учителитѣ, сме имъ благодарни за вниманието, съ което удостоиха нашия бюджетъ и нашето м-во. Още повече имъ сме благодарни за особенното внимание, което отдѣлиха по този случай на насъ, учи-

телитѣ. Защото, само когато открито се говори по каквото и да било, особено по въпроси, които занимаватъ цѣлото общество, ще може да се дойде до истината, ще може да се обрисува лика на всѣкиго.

Разбира се, че ний не ще можемъ въ тѣснитѣ рамки на тази хроника да засегнемъ всичко, каквото се каза въ камарата по занимающия ни въпросъ; не ще можемъ да дадемъ и пълна прѣцѣнка за стойността на всичко говорено. Нашата цѣль ще бже само въ най-ограниченъ размѣръ да засегнемъ онова, което рисува лика на просвѣтната политика на управляющитѣ ни партии до толкова, до колкото той изпъкна въ рѣчитѣ на тѣхнитѣ оратори въ камарата.

Като се изключатъ до нѣкъждѣ рѣчитѣ на г. г. Мушановъ, Чилингировъ и отчасти онази на г-нѣ Бобчевъ, почти всички оратори сж се ограничили да критикуватъ главно учителството и недостатъцитѣ въ системата на възпитанието, което даватъ нашитѣ училища. Съ това ний не искаме да кажемъ, че е непозволена критиката тъкмо въ тия пунктове, не искаме да кажемъ, че учителството и неговата възпитателна дѣйность сж далечъ отъ критика. Напротивъ, самитѣ учители най-добрь съзнаватъ колко е болна тази страна на нашата просвѣта и тѣхната мисль, до колкото тя е изразена въ педагогичния печатъ и въ постояннитѣ учителски сборки и конференции, именно е насочена най-главно въ тази посока. Жалното е само едно, че никой отъ тѣй строгитѣ оратори въ народното събрание не доказа въ своитѣ рѣчи, че познава тѣзи усилия на учителството. Никой не излезе съ цитати отъ педагогичнитѣ ни списания, отъ професионалнитѣ ни органи, онѣзи, които изразяватъ мнѣнията на голѣмата частъ на учителството, и да каже, ето така пишатъ учителитѣ, това тѣ прѣслѣдватъ въ своитѣ печатни издания, въ своитѣ педагогични конференции и резолюции. Г. Г. народнитѣ прѣдставители, може да се каже, повечето критикуваха наустъ, споредъ махленскитѣ слухове. Пардонъ, г. Апостоловъ се позова и на писменъ документъ. Той цитира члена отъ закона за просвѣтата, дѣто усилията на широкитѣ социалисти се реализирали въ законодателенъ актъ — члена, който опрѣдѣля цѣльта на основното образование и възпитание. Но именно този цитатъ и разсужденията, които направи по този случай г. Апостоловъ, най-силно подкрѣпятъ нашата мисль — че г-да народнитѣ прѣдставители, за които говоримъ въ дадения случай, съвсѣмъ малко, да не кажемъ никакъ, не познаватъ педагогичнитѣ идеи на нашето учителство, насочени да уяснятъ цѣлитѣ и срѣдствата на възпитанието и обучението въ нашитѣ училища.

Ако ний говоримъ, че г. г. депутатитѣ оратори най-вече се спрѣха върху учителя и върху цѣлитѣ на възпитанието и обучението, това го вършимъ съ цѣль да покажемъ какво главно импулсира тѣхния интересъ къмъ бюджета и политиката на нар. просвѣта.

Наистина повечето отъ г-да ораторитѣ, особено г. Апостоловъ, заявяватъ, че политиката на нар. просвѣта е ясно опрѣдѣлена отъ самия основенъ законъ на страната, отъ чл. 78 на конституцията, който иска безплатно и задължително образование за всички дѣца

на българските граждани на възраст отъ 7—14 години, и за това не трѣбвало да се говори повече по това. Г. Апостоловъ добавя още, че всичките правителства сж се стремили и сж допринесли по нѣщо, за да се реализува това постановление на нашата конституция. За това ясно говорелъ факта, дѣто бюджета на просвѣтата отъ 400,000 лв., колкото е билъ въ 1879 г., се е покачилъ сега до 23 милиона, а само при неговото управление той е достигналъ до 18 милиона. Но отъ това повече нищо не казаха, нито г. Апостоловъ, нито другъ нѣкой отъ г. г. ораторитѣ. А мъжнотията тъкмо отъ тука започва. И българското учителство изобщо и частно съюзеното, най-главно на това настоява, че чл. 78 отъ конституцията само чертае просвѣтната политика на всѣко българско правителство. Но до като г. Апостоловъ, както и другитѣ оратори, само казватъ това, българското учителство поддържа, че постановлението на конституцията въ нейния чл. 78 не е реализувано и не само поддържа, но и го доказва и сочи начина и срѣдствата, чрѣзъ които то би се реализувало. Българското учителство сочи на грамадния процентъ дѣла на българските граждани, които не могатъ да добиятъ основно образование; сочи на грамадния брой граждани, расли слѣдъ освобождението, които въ силата на конституцията би трѣбвало да се образоватъ, но сж останали неграмотни. Учителството сочи отъ друга страна на многобройнитѣ срѣдства, които биха дали възможностъ на тѣзи безграмотни, отрасли и подрастващи граждани да се добератъ до останалото недостъпно за тѣхъ образование. И то не само сочи, но и влиза въ открита борба съ всички, които не даватъ възможностъ на постановлението на конституцията да се изпълни въ живота. Тѣзи всички не сж никои други, освѣнъ управляющитѣ ни партии. И дали тѣ за това не се нахвърлятъ тъй стрѣвно върху учителството? Защото, за да се реализира конституцията въ нейния чл. 78 трѣбва отъ основа да се измѣни политиката на управляющитѣ партии, трѣбва да се измѣни изцѣло разпрѣдѣлението на бюджетнитѣ суми. Това обаче не е нито въ характера, нито по силитѣ на тѣзи партии. Тѣ сж въ плѣнъ на монархизма и милитаризма, тѣ сж въ плѣнъ на котерийността си и за това една народополесна политика изобщо и частно въ областта на просвѣтата имъ е чужда, за това имъ сж умразни и учителитѣ, когато разкриватъ на населението това.

Но нека разгледаме накратко рѣчитѣ на г. г. ораторитѣ по отдѣлно.

М-ръ Тодоровъ въ експозето си по финан. положение на страната благоволилъ да отдѣли внимание и на бюджета на просвѣтата. Помнимъ ний г. Тодорова какъ гледа на учителитѣ. По това той се изказа въ ланшната сесия на нар. събрание. Умразата си къмъ учителството той не закѣснѣ да запечата и сега като м-ръ при общитѣ дебати по просвѣтата. Нищо друго не накарало г. Тодорова да се замисли по бюджета на просвѣтата, освѣнъ обстоятелството, че отъ „момента, отъ когато ний имаме поставено въ закона за нар. просвѣта задачата да намаляваме постоянно числото на волнонаемнитѣ учители, за да ги замѣнимъ съ редовни такива и сме прѣдвидели

едно автоматическо, отъ само себе си произтичащо, ненскаше ни-
чие съдѣйствие, освѣнъ течението на врѣмето, повишение на учите-
литѣ — слѣдъ извѣстенъ срокъ да достигатъ по-голъма степенъ и по-
голъма заплата — трѣбвало съгласно постановлението на закона всѣка
година бюджета на просвѣтата да расте съ $1\frac{1}{2}$ — 2 мил. лева. И
се замислюва въху този фактъ г. Тодоровъ не само за това, че бюд-
жетътъ съ това растѣлъ, безъ да се намѣри съотвѣтния източникъ за
покриване на този рѣстъ, но и отъ други по-високи, близки вече
до високата цѣль на училището цѣли. Съ този рѣстъ, казва г. Тодо-
ровъ, се поощрявала лѣнността, мързела между учителството. И ако
не Ви се вѣрва, чуйте буквалнитѣ думи на г. м-ра: „И послѣ на мене
като финансовъ м-ръ, макаръ, че не азъ имамъ рѣшающа дума по
този въпросъ, ми се показва странно, какъ така и мързеливиятъ и тру-
долюбивиятъ и способниятъ и онзи, когото търпятъ по необходи-
мостъ, еднакво да може само съ изминаването на врѣмето да добива
степенъ. Ами човѣка при таквазъ система губи всѣкакво възбужде-
ние да се отличи, за да напрѣдва“. Г-нъ м-ра не се задоволява
само съ замислюването и очудването си. Той иска да помогне на
злото, иска да облекчи бюджета и да поощри „възбуждението“
къмъ работа у учителството. И му намира лѣка въ сжщото, въ ко-
ето лани по това врѣме му бѣ намѣрилъ и г. Ляпчевъ, съ тази раз-
лика може би, че послѣдниятъ бѣше по-откровенъ и не искаше да за-
маскира намѣренията си съ нѣкакви „възбуждающи“ и морализиру-
ющи цѣли, не искаше да се „обмисли положението, както отъ своята
материялна страна, така и отъ своята морална страна“. Г-нъ Ляпчевъ—
чисто и просто заяви, че трѣбва щатъ за учителитѣ и по щатъ тѣ да
се повишавагъ, защото интереситѣ на фиска изисквагъ това. Г-нъ То-
доровъ приема тази рецепта на г. Ляпчева, но я облича не само съ
материялна, т. е. фискална, но и съ морална покривка. Въ този случай
ний мислимъ, че г. Тодоровъ, ако искаше да бжде послѣдователенъ на
своитѣ етични императиви, трѣбаше да се простре и по на широко.
Наистина той казва, че подобенъ щатъ трѣба да се въведе не само по
степенованието на учителитѣ, но и всѣкждѣ, дѣто тѣзи степенования
ставатъ съ заповѣди, съ укази, съ всичко; трѣба да се распростре по
всички министерства. Ний бихме запитали г. Тодорова, ако се при-
ложеше неговата рецепта, да се повишава, само колкото суми има
вписани въ бюджета за текущата година, биха ли се постигнали
онѣзи морални резултати, които той очаква отъ това. Не би ли се
постигнало тъкмо обратното — „нашитѣ“, т. е. тѣзи, които прина-
длежатъ на управляющата партия, да се настанятъ, а другитѣ, горко
имъ, да чакатъ, щомъ не сж „наши“; не би ли се поощрило чрѣзъ
това най-отвратително партизанство и развала на характери? Ако иска
г. Тодоровъ да морализира, той трѣбаше да приеме това, което и
учителството иска — на мързеливия наказание, изгонване отъ учи-
телството, а на трудолюбивия — награда. Колкото се касае до фискал-
нитѣ съображения, ний бихме питали г. Тодорова: кждѣ не се на-
граждава придобита опитностъ, чрѣзъ по-дълга работа и усъвършен-
ствуване. Ако г. Тодоровъ се ржководеше отъ морални съображе-

ния, нека спре повишението на офицерскитѣ заплати и ги изравни съ заплатитѣ на чиновницитѣ по гражданското вѣдомство, нека се отрѣче да повишава съпартизанитѣ си на годината по нѣколко пѣти! Защо завижда на учителитѣ, които чакатъ цѣли петъ години автоматичното мръдване на механизма, което ще имъ донесе нѣкакви 20 лв. мѣсечно върху тѣй мизерната тѣхна заплата, както се изразилъ г. Чилингировъ.

Г-нъ Добриновичъ обвинява учителитѣ, че сж зарѣзали работата си, не посѣщавали конференциитѣ, вечернитѣ и недѣлни курсове; станали мързеливи и безбожници, не помагали на културното ни развитие и прочие. Добръ че г-нъ м-ра на просвѣтата станалъ и успокоилъ г. Добриновича. Той му казалъ, че разпоредилъ да се изкорени мързела, като увеличилъ надзора върху учителитѣ, умножилъ инспекторитѣ, разпоредилъ до настоятелствата да слѣдятъ зорко за работата на учителитѣ и да донасятъ за всичко до м-то. Забравилъ само г. Бобчевъ да каже, че нѣговитѣ разпоредби даватъ вече плодове въ тази посока: нѣкои отъ м-ритѣ вече сж издали строгитѣ си окръжни за слѣдене на учителитѣ, особено за отсъствията имъ отъ село, а много селски народняшки бюра вече сж влѣзли въ ролята на настоятелства и извършватъ волята на господина министра. За утѣха на г. Добриновича, г. Бобчевъ зявилъ, че зель мѣрки и за подновяване на конференциитѣ. За сега още не ни сж извѣстни тѣзи мѣрки, но не сме ний, които ще възстанемъ противъ конференциитѣ, като срѣдство за самоусвършенствуване на учителитѣ. Бихме искали само отъ г. Бобчева, прѣди да даде своитѣ разпоредби по това, да изучи подробно причинитѣ, които наकरаха учителството на врѣмето да бойкотира конференциитѣ и слѣдователно да ги закрие. Не е простено, обаче, на г. м-ра да замъгли обстоятелството, че учителството, като бойкотира конференциитѣ, то си създаде сума други срѣдства по частна инициатива, за да развие своитѣ педагогични похвати, — отвори мѣстни общеобразователни курсове, които м-то особено тази година тѣй злѣ посрѣщна, държи маса реферати изъ своитѣ дружества сѣ по тази материя, поддържа нашата педагогична литература и пр.

Въ унисонъ съ г. Добриновича е говорилъ и г. Н. Апостоловъ. Интересно бѣше наистина да се чуе до колко се е поучилъ г. Апостоловъ въ четиригодишната си опозиция слѣдъ тѣй безславния си дебютъ като м-ръ на просвѣтата. И наистина, имаме случая да го чуемъ. В. „Новъ вѣкъ“ въ броя си отъ 7. X т. г. печата цѣлата му рѣчь. Г. Апостоловъ въ желанието си да обвини г. Мушианова, че билъ въ плѣнъ на широкитѣ социалисти, се впусналъ да критикува цѣлѣта на образованието и обучението, така, както е формулирана въ закона за просвѣтата и знаете ли какво разправялъ, — тази цѣль съотвѣтствувала на нуждитѣ на старитѣ гърци отъ врѣмето на Аристотеля, когато знанието на цѣлото човѣчество можалъ да обхване всѣки човѣкъ, но сега, когато човѣшкото знание се е толкова много усложнило, когато е настѣпилъ „вѣка на специализацията“ (к. на Ап.), когато всѣки отдѣленъ клонъ на науката не

е достъпен за един ум и специализацията е наложителна, формулата изразена въ чл. 30 е парадоксална, „смѣшна“. Макаръ и „смѣшна“, обаче тази формула си имала „своята история“. И разкрива тази история г. Апостоловъ: „Касаело се да се намѣри способъ, за да се замѣни стария текстъ на закона (разбирай апостоловския, който никога не се приложи), дѣто въ цѣлитъ на основното училище влизаше и *религиозно-нравственото възпитание* (к. на Ап.). Тази цѣль не хармонира съ възгледитъ на съюзеното учителство, което е на мнѣние, че възпитанието не може да влиза въ грижитъ на училището, а въ ония на родителитъ“. Но, продължава г. Апостоловъ, нравствено-религиозната цѣль на възпитанието е толкова належаща, че даже и г. Мушановъ не се съгласилъ докрай съ своитъ чиновници, защото поставилъ *вътрешнието* (к. на Ап.) да стои на първо мѣсто въ програмитъ, както на първоначалнитъ училища, тъй и на прогимназитъ. Г. Апостоловъ, слѣдъ като опрѣдѣлилъ каква трѣбва да бѣде цѣльта на възпитанието отишелъ по-нататкъ. Той констатиралъ, колко гибелно тази демократическо-социалистическа цѣль се отразила върху нашитъ училища. Размножили се безбожницитъ учители, въ закона се прокаралъ *синдикализма* (к. на Ап.) на социалиститъ, пропастьта между населението и учителя страшно се разтворила и пр. Слѣдъ това г. Апостоловъ прѣпоръчалъ и цѣра за изкореняване на злото. 1-во г. Пѣевъ и правителството да бждатъ послѣдователни и щомъ се увѣрятъ, че социализма произхожда отъ бюджета, да зачеркнатъ § въ послѣдния, който поддържа този социализмъ, не разбира се, добавилъ г. Апостоловъ, съ крути мѣрки, но да му намѣрятъ цѣра народницитъ — напр., ще кажемъ ний, съ „меката строгостъ“ на г. Бобчева; 2-ро да се вържатъ учителитъ въ село, за да обикнатъ срѣдата, въ която живѣятъ. За това лѣка билъ извѣстенъ, г. Апостоловъ го посочилъ въ своя законъ: да се отворятъ институти при педагогичнитъ училища, въ които да постѣпятъ селянчета, които, като си отидатъ въ село, нѣма да ламтятъ за чуждия на тѣхъ градски животъ.

Най-накрай г. Апостоловъ се нахвърлилъ и върху прогимназияното и гимназиялно образование. Партията на г. Апостола била за главнитъ училища по селата, въ които се давало и познание по земледѣлие, овощарство, скотовѣдство и пр. Ако нѣкои селяни искали да дадатъ дѣцата си въ гимназии, трѣбвало да ги пратятъ въ градоветъ. А гимназиялното образование! То подготвя не хора за живота, а кандидати за писари. Би могло да се поправи то, ако при гимназитъ се отворятъ държавни интернати, особено при дѣвическитъ. Инкъ полицията постоянно ще лови ученицитъ по кафенетата, кръчмитъ и заведенията, дѣто съблазнѣта и разврата покварятъ младежъта.

Г. Апостоловъ счита, че цѣльта на образованието, както е формулирана въ закона за нар. просвѣта ни прѣнасяла въ врѣмето на Аристотеля. Ний не искаме да споримъ по този пунктъ съ него. Ще кажемъ само, че така формулиратъ цѣльта на възпитанието и най-свѣтлитъ умове на модерната педагогична мисль. Но даже ако

допустнемъ, че тая цѣль отговаря на аристотелевата епоха, тя пакъ е за прѣдпочитане отъ формулировката на цѣльта на възпитанието въ неговия законъ за просвѣтата, която съотвѣтсвува на епохата на срѣдновековния мракъ, епоха която безспорно стои въ културно отношение много по-долу отъ аристотелевата. Невѣжеството, за да не кажемъ умишленото извѣртване, още по-ясно прозиратъ въ обяснението, което г. Апост. дава за произхода на тази цѣль. Социалистичнѣ, т. е. чиновничѣ въ м-твото били противъ възпитанието на ученичѣ въ училището и за това искали тази цѣль.

Каква цѣль сж прѣслѣдвали демократичнѣ и чиновничѣ въ м-то това ний не знаемъ. Г-нъ Мушановъ е говорилъ въ камарата и той си далъ обясненията. Но г. Апостоловъ много добръ знае, че учителитъ отъ българския учителски съюзъ, защото той тѣхъ визира, сж именно хората, които говорятъ и дѣйствуватъ най-силно за истинското възпитание на дѣтето, не само отъ родителитъ му, не само отъ учителитъ му, но и отъ обществото и то главно отъ онѣзи, които сж поставени като ръководители на послѣдното. И не ще изгубимъ ние, ако чрѣзъ възпитанието се насаждатъ у ученичѣ здрави морални принципи. Мислимъ, че въ дадения случай най-голъма загуба ще има г. Апостоловъ съ другаритъ си и то по понятни причини. Методиката на съврѣменото стично обучение иска отъ прѣподавателя да си служи прѣдъ ученичѣ съ живи примѣри зети отъ живота. Би ли се съгласилъ г. Апостоловъ да обяснимъ съ живи примѣри отъ българската дѣйствителност кои постѣпки на напѣнитъ ръководни хора служатъ за примѣръ на гражданска добродѣтель и кои за противното? Какво ще кажете тогава г. Апостоловъ; не бихте ли извикали: поврага моралното и религиозно възпитание?

Когато заговорилъ за интернатитъ, г. Апостоловъ налучилъ най-слабото мѣсто на г. Бобчева. Послѣдниятъ заявилъ, че той не е противъ тѣхъ. И не ни очудва това заявление. Г-нъ Бобчевъ изобщо се показва голѣмъ любителъ на дресировката и на учителитъ и на ученичѣ. Ето той обясни, че чрѣзъ строгъ контролъ ще вкара и най-разпуснатитъ учители въ правия пѣтъ; по-рано издаде бѣлѣжитото окръжно за дресировка на учителитъ по прѣподаване на учебната материя. Сега утѣшава г. Апостола, че е напълно съгласенъ съ него по въпроса за интернатитъ, само че не може да ги отвори на държавна смѣтка, но за туй щедро ще поощри частната инициатива, разбира се не онази, която изхожда отъ бълг. учителски съюзъ. Но г. Бобчевъ отишелъ и по-нататѣкъ. Заявилъ, че за дресировката на ученичѣ разпоредилъ вече да се въведе и задължителна униформа. Даже г. Бобчевъ, за да не срѣщне съпротива въ тази си тѣй високо възпитателна мѣрка, счелъ за нужно да наруши декларацията си, че за всѣка по-важна реформа ще сондира Висшия учебенъ съвѣтъ и безъ мнѣнието на послѣдния, вече изпрати по училищата юрнеци за униформата, придружени съ съотвѣтнитъ наставления къмъ учителитъ за нейното приложение, духътъ на които е: дѣйствайте съ мекка стро-

гостъ. Нека ни извини г. Бобчевъ, дѣто не говоримъ тъй сериозно по тия тъй важни реформи, които той прави. Защото, дѣйствително, човѣкъ не знае какъ да погледне на разпоредбитѣ на г. Бобчева; тѣ будятъ дълбока скръбъ у всѣкого, който наблюдава колко назадъ се връщаме ние съ тѣхъ. И човѣкъ или трѣбва да излива по най-остъръ начинъ възмущението си, или да отмине съ усмивка всичко, като каже и това ще мине.

Но ние сме длъжни да заявимъ г-ну Бобчеву, че неговата система на опекунство и дресировка е отдавна осждена отъ педагогическата наука. Като говоримъ това, ние не искаме да се изявимъ поддръжници на пълната безконтролностъ въ дѣйствиата на учителитѣ и ученицитѣ. Най-сетнѣ, нека централната властъ упражнява какъвто иска контролъ върху дѣлата на учителството. Но не може единъ съврѣмененъ м-ръ на нар. просвѣта, да тика дѣлото на възпитанието на нашата младежъ съ вѣкове назадъ.

Съ системата на г. Бобчевъ се развива именно оня мързелъ въ нашето учителство, отъ който тъй много се страхува г-нъ Тодоровъ. Нека отиде г. Бобчевъ между учителството и види кои се възхищаватъ най-много отъ неговитѣ нововъведения. Това сж именно най-лѣнливитѣ учители, които за възпитанието на дѣцата не даватъ двѣ пари и които се възхищаватъ, когато откриятъ у дѣтето нѣкой порокъ, защото той имъ дава възможность да го накажатъ. Може би униформата улеснява лебнението и дресирането на ученицитѣ, но тя не поощрява тѣхното възпитание. И вмѣсто да намѣри начини, за да всади въ учителството модернитѣ методи на възпитанието и обучението, г. Бобчевъ ни връща къмъ казашката система, къмъ езуитскитѣ маниери, тъй силно осждени отъ съврѣмената педагогична мисль.

Нѣкои отъ г. г. народнитѣ прѣдставители се спрѣли върху извѣстни, положителни реформи въ просвѣтата. Такива сж г. г. В. П. Георгиевъ, С. Чилингиrowъ и Н. Мушановъ. Длъжимъ прѣдварително една забѣлжка по рѣчта на г. В. П. Георгиевъ. Отъ неговни нѣкои мисли много е възхитенъ г. Апостоловъ. Това сж мислитѣ му по вселендурванието на учителитѣ. Нека ни извини читателя, че употрѣбихме въ случая такава дебела дума. Но само тъй може да се опрѣдѣли онази мисль на г. Георгиева, която тъй трогнала г-нъ Апостола. Само че, до като г. Апостоловъ иска да види въ училищата изъ селата за учители чисто селяни, заловени отъ селскитѣ горни курсове, докарани въ интерната при педагогичното училище, въ който подъ надзора на директора и учителя надзирателъ, селянчето ще се огради отъ заразителната градска атмосфера и ще се постави въ друга, „особено благоприятна за подготовката на бжджия учителъ, такъвъ, какъвто е нуженъ на държавата“. Г-нъ Георгиевъ не е толкова краенъ. Той не обръща вниманиена срѣдата, отъ която изхождатъ учителитѣ. На него е чужда и държавническата мисль на г. Апостола. Но той, като констатира извѣстна отчужденость на учителството отъ селската срѣда, иска да намѣри срѣдства, за привързването на учителя къмъ селото. И като такова той прѣпоръчва

да се даде на учителя земя за обработване, която ще го привърже и към селото. Само по себе си, не е лошо желанието на г. Георгиева до толкова до колкото съ него той цъли да привлече учителитъ на работа въ село. Но въпроса е, правъ ли е той, когато твърди, че у-льтъ бѣга отъ работа между селенитъ? Тъкмо за това нали той е гоненъ отъ управници, тъкмо за това нали бѣха онѣзи прѣдизборни окржж. на г. г. Боб. и Абр.? Ако г. Георгиевъ е искренъ подръжникъ на една народопросвѣтна дѣйностъ на учителя, тъкмо полската работа, която той иска отъ послѣдния, ще уврѣди най-вече на тази дѣятелностъ. Не е зло и това, че учителътъ ходи въ града. Именно това му подпомага да слѣди пулса на живота, да е въ общение съ културната срѣда, която издига новитѣ насоки въ живота и да носи тѣзи послѣднитѣ всрѣдъ селската маса. Нека г. Георгиевъ не разсждава съ ума на г. г. стамболовиститѣ. Тѣзи ги е най-страхъ именно отъ разпространение на новото въ широкитѣ народни глѣбини и за това искатъ, ако може учителя и селянина да се оградятъ съ китайски стѣни отъ тази новостъ.

И г. Георгиевъ и г. Чилингировъ искатъ въ всѣко село да се отвори училище, да се даде елементарно образование на всички дѣца. Г-нъ Чилингировъ—намира още, че учителскитѣ заплати сж много низки и за това емигриратъ учителитѣ отъ учителството, за това оная мизерия, която създава най-голѣма смъртностъ отъ охтика у учителитѣ. Той е на мнѣние, да се зематъ мѣрки и за разширение на допълнителното образование между селянитѣ. Високо протестира отъ друга страна противъ клѣветитѣ, които се сипятъ върху учителството. Въ това го подкрѣпя и г. Георгиевъ, като твърди, че покарата е много широка; въ България сжществувалъ споредъ него мораленъ кризисъ, който обхващалъ не само извѣстни слоеве. Противъ клѣветитѣ срѣщу учителството говори и г. Мушановъ. Той възстава противъ постоянното говорене срѣщу учителството и иска отъ народното прѣдставителство по-голѣма заинтересованостъ по бюджета на просвѣтата. Слѣдъ това г. Мушановъ въ двѣ рѣчи е защитилъ училищната политика на демократич. правителство и своя законъ за нар. просвѣта. Той прѣдлага да се зематъ мѣрки най-главно, за да се приложи задължителността на първоначалното образование, като се създадатъ безплатни трапезарии, като се даватъ учебници безплатно, като се събиратъ систематично глоби отъ родителитѣ, които не пращатъ дѣцата си въ училище и пр. Г-нъ Мушановъ е забравилъ да спомене тука, че той не е направилъ като м-ръ нищо, освѣнъ събирането на глоби, за приложението на задължителността на образованието. Не само, че демокр. правителство не отвори безплатни трапезарии, но и до колкото знаемъ едва ли е подкрѣпило съ държавна помощ отворенитѣ по частна инициатива. А безплатни учебници то не само не даде, но като отне най-важнитѣ приходи на общинитѣ, спъна твърдѣ много дѣйността на послѣднитѣ въ тази посока. При все това не е правъ г. Бобчевъ, като твърди, че демократическия законъ само кодифициралъ дотогавашнитѣ законоположения по просвѣтата. Този законъ, като уни-

тожи апостоловия, спаси просвѣтата отъ разстройство и ѝ даде дѣйствително демократична насока. За отдѣлнитѣ недостатъци не говоримъ.

Г-нъ Мушановъ е осждилъ г. Бобчева, че отворилъ VI-то класни училища изъ градоветѣ. Г-нъ Бобчевъ е заявилъ, че той ще отваря и за напрѣдъ такива, защото нуждитѣ на гражданитѣ изисквали това и той не могълъ да имъ се противопостави. Споредъ насъ въ този пунктъ е една отъ най-слабитѣ страни на демократичния законъ. Въ по-становленията си по прогимназиялното образование, закона за нар. просвѣта приравни образователнитѣ нужди на селото и града. Като се поощри отварянето на прогимназии въ селата, закриха се гимназиялнитѣ класове при класнитѣ училища въ градоветѣ и съ това се направи една голѣма грѣшка. И когато г. Бобчевъ заявява, че той ще създаде VI класенъ типъ класни училища за градоветѣ, въ които нѣма пълни гимназии, прѣмахва една неправда сторена чрѣзъ демократическия законъ на нашитѣ градове. Този VI кл. типъ е и най-подходящия за непълнитѣ срѣдни училища въ градоветѣ, защото споредъ закона послѣднитѣ два класа, VII и VIII, сж специални — педагогични, гимназиялни и пр., тѣй че учащиятъ се, слѣдъ като свърши VI кл., който му дава солидна обща подготовка, ще може да си избере по-нататѣкъ и по-специалното завършено срѣдно образование. Този типъ напомня холандския, въведенъ напослѣдѣкъ въ Франция и горѣщо защищаванъ отъ видни руски педагози и за Русия; той дава добри резултати и ний най-силно го поддържаме.

При спора по класнитѣ училища е изпъкналъ и въпроса за прогимназиитѣ. Г-нъ Чилингировъ, както и органа на неговата партия в. България се изказватъ противъ сегашното имъ размножение. Г-нъ Апостоловъ се изказва съвършено противъ тѣхъ. Г-нъ Бобчевъ не е зель ясна позиция по този въпросъ, но отъ онова, което говори, отъ проектиранитѣ измѣнения въ закона за просвѣтата изглежда, че не е противъ тѣхъ. Даже, когато му се говори за професионално образование, за закриване на прогимназии и класове, той отговорилъ много сполучливо, че училища се отварятъ съобразно нуждитѣ на гражданитѣ. Мене ми искатъ прогимназии и гимназиялни класове. Азъ такива ще отварямъ. Отъ никждѣ не искатъ професионални училища, освѣнъ търговски, за това и той, г. Бобчевъ, разпоредилъ да се отворятъ закрититѣ търговски гимназиялни класове.

Г. Бобчевъ е направилъ и друго важно изявление. Той съобщилъ, че проектира да сключи 25 милионенъ заемъ за построяване на училищни помѣщения. Изглежда, че г. Бобчевъ сериозно се е загрижилъ за това и ний съ нетърпение чакаме да пристѣпимъ вече къмъ работа и то искренна — да сключи достъпненъ за общинитѣ заемъ и да земи мѣрки послѣднитѣ да го използватъ.

Като свършваме бѣлѣжкитѣ си по дебатитѣ по бюджета, не можемъ да не констатираме, че нито единъ отъ виднитѣ депутати на прогресивната и либералната партии не се изказаха по него. Напр., тука му бѣше мѣстото г. Людскановъ да поиска кредитъ за

отваряне поне на едно отъ ония училища съ приложение трудовия принципъ за възпитание и обучение, за които той държеше макаръ и чръзъ неопрѣдѣлени, но разпалени рѣчи въ събора на прогресивно-либералната партия. Или и за него важи правилото, че по-лесно се приказва въ опозиция, но на власт не всичко се върши. И. П.

Книжнина.

Себастианъ Форъ. «La guche» — «Кошерътъ».
Дѣло за солидарностъ и възпитание. Мисли на възпитателя. Разградъ, 1911 г. Стр. 88. Цѣна 70 ст.

За педагогическитѣ възгледи на С. Форъ и за това що видѣхме въ неговото училище, писахме въ „Ново Училище“, год. I, кн. 1 и 2. Това четцитѣ на „Ново Училище“ знаятъ. Но тамъ ние само зачекнахме неговитѣ възгледи. Въ излѣзлата на български книжка, Форъ излага напълно своитѣ възгледи върху възпитанието, подбудителнитѣ причини да основе „Кошера“ и мжчотнитѣ, които сръщамъ при обзавеждането му.

Форъ е краенъ идеалистъ. Той е убѣденъ, че „който има дѣтето, има цѣлото човѣчество“. „Да се докаже на дѣло, че човѣкъ е само отражение, изображение и плодъ на сръдната, въ която се развива, че каквато е сръдната, такава ще е личността, и че при едно ново възпитание, при други прѣдмети, при дѣятелни, независими, достойни и солидарни условия на живота ще имаме и дѣятелна, независима, достойна и солидарна личностъ, съ една дума, обратна на оная, чието печално изображение имаме днесъ прѣдъ очи“; „да се приготвятъ дѣца, които още отъ първитѣ тѣхни крачки въ живота да привикнатъ на трудъ, независимостъ, достоинство и солидарност“; да се пуснатъ въ живота дѣйци; за да даде примѣръ той основа „Кошера“.

Въ първата часть на книгата Форъ излага мжчотнитѣ, които е сръщаль при отварянето и издържането на „Кошера“. Почнатъ безъ сръдства, „Кошерътъ“ ималъ въ края на 1909 година единъ имотъ отъ 50,350 лева.

Въ втората часть — *Мисли на възпитателя*, той излага своитѣ педагогически възгледи, съобщава ни какъ ги прилага, като критична сжщеврѣменно другитѣ, съ които не е съгласенъ.

Споредъ него „ролята на възпитанието е да парализира, задуши и убие всички възможни лоши прѣдразположения и печални направления у дѣтето, и сжщеврѣменно да затвърди, развие и усили до най-висша степенъ благоприятнитѣ прѣдразположения, полезни способности, великодушни побуждения и благородни възторзи“.

„Задачата на възпитателя е да насочва прѣмо и успоредно тази двустранна работа: да задушава пагубнитѣ инстинкти и да подкрѣпва полезнитѣ зародници“.

„И въ таквъ случай той е длъженъ да не изпуска изъ прѣдъ

очи ни за минута, че той е потрѣбния на дѣтето, а не то нѣму, че той е за дѣтето, а не то за него, че той не трѣбва да скъпи ни врѣме, ни трудъ, че той по-малко трѣбва да се грижи за своитѣ лични удобства, за своето спокойствие и доволство, за своитѣ лични интереси, отколкото за дѣтето; колкото слабо, колкото и беззащитно и да бѣде дѣтето, то трѣбва да бѣде въ очитѣ на възпитателя си единъ израстващ човѣкъ, сформираваща се личностъ, съ която той се натоварва“.

„Тѣлото, сърцето и духътъ на дѣтето трѣбва да бѣдатъ за възпитателя като градина, дѣто безъ да се нѣкога обезсърчи, колкото и да е тежка работата, той е длъженъ да разчиства, да плѣви, да копае, сѣе, да разрѣжда, присажда, подкастри, да поддържа, да се грижи, полива, събира, щото въ тази градина, съ отговорността за която той се е натоварилъ, да цѣвнатъ благоухающи цвѣтя и да узрѣятъ вкусни плодове“.

Той обхваща възпитанието въ тритѣ му области: физическа, умствена и морална.

Като говори за физическото възпитание, той се изразява, че „истинската хубостъ у дѣтето“ се състои: въ „откритата, изразителната, жива физиономия, която отразява, безъ принуждение, доброволно много и разнообразни чувства, въ яснитѣ очи, въ чистия и откритъ погледъ, който не таи никаква задна мисль и свидѣтельствува искреностъ и довѣрие, въ силното пѣргаво тѣло, въ живитѣ и хармонични движения, които издаватъ силата, гъвкавостта и рѣшителността“.

Тази хубостъ „нашитѣ дѣца я иматъ“.

„Чрѣзъ животъ на открито, чрѣзъ единъ правиленъ режимъ — *хигиена, чистота, разходки, надпрѣварвания и движения* — ний *образуваме здрави, силни и красиви същества*“.

На дѣтето не трѣбва да се даватъ знания, които отпослѣ нѣма да му трѣбватъ. Най-главното е не да се даватъ на дѣтето много знания, а „да се научи дѣтето да учи“.

Цѣльта на възпитанието е да се възбудятъ у дѣтето любознателноститѣ, които се потайватъ; да се развиватъ умственитѣ способности, които се прѣдполагатъ у него; да се турне въ движение всичката му умствена енергия, да се тури въ редъ неговото въображение, да се закрѣпи разсѣдѣка му, да се усили памяттята му, да се направи по-бърза и по-обширна способността му за разбиране за да може да се разцѣвява все повече и повече, при помощта на методичното и разумно упражнение, неговата личностъ.

Той е противъ „папагализма“, догматичното прѣподаване.

„Дѣтето трѣбва да бѣде само на себе си“. Той е силно противенъ, щото възпитателътъ да посвѣтлява дѣтето въ своитѣ убѣждения. „Малкото не трѣбва да бѣде блѣдно отражение на голѣмия; ролята на бащата не е да прѣживѣе, да се прѣроди, такъвъ какъвто е, въ своето потомство; възпитателътъ не трѣбва да се сили да се продължи въ възпитаника, да турне своя разсѣдѣкъ на мѣсто на неговия“.

Той е противъ класирането на ученицитѣ.

„Класирането не е подбудителъ. Като не изисква достатъчно отъ силния ученикъ, то ослабя неговото движение, на мѣсто да го възбужда; като изисква много отъ слабия у-къ, то го обезкуражава“.

„Възпитателътъ трѣбва да сравнява дѣтето днесъ съ това което то е било вчера, както ще сравнява утрѣшното съ това което е било днесъ“.

„*Чрѣзъ рационално възпитание, чрѣзъ привлѣкателно изучаване, чрѣзъ наблюдение, обсъждане и критически духъ, ние образуваме обработени умове.*

„Строгостта, споредъ него, прави дѣцата скритни, страхливи. Тя е смъртоносна за искреността, за довѣрчивостта, за истинския куражъ. Тя издига между възпитателя и ученика опасни прѣгради на взаимно недовѣрие; тя сгорчава сърцето на малкитѣ и ги държи отдалечени отъ сърцето на голѣмитѣ; тя създава между възпитателя и дѣтето отношения на господарь къмъ робъ, а не на приятель къмъ приятель“.

Нищо да не се прѣувеличава. Дѣтето трѣбва да се възпитава, а не дресира. Той е противъ даването уроци по морала.

„Моралътъ — това е живота. Хиляди малки нѣща образуватъ основата на дѣтската нравственостъ. Възпитателътъ, за да морализира, трѣбва да бѣде само една свѣщъ, която да хвърля по пѣтя му необходимата свѣтлина“. „Нека той открие всички източници на своето сърце и опитъ, за да развие у дѣтето стрѣмежъ къмъ справедливостъ, потикъ за достоинство, устрѣмъ къмъ искреностъ и чистосърдечностъ, подбуждаване къмъ доброто, чувствата на нѣжностъ“.

„Примѣрътъ е всесилень“.

„*Чрѣзъ примѣра, чрѣзъ благостта, убѣждението, нѣжността, ние образуваме правдиви съзнати, силни воли и любящи сърца*“.

Форъ вѣрва, че неговия примѣръ ще бѣде послѣдванъ. Той мечтае да се основатъ „*кошерни*“ въ всѣки окръгъ: единъ, два . . . много. По такъвъ начинъ ще се възпитатъ хиляди пчели, ще се създаде ново човѣчество.

Държавата и общината не трѣбва да се мѣсятъ въ създаването на *кошеритѣ*, нито пъкъ да ги подпомагатъ. Тѣхъ ще ги създаде частната инициатива, приятелитѣ имъ ще ги подпомагатъ. Той апелира къмъ работнишкитѣ синдикати и кооперации.

Надарень съ силенъ умъ, притежающъ неизчерпаема енергия, Форъ създаде училище, за да реализира своитѣ убѣждения.

Съ политическитѣ възгледи на Фора не се съгласяваме, нито пъкъ мислимъ, че посочения отъ него пѣтъ е единствения правъ пѣтъ, който води къмъ новото общество. Не тѣй стои работата съ неговитѣ мисли върху възпитанието. Тѣ и силния му замахъ да ги приложи на практика го поставятъ на видно мѣсто между педагогизитѣ.

Нашиятъ учителъ може да почерпи много отъ неговитѣ педагогически мисли, отъ неговата практика.

Книжката заслужава да бѣде прочетена.

Г П

Съдържание на втора година.

I. Обществено-педагогически статии.

1. Ц. Калянджиевъ. Л. Н. Толстой като педагог	1, 149, 354, 407 и 471	стр.
2. Ив. Стояновъ. Индивидуално или социално възпитание		10
3. Л. Съдовъ. Психология и педагогия на юността 18, 72 и		209
4. Хр. Ст. Педагогическо междуцарствие		65
5. Г. Негенцовъ. Пробуждането на пролътта		80
6. Н. Ив. Ванковъ. Какъ е разрѣшенъ въпроса за религиозното обучение въ Франция		94 и 161
7. К. Вентцелъ. Култура и възпитание		158
8. D-r E. Schultze. Грижи за талантливитъ въ Англия		164
9. * — Възпитанието въ Норвегия		167
10. Хр. Стояновъ. Педагогическо декадентство		193
11. Ем. Анастасовъ. Психологически клиники въ Америка		201
12. Ат. Чесмеджиевъ. Ненормалнитъ дѣца въ Швеция, Норвегия и Дания		228
13. Кр. Цѣновъ. Съврѣменото учение за сжшността и произхода на характера		230 и 460
14. Х. С. Негенцовъ. Кинестическитъ усѣщания		257
15. И-нъ. Еленъ Кей за бждѣщото училище		270
16. Д. Ѓорчевъ. Дѣтскитъ смѣхъ		286
17. Г. Голъмановъ. Учебната и администр. училищна работа		292
18. А. Улянова. Самоубийствата на дѣцата		295
19. Ц. Калянджиевъ. По въпроса за смѣсеното обучение		220
20. Г. Дочевъ. Педагогически романтизмъ и трудово у-ще 385 и		449
21. И. Н. Нравственото чувство у дѣтето		397
22. Проф. Гр. Станлей Холъ. Умственото задържане на младежта		409
23. Ан. Христовъ. Съврѣменото у-ще и новото възпитание		511
24. Louis J. Mercier. Францисъ Вайландъ Паркеръ и неговото училище		520
25. Д-ръ Т. Йонковъ. Нитче като педагогъ		577
26. Currente Salamo. Методи за експер. изслѣждане на личността		583

II. Статии по възпитание и обучение.

1. К. П. Домусчиевъ. Съчиненията въ основното училище		26
2. E. Bœckemuhl. Самодѣйность въ обучението по естествознание		35
3. Д-ръ П. Цоневъ. Експериментално изслѣждане на обучението по съчинение въ основното училище	90 и 143	
4. Д. Митковъ. Що трѣбва да се изучава отъ метрическата система въ основното училище		98
5. Mary E. Laing. Методи съ думи		129
6. Currente Salamo. Изслѣдания върху интереса на учащитъ се отъ нѣкои основни училища, дѣвическата прогимназия и гимназия на гр.		134

7. <i>Кр. Цѣновъ.</i> Върху поправките на писмен. упражнения	стр. 172
8. <i>Максимъ Горки.</i> Възпитанието на дѣтето	223
9. <i>К. Демчевъ.</i> Пѣнието въ основното училище	225
10. <i>А. Пабстъ.</i> Практическо възпитание	280 и 333
11. <i>Ив. Стояновъ.</i> Великите педагози за новото възпитание	339
„ „ Михаилъ Монтенъ за новото възпитание	340
12. <i>Д. Гьорчевъ.</i> Прѣдварителни упражнения по история	360
13. <i>Д. Ив. Куромджиевъ.</i> Обучение по смѣтане	364
14. <i>К. П. Домусчиевъ.</i> Върху обуч. по четене въ II отдѣление	412
15. <i>Е. А. Kirkpatrick.</i> Генетическата психология и знанието ѝ за възпитанието	478
16. <i>Ат. Чешмеджиевъ.</i> Дѣтски градини	483
17. <i>Ив. Великовъ.</i> Първоначалното учение въ севлиевската околия прѣзъ 1908—1909 и 1909—1910 уч. години	487
18. <i>Хр. Негенцовъ.</i> Една практика	496
19. <i>Д-ръ П. Цоневъ.</i> Обучение по рисуване въ свързка съ моделирането въ основното училище	534
20. <i>Д. Митковъ.</i> Нужда отъ реалностъ и практ. при смѣтането	545
21. <i>Ат. Чешмеджиевъ.</i> Развиване творчеството у дѣцата	581
22. <i>И. Н. Илюстрациите на дѣтските книги</i>	592
23. <i>К. Стоенчевъ.</i> Рисуването въ основното училище	594
24. <i>Н. Ив. Ванковъ.</i> Методика на морал. обуч. въ първон у-ще	604

III. Училищна практика.

1. <i>П. П.</i> Бесѣдки по отечествознание:	40
2. „ „ Произходътъ на старото бѣлг. писмо и разпространението на писмеността между старитѣ бѣлгари	43
3. „ „ Какво сж чели старитѣ бѣлгари	102
4. <i>Г. Дочевъ.</i> Една лекция по рисуване за IV отдѣление	48
5. <i>Ц. К.</i> Изъ америкниската училищна практика:	
а) Приказка за градинскитѣ чадърчета	108
б) Баба Меца и нейното мечение	110
6. <i>Ив. Тодоровъ.</i> Бесѣдки по естествознание:	
а) Майски бръмбаръ	178
б) Орелътъ на ловъ	179
7) <i>Г. Дочевъ.</i> Какъ посрѣщнахме баба Марта	190
8) <i>П.</i> Изъ педагогическата практика въ чужбина:	
Първи уроци по география	285
9. <i>Ж. Чанковъ.</i> Материали по отечествена география	236
а) София	238 и 476
б) Витоша	426
10. <i>Ц. К.</i> Ръчна работа	242
11. <i>Георги Градинаровъ.</i> Частъ по рисуване	244
12. <i>Г. Рѣнг.</i> Идея и ръчна работа	303
13. <i>Г. Дочевъ.</i> Пролѣтъ въ нашата цвѣтна градина	307
14. „ „ Два урока по естествознание	370
15. „ „ Бързи занятия на нашитѣ новобранци	419
16. <i>Ат. Чешмеджиевъ.</i> Издѣлния отъ необработени клончета като ръчна работа за дѣца	423

III.

	стр.
17. <i>Г. Дочевъ.</i> Жива граматика (изъ практиката ми въ III отд.)	499
18. <i>К. Денчевъ.</i> Що разказва една риба	504
19. <i>К. Цѣновъ.</i> Наредба по жизнени картини	552
20. <i>К. Elssner.</i> Рисуването е срѣдство за изразяване как- то писмото и говора	559
21. <i>Г. Дочевъ.</i> Какъ се готвятъ да зимуватъ раст. и живот.	614
22. „ „ Въ послѣдния частъ прѣди колед. ваканция	622

IV. Външна хроника, реферати и съобщения.

1. * Правата на дѣтето въ новото швейцарско законодателство	63
2. <i>Проф. Л. Прастигъ.</i> Училища на открито	111
3. <i>И. Н. IV</i> конгресъ по експериментална псих. въ Инсбрукъ	115
4. <i>Ив. С-въ.</i> Трети международен конгресъ по учил. хигиена	245
5. <i>Ат. Чешмеджиевъ.</i> III конгресъ на френското дружество „Изкуството въ училището“	250
6. <i>М. Д. Николовъ.</i> Впечатления изъ Германия и Австрия (учителска екскурзия)	343
7. * Материялното положение на учителитѣ въ разнитѣ евро- пейски страни	382
8. * Първоначалното образование въ Ромжния	506
9. * Тѣлеснитѣ наказания въ училищата на разнитѣ държави	510
10. <i>Г. Дочевъ.</i> Проблемитѣ на елементарното обучение прѣдъ германския учителски съюзъ	566
11. <i>И. Х. П.</i> Религиозно-етичното възпитание въ съврѣменитѣ културни държави	573

V. Педагогична и училищна хроника.

1. <i>Х. С. И.</i> Нашата педагогична мисль прѣзъ изтеклата год.	53
2. <i>Г. Пенчевъ.</i> По въпроса за измѣн. Закона за народ. просвѣта	56
3. <i>Г. Пенчевъ.</i> Изъ народното събрание	119
4. <i>Илдо.</i> Дайте — ще дадемъ	189
5. <i>С.</i> Едно окръжно, което носи бури	192
6. <i>Ив. Стояновъ.</i> Какъ да бжде уредено допълнителното народно образование у насъ.	312
7. <i>И. П.</i> По конгреситѣ на учителскитѣ съюзи	430
8. <i>И. П.</i> По училищната политика на министъръ Бобчевъ	440
9. <i>А. С. И.</i> Педагогическа хроника	444
10. <i>И. П.</i> Рѣшенията на учебния съвѣтъ. Хулитѣ въ камарата срѣщу учителството. Рѣчитѣ на г. г. Иванъ Пѣвъ и министъръ Бобчевъ.	561
11. <i>И. П.</i> Бюджета на народната просвѣта въ камарата	625

VI. Книжнина.

1. <i>Илдо.</i> „Въ зората на освобождението“	122
2. <i>П. Сябевъ.</i> Писмени упражнения по бългаски езикъ за I и II кл. на прогимназитѣ отъ К. Караголевъ	254
3. <i>Г. Пешевъ.</i> Смѣтане въ „художнишка форма“	317
4. <i>Г. Пенчевъ.</i> Себастианъ Форъ. „La ruche“ — „Кошерътъ“	635

ОТКРИВА СЕ ПОДПИСКА

ЗА

ТРЕТА ГОДИНА

НА

Ново Училище

(1912 година)

УРЕЖДА РЕДАКЦИОНЕНЪ КОМИТЕТЪ.

Въ списването му прѣзъ третата година ще участвувать:

Алексиевъ Д-ръ Н., Анастасовъ Ем., Българановъ П., Ванковъ Н. Ив.,
Великовъ Ив., Ганевъ Хр., Гевгаловъ Ст., Георговъ Д-ръ Ив.,
Герасковъ М., Голѣмановъ Г., Георчевъ Д., Дечевъ Ст.,
Димитровъ Д-ръ Д., Добревъ Илия, Домусчиевъ К. П., Дочевъ Г.,
Каблешковъ Ст., Казасовъ Д., Калянджиевъ Ц., Катранова М.,
Кацаровъ Д., Коюмджиевъ Д. Ив., Лазовъ Д., Левенсонъ Д-ръ У.,
Негенцовъ Г., Негенцовъ Д., Негенцовъ Д-ръ Хр., Николовъ М. Д.,
Пастуховъ Ив., Пенчевъ Г., Плошаковъ Ив., Радославовъ Ал.,
Савовъ Иорданъ, Стойновъ Н., Стояновъ Ив., Стояновъ Хр.,
Стоянчевъ Н., Тодоровъ Ив., Филиповъ Н., Хаджиевъ Хр.,
Христовъ Ан., Цоневъ Д-ръ П., Цѣновъ Кр., Чанковъ Ж.,
Чешмеджиевъ Ат., Януловъ Ил. и др.

Ново училище запазва напълно досегашното си направление — да осѣблява новото въ педагогичната мисль и училищния животъ. То ще налива прѣзъ третата си година съ по-разширена програма.

Ново Училище ще дава принципиални статии въ областта на общественно-педагогичния животъ и въ тоя на новото възпитание и обучение.

Ще трѣтира въпроси, които иматъ прѣкъ или косвена връзка съ реформирането на нашето учебно дѣло.

Ще дава уроци въ областта на новото обучение, както и градиво за такива уроци.

Ще отбѣлжава и осѣблява отъ гледището си важнитѣ явления и прожѣни въ нашна и чуждѣ училищнѣтѣ животъ.

Ще се стреми да хроникира и разглежда учител. движения у насъ и въ чужбина.

Ще гледа да държи читателя въ течение на новото въ нашата и чужда педагогична литература.

Ново Училище се надѣва да постигне горнитѣ си цѣли главно при активното съдѣйствиe на нашето учителство.

Ново Училище излиза всѣки мѣсецъ, освѣнъ прѣзъ юлий и августъ, въ размѣръ четири коли голѣмъ форматъ.

Абонаментътъ е годишенъ и прѣдплатенъ:

За България 6 лв. — За етранство 8 лв.

Абонирането става направо въ редакцията, чрѣзъ Т. П. станции, или чрѣзъ нашитѣ настоятели.

За настоятелъ на списанието може да бжде всѣки, който би желалъ да се погрижи за разпространението му.

Настоятелитѣ се ползуватъ съ 10% отстъпка.

Цѣли течения отъ I и II години струватъ по 6 лева.

Ново Училище е одобрено за училищнитѣ библиотеки.

Всичко, що се изпраща до списанието, се адресира:

сп. „НОВО УЧИЛИЩЕ“ — Варна.

763 г-жа Беткова Варна

ПЕДАГОГИЧЕСКО СПИСАНИЕ.